

**KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İMAM HATİP
OKULLARININ PROGRAMLARI VE EĞİTİM
YAKLAŞIMLARI**

Muhammed Veysi TUNÇ

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Macid YILMAZ
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Muhammed Veysi TUNÇ

**KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İMAM HATİP OKULLARININ
PROGRAMLARI VE EĞİTİM YAKLAŞIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Macid YILMAZ**

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

23/09/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okullarının Programları ve Eğitim Yaklaşımları " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[23.09.2019]

Dr. Muhammed Veysi TUNÇ

Aslı Islak İmzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Macid YILMAZ danışmanlığında, Muhammed Veysi TUNÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 29/08 /2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Eyup ŞİMŞEK

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Macid YILMAZ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
TABLolar DİZİNİ	X
ÖNSÖZ	XIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM HATİP OKULLARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. OSMANLI DÖNEMİ	4
1.1.1. Medresetü'l-Vâizîn.....	5
1.1.2. Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba.....	8
1.1.3. Medresetü'l İrşad.....	10
1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ	12
1.2.1. İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)	13
1.2.2. İmam Hatip Yetiştirme Kursları (1949-1951).....	16
1.2.3. İmam Hatip Okulları (1951-1972).....	17
1.2.4. İmam Hatip Liseleri (1973-1980).....	19
1.2.5. Anadolu İmam Hatip Liseleri.....	22
1.2.6. Ağırlıklı Yabancı Dil Uygulayan İmam Hatip Liseleri.....	23
1.2.7. Çok Programlı Liselerin (ÇPL) Çatısı Altındaki İmam Hatip Liseleri	24
1.3. 28 ŞUBAT SÜRECİ VE İMAM HATİP OKULLARI	25
1.3.1. Katsayı Uygulaması	27
1.3.2. İmam Hatip Ortaokulları	31
1.3.3. İmam Hatip Okullarının Milli Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi.....	32

İKİNCİ BÖLÜM**KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAPI**

2.1. EĞİTİM PROGRAMI KAVRAMI.....	38
2.2. ÖĞRETİM PROGRAMI KAVRAMI	39
2.3. DERS PROGRAMI KAVRAMI	39
2.4. DİN ÖĞRETİMİNE ÖZGÜ PROGRAM TASARIMLARI.....	39
2.4.1. Mezhebî/Doktriner Din Öğretimi	40
2.4.2. Mezhep Merkezli Dinler Arası Açılımlı Din Öğretimi	41
2.4.3. Mezhepler Üstü Din Öğretimi	41
2.4.4. Mezhepler Arası Din Öğretimi	42
2.4.5. Dinler Arası Din Öğretimi	43
2.4.6. Fenomenolojik Din Öğretimi	43
2.5. EĞİTİM FELSEFELERİ.....	43
2.5.1. Daimicilik/Değişmezlik.....	44
2.5.2. Esasicilik/Özcülük.....	44
2.5.3. İlerlemecilik/İlericilik.....	45
2.5.4. Yeniden Kurmacılık/Yeniden Yapılanmacılık.....	45
2.6. EĞİTİM PROGRAMLARINDA TASARIM YAKLAŞIMLARI.....	46
2.6.1. Konu Merkezli Program Tasarımları.....	47
2.6.2. Öğrenen Merkezli Tasarımlar.....	47
2.6.3. Sorun Merkezli Program Tasarımları.....	48
2.7. EĞİTİM YAKLAŞIMLARI	48
2.7.1. Davranışçı Yaklaşım	48
2.7.2. Bilişsel Yaklaşım.....	50
2.7.3. Yapılandırmacı Yaklaşım.....	51
2.7.4. İşbirlikçi Yaklaşım	55
2.7.5. Çoklu Zekâ Yaklaşımı.....	56
2.7.6. Tam Öğrenme Modeli	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM ANLAYIŞLARI AÇISINDAN İMAM
HATİP OKULLARI VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

3.1. EĞİTİM ANLAYIŞLARI BAKIMINDAN İMAM HATİP OKULLARI.....	62
3.1.1. İmam Hatip Mektepleri Müfredat Programı	62
3.1.2. 1930-1948 Yılları Arasındaki Dönemde Din ve Din Eğitimi	64
3.1.3. İmam Hatip Kursları Müfredat Programı	66
3.1.4. İmam Hatip Okulları Müfredat Programı.....	69
3.1.5. İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı	76
3.2. İMAM HATİP OKULLARININ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM	
PROGRAMLARI.....	88
3.2.1. 1965 Yılı İmam Hatip Okulları Müfredat Programı.....	88
3.2.1.1. Müfredat Programının İçeriği	88
3.2.1.2. Müfredat Programının Yapısı	92
3.2.1.3. Müfredat Programının Eğitim Yaklaşımları	93
3.2.2. 1972 Yılı İmam Hatip Okulları Müfredat Programı.....	93
3.2.2.1. Müfredat Programının İçeriği	93
3.2.2.2. Müfredat Programının Yapısı	98
3.2.2.3. Müfredat Programının Eğitim Yaklaşımları	99
3.2.3. 1984 Yılı İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Kısmı Öğretim Programı	99
3.2.3.1. Öğretim Programının İçeriği.....	99
3.2.3.2. Öğretim Programının Yapısı.....	103
3.2.3.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları	104
3.2.4. 1999 Yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam	
Hatip Liseleri Öğretim Programları	105
3.2.4.1. Öğretim Programının İçeriği.....	105
3.2.4.2. Öğretim Programın Yapısı.....	113
3.2.4.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları	113
3.2.5. 2008 Yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri	
Öğretim Programları.....	114
3.2.5.1. Öğretim Programının İçeriği.....	114
3.2.5.2. Öğretim Programının Yapısı.....	125

3.2.5.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları	126
3.2.6. 2017 Yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları	127
3.2.6.1. Öğretim Programının İçeriği.....	127
3.2.6.2. Öğretim Programının Yapısı.....	136
3.2.6.3. Öğretim Programın Eğitim Yaklaşımları.....	137
3.2.7. 2018 Yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları	138
3.2.7.1. Öğretim Programının İçeriği.....	138
3.2.7.2. Öğretim Programının Yapısı.....	146
3.2.7.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları	147
3.3. İMAM HATİP OKULLARI MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	149
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA	156
ÖZGEÇMİŞ.....	166

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İMAM HATİP OKULLARININ
PROGRAMLARI VE EĞİTİM YAKLAŞIMLARI**

Muhammed Veysi TUNÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Macid YILMAZ

2019, 166 sayfa

**Jüri: Doç. Dr. Macid YILMAZ
Prof. Dr. Eyup ŞİMŞEK
Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU**

Bu çalışmada, kuruluşundan günümüze İmam Hatip Okullarının programlarını ve eğitim yaklaşımlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda İmam Hatip Okullarının tarihsel süreci, kavramsal ve kuramsal yapı ile eğitim yaklaşımları incelenerek farklı yıllarda uygulanan İmam Hatip Okulları meslek dersleri öğretim programları karşılaştırılmıştır.

Çalışma nitel bir araştırma olup Talim ve Terbiye Kurulunun 1927-2018 yılları arasındaki kararları incelenerek araştırmanın kapsamı, İmam Hatip ile ilgili okulların meslek dersleri öğretim programlarıyla sınırlandırılmıştır.

İmam Hatip Okullarında, 1924'ten 1984 yılına dek sadece dersler ve konuların yer aldığı ancak programlarının temel unsurları olan amaç, eğitim durumu ve değerlendirme bölümleri olmayan müfredat programlarının uygulandığı görülmektedir. 1984 ve 1999 yılları İmam Hatip Lisesi meslek dersleri müfredat programlarında eğitim yaklaşımları ve program geliştirme süreçleri açısından farklı özelliklerin görüldüğü ancak bu anlamda asıl değişim ve gelişimin 2008, 2017 ve 2018 yılları İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında uygulandığı tespit edilmiştir. 2000'li yıllarda uygulanan meslek dersleri öğretim programlarının bilimsel ve güncel gelişmelere uygun ve pedagojik ilkelerle uyumlu olduğu kanısına varılmıştır.

İmam Hatip Okullarının öğretim programlarına yönelik bilimsel çalışmaların artırılması gerekmektedir. Zira bu alanda yapılmış bilimsel çalışmalar, nicelik olarak yetersizdir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Okulları, Din Eğitimi, Öğretim Programları, Meslek Dersleri

ABSTRACT

POSTGRADUATE

**IMAM HATIP SCHOOLS' PROGRAM AND EDUCATION APPROACH FROM
PAST TO PRESENT**

Muhammed Veysi TUNÇ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Macid YILMAZ

2019, Page: 166

Jury: Assoc. Prof. Dr. Macid YILMAZ

Prof. Dr. Eyup ŞİMŞEK

Assoc. Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU

In this study, it was aimed to determine Imam Hatip Schools' program and education approach from past to present. Imam Hatip Schools' curriculum of vocational courses applied in different years were compared by analyzing the historical process of Imam Hatip Schools' educational approaches with conceptual and theoretical structure.

Literature review method was used in the research and the scope of the research was limited to the vocational courses of İmam Hatip High Schools by examining the decisions of the Turkish Education Board between 1927-2018 years.

From 1924 to 1984, it was observed that the curriculum included only courses and subjects, but didn't have aim, educational background, evaluation and learning outcome which are the key elements of the education programs. It was determined that, there were different characteristics in terms of educational approaches and program development processes in the curriculum of Imam Hatip School vocational courses in 1984 and 1999, but in this sense, the real change and development were applied in the curriculum of Imam Hatip High Schools' vocational courses in 2008, 2017 and 2018. It was concluded that, the vocational education and training programs applied were in accordance with the scientific and current developments and in accordance with the pedagogical principles in the 2000s.

Scientific studies towards the education programs of Imam Hatip Schools should be increased. Scientific studies in this field are quantitatively inadequate.

Keywords: Imam Hatip School, Religious Education, Curriculums, Vocational Courses

KISALTMALAR DİZİNİ

AIHL	: Anadolu İmam Hatip Lisesi
Bkz.	: Bakınız
ÇPL	: Çok Programlı Lise
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İHO	: İmam Hatip Okulu
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OBP	: Ortaöğretim Başarı Puanı
ÖNDER	: İmam Hatip Okulları Mezunları ve Mensupları Derneği
ÖSS	: Öğrenci Seçme Sınavı
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1 Medresetü'l-Vâizîn Ders Programı	7
Tablo 1.2. İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları.....	15
Tablo 1.3. İmam Hatip Okullarının Yıllara Göre Açılış Durumu	19
Tablo 1.4. İHL'lerin 1998-2005 Yıllarında Üniversiteye Yerleşme Durumları	30
Tablo 3.1. İmam Hatip Mektepleri Müfredat Programları	63
Tablo 3.2. İmam Hatip Kurslarında Okutulan Müfredat Programı	67
Tablo 3.3. İmam Hatip Okullarının Birinci ve İkinci Devre Müfredat Programları	70
Tablo 3.4. 1971'de İmam Hatip Okulları Müfredat Programları (II Devre)	78
Tablo 3.5. İmam Hatip Liseleri Bünyesindeki Ortaokulların Müfredat Programları	80
Tablo 3.6. 1985'te İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	81
Tablo 3.7. Sınıf Geçme Sistemine Göre 1991'de İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	82
Tablo 3.8. Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	83
Tablo 3.9. 1999-2000 Yılından İtibaren İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	86
Tablo 3.10. 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	116
Tablo 3.11. 10.Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	117
Tablo 3.12. 11. Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	117
Tablo 3.13. 12. Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	117
Tablo 3.14. Temel Dinî Bilgiler Dersi Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	118
Tablo 3.15. Siyer (Hz. Muhammed'in Hayatı) Dersi Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	119
Tablo 3.16. Hadis Dersi Öğretim Programı Üniteleri ve Süreleri.....	120
Tablo 3.17. Fıkıh Dersi Öğretim Programı Üniteleri ve Süreleri.....	121
Tablo 3.18. Tefsir Dersi Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri..	123

Tablo 3.19. Kalam Dersi Öğretim Programı, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	124
Tablo 3.20 Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri	125
Tablo 3.21. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	131
Tablo 3.22. Tefsir Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	131
Tablo 3.23. Hadis Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	132
Tablo 3.24. Akaid Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	133
Tablo 3.25. Kalam Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	133
Tablo 3.26. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	134
Tablo 3.27. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	135
Tablo 3.28. Siyer Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	136
Tablo 3.29. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	140
Tablo 3.30. Tefsir Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	141
Tablo 3.31. Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	142
Tablo 3.32. Hadis Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	142
Tablo 3.33. Akaid Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	143
Tablo 3.34. Kalam Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	144

Tablo 3.35. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	144
Tablo 3.36. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	145
Tablo 3.37. Siyer Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	146
Tablo 3.38. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Şekilsel Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması	149
Tablo 3.39. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim	150
Tablo 3.40. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Yapısal Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması	151
Tablo 3.41. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Eğitim Yaklaşımları Bakımından Karşılaştırılması	152

ÖNSÖZ

İmam Hatip Okulları, Osmanlı Devletinin son dönemlerinden günümüze değin nicelik veya nitelik olarak farklı gelişim, duraklama ve gerileme dönemlerini yaşamak durumunda kalmıştır. İmam Hatip Okullarının tarihi süreci adeta yakın tarihimizin özeti mahiyetindedir. Bu dönemdeki siyasi, kültürel ve sosyal politikaların din eğitime ve dini derslerin programlarına yansımaları olmuştur. Kuruluşundan günümüze İmam Hatip okullarının programları ve eğitim yaklaşımları araştırma konusu hem bu bağlamda hem de teknik, pedagojik ve yönemsel açıdan incelenecektir. İmam Hatip Okullarının meslek dersleri programları ve eğitim yaklaşımlarının ele alındığı bu çalışma, giriş ve sonuç kısımları haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin temel problemleri, amacı ve önemine değinildikten sonra araştırmanın yöntemi belirtilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde, İmam Hatip ile ilgili okulların tarihi gelişim süreci üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde faaliyet gösteren İmam Hatip Okulları kronolojik sıraya göre açıklanmıştır. Sonuçları itibariyle İmam Hatip okulları için bir dönüm noktası olan 28 Şubat süreci işlenerek İmam Hatip okullarının Milli Eğitim içerisindeki yeri ve önemi belirtilmiştir. İkinci bölümde kavramlar ve kuramsal yapı açıklanarak program tasarımları, eğitim felsefeleri ve eğitim yaklaşımları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise önceki bölümlerde sunulan bilgiler doğrultusunda eğitim anlayışları bakımından İmam Hatip Okulları, ders programları kapsamında ele alınmış. Farklı yıllarda uygulanan İmam Hatip meslek dersleri öğretim programları; programın içeriği, yapısı ve eğitim yaklaşımları bakımından tahlil ve tenkit edilmiştir. Araştırma, önerilerin de yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Araştırma konusunun seçiminden neticelenmesine kadar çalışmanın her aşamasında yapıcı eleştiri, tavsiye ve yönlendirmeleriyle emeği ve katkısı bulunan danışman hocam Doç. Dr. Macid YILMAZ'a şükranlarımı sunuyorum. Katkılarından dolayı jüri üyeleri Prof. Dr. Eyup ŞİMŞEK ve Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU'ya teşekkür ederim. Ayrıca Talim Terbiye Kurulu arşivlerine ulaşmamda yardımcı olan Nevzat ÖYLEK'e, desteklerini esirgemeyen Bekir KOÇ, Serkan YILDIZ ve Ali ÖZÇELİK'e teşekkür ederim.

GİRİŞ

Dinin geçmişi insanlık tarihiyle eşiğerdir. Yaratılıştan gelen bir ihtiyaç olan dinin; doğru anlaşılması, anlatılması ve yaşanması için mutlak surette din eğitimine ihtiyaç vardır. Din eğitiminin de istendik şekilde gerçekleştirilebilmesi için çeşitli kurum ve kuruluşların pedagojik ilkeler çerçevesinde, belli bir müfredat ve sistematik bir örgüyle hizmet sunması gerekir.

Tarihi derinliğimiz ve medeniyet zenginliğimizin eğitim ve ğretim süreçlerine yansımaması düşünülemez. Zira asırlar boyunca köklü, kalıcı ve kaliteli bir eğitim, özellikle de din eğitimi medreseler üzerinden gerçekleştirilirken hedeflenen ışlah faaliyetlerinin dönemin şartlarıyla da bağlantılı olarak gerçekleştirilememesi, kurumların çağa uyum sağlayamaması, ideolojik yapı ve düşünceye uygun olmaması gibi nedenlerle medreseler kapatılmıştır. Bu süreçle beraber kurumsal anlamdaki din eğitimi, medreseden mektebe yönlendirilmiştir. İmam Hatip okulları, Osmanlı Devletinin son dönemlerinden itibaren farklı gelişim, duraklama ve gerileme dönemlerinin ardından günümüze dek ulaşmıştır.

Farklı kesimler tarafından çeşitli gerekçelerle tartışılan, siyasi/politik anlayışa göre gelişim ve değişim göstermek zorunda kalan, halkın maddi ve manevi desteğiyle bugünlere ulaşan İmam Hatip okulları Tevhid-i Tedrisat Kanununa uygun ve Milli Eğitim Bakanlığıyla uyumlu modern eğitim ğretim kurumları olarak eğitim sistemimiz içerisinde yer almaktadır. Bu eğitim-ğretim kurumumuzda, geçmişten günümüze değin uygulanan meslek dersleri ğretim programlarının içeriği, yapısı, eğitim yaklaşımları ve anlayışları çeşitli yönleriyle irdelenmelidir.

I. ARAşTIRMANIN PROBLEMİ

Din ve yansıması olan din eğitimi siyasal, sosyal, kültürel ve eğitimsel nedenlerden ötürü tartışılmaktadır. Zira tarihsel süreçte ülkemiz; imparatorluktan ulus devlete, mmetilikten milliyetçiliğe, din egemen bir yapıdan seküler anlayışa doğru bir değişim yaşamıştır. Bu süreçte dine ve din eğitimine yaklaşım tarzı doğrudan İmam Hatip'le ilgili okulları etkilemiş ve bu durum uygulanan müfredatlara/programlara da yansımıştır. Zira İmam Hatip Okullarının geçmişi yakın tarihimizin zeti, bu okullarda

uygulanan meslek dersleri programları ise gerçekleştirilen değişim veya dönüşümün özünü belirtmesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın en temel problemi: “Geçmişten günümüze İmam Hatip Okullarında hangi öğretim programları uygulanmıştır, bu programların içeriği, yapısı nasıldır ve eğitim yaklaşımları nelerdir?” şeklinde ifade edilebilir. Alt problemler ise şöyle sıralanabilir: Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemindeki İmam Hatip Okullarının kurumsal olarak gelişim seyri nasıldır? 28 Şubat süreci, İmam Hatip okullarını nasıl etkilemiştir? İmam Hatip Okullarının Milli Eğitim sistemi içerisindeki yeri ve önemi nelerdir?

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın temel amacı; program geliştirme ve değerlendirme, din eğitimi ve eğitim felsefesi doğrultusunda kuruluşundan günümüze İmam Hatip Okullarının programları ve eğitim yaklaşımlarını tespit ve tahlil etmektir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayarak Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sindeki İmam Hatip kurumları tarihsel süreç doğrultusunda tanıtılmış ve İmam Hatip Okullarının uyguladığı öğretim programları benzerlik ve farklılıklarına göre değerlendirilmiştir. Bu temel amaç çerçevesinde ayrıca; İmam Hatiple ilgili açılan okulları kronolojik sıraya göre incelemek, bu okulların Milli Eğitim sistemi içerisindeki yerini ve önemini belirlemek, meslek dersleri müfredat/öğretim programlarının içeriklerini ortaya koymak ve İmam Hatip ile ilgili farklı okulların ders programlarını irdelemek amaçlanmıştır.

“Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okullarının Programları ve Eğitim Yaklaşımları” adıyla hazırlanan bu çalışmada temel konu alanı olarak belirlenen meslek dersleri programlarıyla ilgili olarak kapsamlı ve ayrıntılı bir araştırmanın olmaması nedeniyle bu çalışma, alana önemli bir katkı sunacaktır. Farklı yıllarda uygulanan meslek derslerinin içerik, yapı ve eğitim yaklaşımları bakımından incelenmesi yapılacak yeni meslek dersleri programları çalışmalarına veri sağlayacaktır. Bu bakımdan çalışma, meslek dersleri öğretmenlerine ve alan uzmanlarına yardımcı bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Meslek dersi öğretim programlarının farklı yönleriyle incelenmesine de olanak sağlayan bu çalışma, İmam Hatip Okullarının programlarıyla ilgili sistematik bilgiler sunacağı için Din Eğitimi Bilimi alanına katkıda bulunacaktır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, nitel bir araştırmadır. Kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte İmam Hatip Okullarının programları ve bu programların eğitim yaklaşımlarını belirlemek amaçlandığından tarihsel araştırma deseni kullanılmıştır. Çünkü tarihsel araştırma deseninde gerçeği bulmak, farklı bir ifadeyle bilgi üretmek için geçmişin eleştirel bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir.¹ Veriler yazılı doküman ve belgelerin incelenmesi şeklinde toplanmıştır. Bu yöntemde araştırma konusu ile ilgili kaynakların toplanması ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi öncelikli ve önemlidir. Bu bağlamda geçmişten günümüze din eğitimiyle ilgili birincil kaynaklar, İmam Hatip okulları ile ilgili hazırlanmış tezler, telif edilen kitaplar, İmam Hatip okulları ve eğitimde yaklaşımlar ile ilgili çeşitli makaleler ve İmam Hatip Liselerinde uygulanan öğretim programları ana kaynaklar olarak incelenmiştir. Ancak İmam Hatip Liselerinin meslek dersleri öğretim programlarının konu alındığı kapsamlı ve müstakil bir çalışma mevcut değildir. Bu anlamda Talim Terbiye Kurulunun 1927-2018 yılları arasındaki kararları incelenerek meslek dersleri müfredat veya öğretim programları tespit edilmiş ve programlar içerik, yapı ve eğitim yaklaşımları bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürecinde genel olarak betimsel analiz yöntemi kullanılmakla beraber programların içeriğinin incelenmesinde içerik analizi yönteminden de faydalanılmıştır.

¹ Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Tekışık Web Ofset, Ankara 1998, 53.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM HATİP OKULLARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. OSMANLI DÖNEMİ

Kuruluşundan 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinin ilim ve fikir hayatında etkin ve belirleyici bir konumda olan medreseler; devlet-halk, devlet-asker ilişkilerinde dengeli ve uzlaştırıcı ortamın sağlanmasında, hukuk sisteminin tesisi ve tatbiki, vakıf sisteminin teşekkül edilmesi gibi sosyal kurumların var olmasında ve kalmasında önemli bir vazife üstlenmiştir.

Islahat faaliyetlerinin ciddi bir konusu olarak Tanzimat sonrası süreçte tartışmaların odak noktasında yer alan medreseler, yeniden yapılanma ve yeni arayışlarla çokça tartışılmıştır. Bu arayışlar ve yeniden yapılanma açısından kendini yenileyecek değişim ve dönüşümü yerine getirememiştir. Evkaf Nezareti'nin 1826 senesinde oluşturulup vakıf gelirlerinin tamamının hazineye aktarılması ile medrese ve ulemanın mali imkânları daralmış, Nizamiye Mahkemeleri ve Hukuk Mektebi'nin kurulması ile de yargı alanındaki etkisi büyük oranda azalmıştır. Böylece toplumda medreselerin kurumsal etkisi azalmaya başlamıştır.²

Tanzimat Fermanı ile I. Meşrutiyet'in ilanı arasındaki otuz yedi yıllık süreç, din eğitimi tarihi itibarıyla önem arz etmektedir. Çünkü eğitim, hukuk ve idarî düzenlemeler ve değişiklikler medreselerin amaç ve faaliyet alanlarının farklılaşmasına yol açmıştır. Böylece medreselerin, hukukî yönden geçirdiği değişim ve dönüşüm, bu kurumların sadece din hizmetleri alanına din görevlisi yetiştirme amacıyla sınırlandırılmaya başlanan bir sonuca yol açmıştır.

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde din eğitimi adına önemli ve neticeleri bakımından daha sonraki dönemleri de etkileyecek kararların alınıp uygulamaya geçirildiği bir dönem olduğu görülür. Yapılan düzenlemeler ile medreselerin, klasik özelliklerinden farklı olarak, teşkilat ve işleyiş bakımından mektepler örnek alınarak yeni bir kurumsal yapıya kavuşturulmasına gayret edilmiştir. Bu yeni düzenleme ile orta ve yüksek din eğitimi birbirinden ayrılmıştır. Yüksek din eğitiminin üstünde veya

² Mehmet İpşirli, "Medrese", *DİA (Diyamet İslam Ansiklopedisi)*, Ankara 2003, XXVIII, 332.

devamında bir uzmanlaşma eğitimi de yer verilmiştir. Bunun dışında meslekî din eğitimi için orta ve yüksek dereceli medreseler açılmıştır.³

Medreselerin ıslahı meselesi, Sultan II. Abdülhamit'ten sonra Şeyhülislam Musa Kazım ve Mustafa Hayri Efendi zamanında özellikle gündem olmuş, çeşitli nizamnameler hazırlanarak uygulamaya konulmuş, ayrıca medreselerle ilgili bir komisyon oluşturulmuştur.⁴

26-27 Şubat 1910 tarihinde 48 maddeden oluşan Medaris-i İlmiye Nizamnamesi ile medreselerin ders programlarında olmayan müspet ilimlerin eklenmesi mühim bir adımdır. Bu nizamname, medreselerin ıslahı anlamında programdan, kayıtlara, imtihanlara kadar birçok konuda yeni düzenlemeler getirmiştir.⁵ Bu durum, medreselerin ıslahı ve din eğitimi alanında yeni anlayışların, arayışların, kurumların ve kuruluşların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreçte sırasıyla Medresetü'l-Vâizîn, Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba ve akabinde iki kurumun birleştirilmesiyle 1919 yılında, Medresetü'l İrşad kurulmuştur. Şimdi bu kurumları açıklayalım.

1.1.1. Medresetü'l-Vâizîn

Osmanlı devletinin son döneminde vaazlar konusunda yaşanan sıkıntılar ve vaizlik müessesesine verilen ehemmiyet sebebiyle mevcut durumun çözümüne yönelik olarak açılan Medresetü'l-Vâizîn, vaiz yetiştirmek amacıyla kurulan meslek yüksekokuludur. Medresetü'l-Vâizîn, Sultan Mehmed Reşad döneminde, Evkaf Nezareti'ne bağlı olarak kurulmuştur. Evkâf Nezaretince 19 Şubat 1914 (23 Rebiülevvel 1332/6 Şubat 1329) tarihli nizamnameye göre Medresetü'l-Vâizîn'in kuruluşunun amacı; Kur'an ve sünnet çerçevesinde, İslâm'ın medeniyet kurup geliştiren bir din olduğunu, onun faziletlerini, güzelliklerini insanlık âlemine anlatabilecek kâmil insanlar, bir başka ifadeyle 'İslâm tebliğcileri yetiştirmek' olarak belirlenmiştir.⁶ Medresetü'l-Vâizîn, 28 Aralık 1912'de İstanbul Soğukçeşme'de Vanî Efendi Medresesi

³ Zeki Salih Zengin, *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana 2009, 49.

⁴ İpşirli, 332.

⁵ Mustafa Öcal, "Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü", *TALİD (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi)*, 6 (12), 2008, 399-430.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, I-II [1. cilt], Eser Matbaacılık, İstanbul 1977, 160.

binasında eğitim öğretime başlamıştır. Medrese, bir müddet sonra Bâyezid medresesine aktarılmıştır.⁷

Evkâf Nezaretince görevlendirilecek bir müdür tarafından idare edilecek Medresetü'l-Vâizîn'in öğretim süresi 4 yıl idi. Her yıl sınavla medreseye 40 (kırk) öğrenci alınacaktı. Öğrencilere 150'şer kuruş aylık ve ayrıca derslere devam ettiği sürece öğle yemeği verilecekti. Sağlıklı olan ve kekemelik gibi vâizlik yapmasına mani olabilecek bir kusuru bulunmayan öğrencilerin okuyabileceği medreseden mezun olacaklar için Evkâf Nezaretince görevlendirilecek yerde, 4 yıl mecburi hizmet yapma şartı konulmuştu.⁸ Mecburi hizmetle görevlendirme durumu günümüzde de devam eden bir uygulamadır. Bu uygulama devletin farklı mesleklerdeki ihtiyacını karşılamaya, hizmeti ülke geneline sistematik bir şekilde yaymaya yönelik bir çözüm şeklidir.

Medrese geleneğine bağlı olup adını da ondan alan bir eğitim-öğretim kurumu olmasına rağmen Medreset'ül-Vaizin'in, yeni dönemin ihtiyaçları ve arayışları çerçevesinde uygulamaya dönük bir meslekî eğitim çabası olduğu anlaşılmaktadır.

Kısa ömürlü bir eğitim kurumu olmasına rağmen dönemin önemli birçok ismi bu okulda çalışmıştır. İstanbul'un ilk müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener, siyasetçi ve tarihçi Yusuf Akçura,⁹ Osmanlı maliyecisi ve gazeteci olan Mehmet Ata Bey,¹⁰ şair ve diplomat Yahya Kemal Beyatlı,¹¹ yazar, gazeteci ve yayıncı Ahmet Mithat Efendi,¹² Osmanlı din âlimlerinden Abdüllatif Harpûî,¹³ üçüncü Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki,¹⁴ din âlimi ve yazar İskilipli Mehmed Atif Efendi,¹⁵ Şeyhülislam Musa Kazım Efendi,¹⁶ müfessir Muhammed Hamdi Yazır¹⁷ Medreset'ül Vaizin'de görev almışlardır. Bu eğitim kurumunun müfredatındaki ders dağılımı şu şekildedir:

⁷ Nesimi Yazıcı, "Osmanlıların Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", *Diyanet Dergisi*, 4 (Ekim-Kasım-Aralık 1991/27), 106.

⁸ Yazıcı, 107.

⁹ Ali Birinci, *Tarihin Alacakaranlığında Meşâhir-i Meçhuleden Birkaç Zât-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, 641.

¹⁰ Abdülkadir Özcan, "Atâ Bey, Mehmed", *DİA*, İstanbul 199, IV, 34.

¹¹ M. Orhan Okay, "Beyatlı, Yahya Kemal", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 36.

¹² Günay Tümer, "Din", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 338; Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, 455.

¹³ Metin Yurdağür, "Harpûî, Abdüllatif", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 235-236.

¹⁴ Veli Ertan, *Ahmed Hamdi Akseki*, Kültür Turizm Bakanlığı, İstanbul 1988, 7.

¹⁵ Ahmed Nedim, (Haz.) *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, 97.

¹⁶ Ferhat Koca, "Musa Kazım Efendi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 221.

¹⁷ Ali Suat Ürgüplü, (Haz.), *Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, 343.

Tablo 1.1 Medresetü'l-Vâizîn Ders Programı¹⁸

DERSLER	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	Top.	DERSLER	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	Top.
	Saat	Saat	Saat	Saat	Saat		Saat	Saat	Saat	Saat	Saat
Hadis-i Şerif	2	2	2	2	8	Usûl-i Fıkıh	-	2	2	2	6
İlm-i Fıkıh	2	2	2	2	8	Hikmet-i Tabiiye	-	1	1	1	3
İlm-i Kelâm	2	2	2	2	8	Cebir	-	1	-	-	1
Siyer-i Nebi ve Tarih-i İslâm	1	1	-	-	2	Tarih-i Edyan	-	-	1	-	1
Hitabet ve Mev'iza	1	1	1	1	4	Hıfzı's-sıhha	-	-	1	-	1
Edebiyat-ı Osmaniye	1	1	1	-	3	Hey'et (Astronomi)	-	-	1	-	1
Edebiyat-ı Arabiye	1	1	1	-	3	Kimya	-	-	1	1	2
Edebiyat-ı Farişiye	1	1	-	-	2	Felsefe	-	-	1	1	2
Tarih-i Umumi	2	2	-	-	4	Mevâlid-i Selâse	-	-	2	-	2
Tarih-i Osmanî	1	1	-	-	2	Tarih-i Medeniyet	-	-	-	2	2
Türk Tarihi	1	-	-	-	1	İlm-i İctima ve Terbiye	-	-	-	1	1
Coğrafya-yı Umumi	2	-	-	-	2	İlm-i Ferâiz ve İntikal Kanunu	-	-	-	1	1
Coğrafya'yı Osmanî ve İslâmî	1	-	-	-	1	İlm-i İktisat ve Mali	-	-	-	2	2
Hesap	2	-	-	-	2	Malumat-ı Hukukiye	-	1	-	-	1
Hendese (Geometri)	1	-	-	-	1	Tefsir-i Şerif	-	2	2	2	6
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	2	8	TOPLAM	23	23	23	22	91

Medresetü'l-Vâizîn'in ders programında dinî derslerin yoğun ve öncelikli olmasına rağmen Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Hesap/Matematik, Cebir, Geometri, Hukuk Bilgisi, Sağlık Bilgisi, Hey'et (Astronomi), Kimya, Felsefe, Medeniyet Tarihi, Sosyoloji, Beden Eğitimi, İktisat ve Mal Bilgisi gibi derslerin önemli bir yer tutması dikkat çekmektedir. Ayrıca önemli bir husus, Terbiye-i Bedeniye (Beden Eğitimi) dersidir. 20-35 yaş arasındaki öğrencilere bu dersin verilmesi önemli bir yenilik ve değişiklik olarak kaydedilebilir.

Medresetü'l-Vâizîn, eğitim sisteminde yeni okulların ortaya çıktığı, mektep sayılarının ve çeşitlerinin arttığı bir dönemde kurulmasının da etkisiyle eğitim müfredatında modern bir anlayışın var olduğunu görmekteyiz. İslami ilimler yanında akli ilimlerin ve sosyal, kültürel derslerin olması, özellikle jimnastik gibi uygulamaya dönük bir dersin vaiz yetiştiren bir okulda üç sene boyunca yer bulması bunu göstermektedir.

¹⁸ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, 119.

Nihayetinde eğitiminin niteliği tartışılabilir ancak bir asır öncesinde vaizlikle ilgili bir meslek yüksekokulu olmasına rağmen günümüzde sadece bu eğitimi sürekli, sistematik ve bu ders çeşitliliğinde veren tam anlamıyla bir kurumumuz bulunmamaktadır. Mevcut İlahiyat fakülteleri öğretilenden, din görevlisine genel bir dini eğitimi vermekte ve bir ihtisas fakültesi özelliği taşımamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Medresetü'l-Vâizîn, 14 Ağustos 1919 tarihi itibarıyla imam ve hatip yetiştirmek için açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba ile birlikte Medresetü'l-İrşâd adı altında birleştirilip Dar'ul Hikmeti'l-İslâmiye'ye bağlanmıştır.

İki medresenin birleştirilmesinden sonra her iki medrese de ayrı birer şube gibi düşünülmüş, Medresetü'l-İrşâd vaiz şubesi ve hutaba şubesi şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

1.1.2. Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba

Osmanlı döneminde imamların çok ve çeşitli görevleri vardı. Bunlar, öğretmenlik yapmak, nüfus kayıtlarını tutmak, halkı dini konularda aydınlatmak, evlenme ve boşanma işlerini gerçekleştirmek, devlet ile halk arasında aracılık yapmak gibi başlıca görevleri ifa ederlerdi.

İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde mahalle ve köy imamlarının yetersizliği, kaliteli bir eğitim almadıkları, yeterli sayıda imamın yetiştirilemediği gibi konular yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Bu dönemde genel medreselerin yeniden düzenlenmesi kapsamında nitelikli imam ve hatip yetiştirmek gayesiyle 1913 yılında Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba kurulmuştur. Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'nın eğitim süresinin ve öğrenci sayısının azlığı nedeniyle okuldan ziyade bir yıllık kurs niteliğinde olduğu düşünülebilir.¹⁹

Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba medresesi; imam hatipler bölümü, ezan ve ilahi bölümü olmak üzere iki şubeden oluşmaktaydı. Medresenin Eimme ve Huteba adlı kısmında imam ve hatipler, Ezan ve İlahi kısmında ise müezzinler yetiştiriliyordu. Her bölümün dersleri farklıydı.

¹⁹ Yazıcı, 112-115.

Eimme ve Huteba (İmam ve Hatipler) Kısmı Programı²⁰

- 1) Kur'an-ı Kerim Nazariyatı,
- 2) Kur'an-ı Kerim Tatbikatı,
- 3) Malumat-ı Kanuniye,
- 4) İlm-i Kelam,
- 5) Ahkâm-ı Nikâh ve Talak,
- 6) Hitabet-i Arabiye Nazariyatı,
- 7) Hitabet-i Arabiye Tatbikatı,
- 8) Türkçe Hitabet,
- 9) Ahkâm-ı İbadet.

Ezan ve İlahi (Müezzinlik) Kısmı Ders Programı²¹

- 1) Kur'an-ı Kerim Nazariyatı,
- 2) Kur'an-ı Kerim Tatbikatı,
- 3) Ezan ve İlahi Nazariyatı,
- 4) Ezan ve İlahi Tatbikatı,
- 5) Ahkâm-ı İbadet.

İmam Hatip okullarının ilk örneği sayılabilecek Medresetü'l Eimme ve'l Huteba'nın, İkinci Meşrutiyet döneminde açılan genel medreselerden farklı olarak ortaokul seviyesinde eğitim verdiği ve sadece dini nitelikli derslerden oluşan bir programı uyguladığı anlaşılmaktadır.

Müfredatı bu şekilde belirlenen okulun, öğrencilerinin niceliği dikkat çekicidir. Nitekim Ceride-i İlmiye'de yayımlanan okulun 1919 senesi yılsonu sınav sonuçlarına göre; Eimme ve Huteba kısmından sınavlara altı öğrenci katılmış, bunlardan üçü başarılı olmuştur. Ezan ve ilahi kısmından ise sınavlara katılan yedi öğrenciden altısı başarılı olmuştur. Eimme ve Huteba bölümünden dört öğrencinin aynı zamanda Ezan ve İlahi kısmının sınavlarına katılmasından ötürü bu okuldan bitirme sınavlarına giren öğrencilerin toplam sayısının dokuz olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayısal veriler bize öğrenci sayısının ne kadar az olduğunu göstermektedir.²²

²⁰ Ergin, 163.

²¹ Yazıcı, 115.

²² Yazıcı, 115.

Medresetü'l-Eimme ve'l Huteba'ya ilgisizliğin sebebi olarak buradan mezun olanların “maddi destekten ve istihdam edilme garantisinden mahrum olmaları” gösterilmektedir. Bundan dolayı bu medreseler, daha doğmadan ölüme mahkûm edilmiştir. Başka bir görüşe göre bu medreseye ilgisizliğin sebebi, o sıra da devletin I. Dünya Savaşı'na girmiş olmasıdır. Savaş hali halkın eğitim ve öğretime katılmasına engel olmuştur.²³ Medresetü'l Eimme ve Huteba ile Medresetü'l Vaizin 1919 yılında Daru'l Hikmeti'l-İslamiye'ye bağlanarak Medresetü'l-İrşad bünyesinde faaliyet göstermeye devam etmişlerdir.

1.1.3. Medresetü'l İrşad

Evkâf-ı Hümâyûn Nezaretine bağlı olarak açılmış olan Medresetü'l-Vâizîn ile Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'dan beklenen verim alınamayınca bu medreseler, 1338/1919'da Medresetü'l-İrşâd adıyla iki şube halinde birleştirilmiştir. Yönetimleri ise Meşihât makamına (Şeyhü'l-İslâmlığa) bağlı olan Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'ye bırakılmıştır.²⁴ Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Medresetü'l-İrşâd; Vaizin şubesi ile Huteba ve Eimme şubesi şeklinde iki şubeden oluşmuştur.

Medresetü'l-İrşâd'ın Vâizîn Şubesinin eğitim öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.²⁵ Öğrencilere her ay burs veren bu şubeye her yıl 10 öğrenci alınacaktır.

Vâizin Şubesinin Ders Programı şöyle idi:²⁶

- 1) Tefsir-i Şerif,
- 2) Hadis-i Şerif,
- 3) İlm-i Kelâm,
- 4) İlm-i Fıkıh,
- 5) İlm-i Usûl-i Fıkıh,
- 6) Ferâiz,
- 7) Ahkâm-ı Evkâf,
- 8) Mezâhib-i İslâmiye ve Turûk-ı Aliyye,

²³ Ergin, 163.

²⁴ Ceride-i İlmiye, Beşinci sene, 51 (Rebiülevvel 1338), 1639-1641 akt. Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 123.

²⁵ İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1966, 20.

²⁶ Ceride-i İlmiye, 5 (51), 1639-1640. akt. Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 124.

- 9) Edyân,
- 10) İlm-i Ahlâk,
- 11) Siyer-i Nebi ve Tarih-i İslâm,
- 12) Edebiyat-ı Türkiye ve İnşâ,
- 13) Edebiyat-ı Farisiye,
- 14) Tarih-i Felsefe,
- 15) İlm-i İctimâ,
- 16) Hıfzı's-Sihha,
- 17) Hitâbet ve Mev'iza (vaaz).

Medresetü'l-İrşâd'ın bir diğer şubesi Hutebâ ve Eimme (Hatipler ve İmamlar) Şubesi idi. Bu şubenin öğretim süresi 2 yıl idi. Toplam 11 farklı dersten oluşan bu şube için bir de ders programı hazırlanarak uygulanmaya konulmuştur.²⁷ Bu şubenin mezunları imamlık, hatiplik ve müezzinlik görevlerine tayin edileceklerdir.²⁸

Hutebâ ve Eimme Şubesi Ders Programı²⁹

- 1) Tertil-i Kur'an- Kerim,
- 2) Fıkıh,
- 3) Tevhid,
- 4) Hadis-i Şerif,
- 5) Bazı Suver-i Şerife Tefsiri,
- 6) İlm-i Vücuu-ı Kıraat,
- 7) Ahlak,
- 8) Hitabet,
- 9) Malumat-ı Kanuniye,
- 10) Usul-i İnşâ,
- 11) Musiki.

Her iki şubenin de ders programlarında sadece mesleki derslere yer verildiği görülmektedir, ayrıca her iki şubedeki öğrenci sayısının azlığı da ortak özelliklerindedir.

²⁷ *Ceride-i İlmiye*, 5 (51) (R.Evvel 1338), 1639-1640. akt. Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 125.

²⁸ *Ceride-i İlmiye*, 5 (51), (R.Evvel 1338), 1639. akt. Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 124.

²⁹ Yazıcı, 116; Atay, 314.

1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ

Geçmişten günümüze dinin devletle olan münasebeti ve devletin dinle ilgili politikalarının din eğitime yansımaları daima tartışma alanı olagelmıştır. Bu tarihi seyir; Osmanlı'nın kuruluşundan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar olan “dine bağlı devlet” dönemi, 1839 Tanzimat Fermanından 1924 anayasasının kabulüne kadar “yarı din devleti” dönemi, nihayetinde “devlete bağlı din” anlayışının hâkim olduğu din ve din eğitimiyle ilgili katı laiklik politikalarının uygulandığı Cumhuriyet dönemi olarak tanımlanabilir.³⁰

Devletin kurumsal ve işleyiş olarak laikleşmesine paralel olarak Cumhuriyet’i kuran ve şekillendiren yöneticiler, gerçekleştirmek istedikleri siyasi, sosyal, kültürel ve benzeri birçok alandaki değişim ve dönüşümlerle yeni bir ulus devlet, yeni bir toplum ve bu toplumun değerlerine uygun yeni bir insan yetiştirmek için eğitime önem verip tüm diğer örneklerinde olduğu gibi eğitimi kendi ideolojilerini yerleştirmede temel bir araç olarak görmüşlerdir. Eğitimle şekillendirilen birey ve toplum temel amaçlarıydı.³¹

Cumhuriyet’in yapılanması ve Cumhuriyet eğitiminin kurulup gelişmesinde özellikle Atatürk ve yönetici kesimin fikirleri etkili olmuş³² geleneksel eğitim kurumları ile eğitim zihniyetinin terk edilerek laik karakterde yeni bir ulus devlet ve seküler bir toplum inşa edilmesi için uygulamaya konulan Atatürk inkılaplarının başarısı, eğitimdeki başarıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir.³³ 1924 yılında medreselerin kapatılması ve yeni eğitim kurumlarının oluşturulmaya çalışılması modern Türkiye’nin eğitimdeki bakış açısını gösterir. Bu anlamda Cumhuriyet’in kurulmasından çok partili hayata geçilmesine kadar din eğitime ve din eğitimi veren kurumlara mesafeli yaklaşım da bu durumu kanıtlar mahiyettedir.³⁴

Cumhuriyet döneminde özellikle Mustafa Kemal’in şahsından hareketle ortaya çıkan eğitim anlayışının öne çıkan temel unsurları; eğitimin ulusal, laik ve pozitif

³⁰ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998, 192-201.

³¹ Muhsin Hesapçıoğlu, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi,” *M.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, sy. 29 (2009), 122.

³² Rifat Okçabol, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri,” *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı (7-9 Nisan 2005)* içinde, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya 2005, 22.

³³ Bahattin Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler,” *Akademik Bakış* 1, sy. 2 (2008): 156; Celalettin Vatandaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi,” *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sy. 42 (2010), 55.

³⁴ İsmail Kara, *Şeyh Efendinin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, 106.

bilimlere dayalı olmasıdır. Eğitimin amaç, içerik ve araçları da buna göre şekillendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'de tek otoriter güç olduğu 1923-1946 yılları arasında laik eğitim politikalarının net ve katı uygulamalarının yansıması olarak kısa sürede kapanan, eğitim öğretim faaliyetlerine ağır aksak devam eden hatta bir dönem tamamen kapatılan İmam Hatip ile ilgili okullarının tarihi sürecinde bu durumu tespit etmek mümkündür. Zira dinî kurumların kaldırılması, halkın dini anlamda cahil bırakılması ve hatta cenazelerin teşhiz ve defin işini yapacak imam dahi bulunamayacak bir seviyeye gelmesi bilinen bir gerçekliktir.

1949 yılında kısa bir süre eğitim veren İmam Hatip Kursları, 1951 yılındaki düzenlemede eğitim seviyeleri dört yıllık ortaokul düzeyinde İmam Hatip Okulları olarak kabul edildi. 1954'te ise üç yıllık lise bölümleri açıldı. 1959 yılında bu okul mezunlarının okuyabileceği yüksek okul olarak Yüksek İslam Enstitüleri eğitime başladı. 12 Mart 1971 muhtırasında ortaokul kısımları kapatılarak lise kısımları dört yıla çıkarıldı. Adı İmam Hatip Lisesi olarak değiştirilen bu okulların 1973 yılına gelindiğinde orta kısmı 3, lise kısmı 4 yıla çıkarıldı. Akabinde mezunlara üniversiteye gidebilme hakkı tanındı. 12 Eylül darbe sürecinde İmam Hatip Liselerinin statüsüne dokunulmadı ancak başörtü sorunu oluşturuldu. 1985 yılında ilki Kartal İmam Hatip Lisesi olmak üzere Anadolu İmam Hatip Liseleri kurulmaya başlandı. Post modern darbe olan 28 Şubat süreciyle bu okulların ortaokul kısmı kapatıldı ve katsayı uygulaması getirildi. Böylece hem İmam Hatip Okullarının kapatılmasına hem de lise öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi dışında başka fakültelere yerleşebilmeleri imkânsız hale getirildi. 2012 yılında gelindiğinde 4+4+4 eğitim sistemi ile İmam Hatip okullarının orta kısmı tekrar açıldı ve bu okulların niceliği ve niteliği zamanla artmaya başladı.

Görülüyor ki demokratikleşmeyle gelişen ve darbelerle gerileyen eğitim kurumu olan İmam Hatip Liselerinin tarihi süreci, yakın tarihimizin özeti gibidir.

1.2.1. İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)

Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminde önemli değişikliklere dayanak oluşturan Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu, 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince kapatılan medreselerin yerine yeni isimlerle eğitim-öğretim kurumları açılmıştır. Din hizmetlerinin verilmesi ve sürdürülebilmesi için Tevhîd-i

Tedrîsât Kanununun 4. maddesine göre öğrenim süresi 4 yıl olan İmam Hatip Mektepleri açılmıştır.³⁵ Anlaşılacağı üzere medreselerin kapatılarak yerine İmam Hatip Mekteplerinin açılmasının temel dayanağı, Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nudur. Zira bu okullar Medresetü-l İrşad ve Taşra Medreselerinin yerini almıştır. Türkiye'nin farklı şehirlerinde bu mekteplerden 29 adet açılmıştır. Bu mektepler ortaokul seviyesinde eğitim veren kurumlardı.³⁶ Ayrıca medreselerin kapatılma gerekçesinin Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu olamayacağını çünkü yedi maddeden oluşan kanunda bu doğrultuda bir hükme yer verilmediğini ifade eden araştırmalar da mevcuttur.³⁷

İmam Hatip Mekteplerinde dini ağırlıklı derslerin yanında Hüsn-ü Hat, Fransızca, Tarih, Coğrafya, Cebir, Nebatat, Fizyoloji, Musiki, Psikoloji, Sosyoloji gibi kültür dersleri de okutulmaktaydı. Ancak bu mekteplerin sayısı günden güne azalmış 1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstanbul İmam Hatip Mektepleri dışındakiler kapatılmış, 1929-1930 öğretim yılında bunlar da kapatılmıştır.³⁸ Ayrıca 1931 yılında mekteplerin programlarından din bilgisi dersleri çıkarılmıştır.³⁹

İmam Hatip Mekteplerinin kapatılma nedenleriyle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacı ve yazarlara göre bu mektepler öğrenci yetersizliğinden bazılarında ise İmam Hatip Mekteplerini açan zihniyetin bu okulları açarken kapatmayı planladığından kısa zamanda uygulanan politikalarla bu okullar kapanmak durumunda bırakılmıştır.⁴⁰ Bazılarında ise bu okulların öğrenci bulamadığı için kapandığı iddiası gerçekleri yansıtmamaktadır.⁴¹ Zira Bakanlık tarafından, tasarruf tedbirleri bahane edilerek açılışlarının ilk yıllarından itibaren İmam Hatip Mekteplerine gerekli ödenekler ayrılmamış, mezunlarına iş imkânı sunulmamış, mezunları ortaokul seviyesinde bırakılmış, din görevlileri devlet memuru olmaktan çıkarılmış, din adamlığı ve imamlık mesleği çeşitli vesilelerle toplumun gözünden düşürülmüştür.⁴²

³⁵ Nahit Dinçer, *1913'ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1974, 32.

³⁶ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi (1920-1998)*, İFAV (İlahiyat Fakültesi Vakfı) Yayınları, İstanbul 1999, 31.

³⁷ Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ve Medreselerin Kapatılışı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 84-97.

³⁸ Dinçer, 32-33.

³⁹ Raşit Küçük; Mustafa Öcal, *Türk Milli Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1983, 15-16.

⁴⁰ Michael, Winter, *Kemalist Türkiye'de Eğitimin Modernleşmesi*, Jacob M. Landau (Haz.) (1999), *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, İstanbul, 242.

⁴¹ Mustafa Öcal, "Kütahya İmam Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler", *Diyanet Dergisi*, 27/4, 1991, 125-146.

⁴² Mustafa Öcal, *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994, 32-34.

Bir başka gerekçe olarak kırsal kesimlerden gelen öğrencilere burs ve barınma imkânlarını sağlanmadığından bu okullara olan rağbet azalmıştır.⁴³ Böylece 1928’de gerçekleştirilen harf inkılâbı ve laiklik anlayışının etkisiyle Eylül 1930’da İmam Hatip Mektepleri kapatılmıştır.⁴⁴

İmam Hatip Mekteplerinin kapatılmasından sonra 1930-1948 yılları arasında din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulan Kur’an Kursları tarafından verilmiştir. Burada sunulan din eğitiminin varlığı ve niteliği de tartışmalıdır.⁴⁵

1930 ile 1948 yılları arasında ülkemizde sağlıklı ve sürdürülebilir bir din eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Hatta en temel insan haklarından olan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü baskı altında tutularak toplumun ihtiyacı olan din görevlisi yetiştirilememiştir. Dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki de bir raporunda, camilerde halka namaz kıldırarak ve hutbe okuyacak imam ve hatip yokluğundan şikâyet ediyor, bazı köylerde cenazelerin kaldırılamadan günlerce ortada kaldığını belirtiyor, öte yandan birtakım batıl inanç ve yalancı tarikatların memleketin her tarafına yayılmakta olduğu uyarısında bulunuyordu.⁴⁶ Ciddi ve yoğun bir şekilde gündeme getirilen bu sıkıntılar ve şikâyetler seçimlere yaklaşırken din eğitimi ve öğretimi konusunda CHP iktidarını bazı teşebbüste bulunmaya mecbur bırakmıştır. Bu çabalardan biri de İmam Hatip Yetiştirme Kurslarını açmak olmuştur.⁴⁷

Tablo 1.2. İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları⁴⁸

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	2258
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	-	-

⁴³ Öcal, *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, 33.

⁴⁴ Dinçer, 32; Parmaksızoğlu, 25.

⁴⁵ Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 143-145.

⁴⁶ Ahmet Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler”, SR, V/104 (1951), 52-53 akt. Halis Ayhan, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2000, XXII, 22, 194.

⁴⁷ Ünsür, 143-147.

⁴⁸ Öcal, 139; Ünsür, 143.

Tablodan anlaşıldığı üzere İmam Hatip Mekteplerinin 1923-1924'ten itibaren her yıl öğrenci sayısı azalmıştır. Özellikle 1925-1926 eğitim-öğretim yılından sonra mekteplerin çoğu kapanmış ve öğrenci sayısında ciddi manada bir azalma görülmüştür.

Bu okullar açıldıktan altı yıl sonra kapanmıştır. Okulların kapanış nedenleri şu şekilde açıklanmıştır: bu okulların dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulması, lise ve yüksekokul imkânının bulunmayışı, bu dönemde politik sürecin etkisiyle de din görevliliğinin marjinalleştirilmesi, diğer meslek teknik öğretim kurumlarının imkânlarının arttırılması, medreseler döneminde öğrencilere sunulan burs ve diğer olanakların ortadan kalkmış olması olarak değerlendirilmiştir.⁴⁹

1.2.2. İmam Hatip Yetiştirme Kursları (1949-1951)

1930-1948 yılları arasında ülkede din eğitimi veren hiçbir kurum olmamasından kaynaklı birçok problem baş göstermiştir. 1949'da çok partili döneme geçişle birlikte bu problemleri çözmek amacıyla İmam Hatip Yetiştirme Kursları açılmıştır. İmam Hatip Kursları açma kararından sonra 21 Mayıs 1948 Cuma günü, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Din eğitiminin serbestliğine” dair bir tebliğ yayınlanmıştır. CHP parti meclisinde onaylanan bu tebliğde; “Din Bilgisi Dershaneleri” açılabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerini yerine getirecek elemanlara ihtiyaçları olduğu ve bunları yetiştirecek öğretim müesseselerinin kurulması lazım geldiği belirtilmiştir. Aynı tebliğde yönetmelik, müfredat ve ders kitapları hazırlanacağı ifade edilmiş ancak bu durumun uygulaması gerçekleşmemiştir.⁵⁰

Neticede İmam Hatip Mekteplerinin kapatılmasından 18 yıl sonra 21 Mayıs 1948 tarihinde 10 farklı ilde İmam Hatip Yetiştirme Kursları açılmasına dair önerge kabul edilmiştir.⁵¹ Ülkedeki din görevlisi ihtiyacını karşılamak amacıyla askerliğini yapmış ortaokul mezunlarının alındığı bu kurslar; 15 Ocak 1949 tarihinde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa'da fiilen eğitim-öğretime başlamıştır.⁵² Bu kursların süresi 10 aydır.⁵³

⁴⁹ Ünsür, 142.

⁵⁰ Dinçer, 52.

⁵¹ Ayhan, 191.

⁵² Mustafa Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, 74.

Daha sonraları iki yıla çıkarılıp meslek eğitimi verilen okullara dönüştürülmesine karşın bu kurslar, din eğitiminin gerçekleştirilebilmesi bakımından gerekli ve yeterli bir kurumsal yapıya dönüştürülmemişlerdir.

Normal bir eğitim kurumu olmaktan çok uzak olan İmam Hatip Yetiştirme Kursları halkın ciddi bir ihtiyacı haline gelmiş olan din görevlisi ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Çünkü daha baştan İmam Hatip Okulu olarak düşünülüp daha uzun süreli ve gerçekçi bir program hazırlamak yerine kurs olarak hayata geçirilmiştir. Bu kursların hocalarına yeterli ücret verilmemiş, mezunlarına da iş imkânı sunulmamıştır.⁵⁴ Bu yüzden tamamen göstermelik birtakım siyasi amaçlarla açılan bu kurslar, 1951 yılında açılacak olan İmam Hatip Okullarına yerini bırakarak birkaç yıl içerisinde tarihe karışmışlardır.⁵⁵

1.2.3. İmam Hatip Okulları (1951-1972)

Çok partili hayata geçildikten sonra sorunlar, ihtiyaçlar ve talepler açıkça dillendirilir olmuştur. Seçim öncesi tek parti dönemi uygulamalarını eleştiren ve İmam Hatip okulları açacağını belirten Demokrat Parti, 1950 genel seçimlerde iktidara gelme başarısını göstermişti. Seçimi kazanan Demokrat Partinin ilk icraatı uzun yıllar Türkçe okunan ezanı asli haline yani Arapçaya çevirmek olmuştur. Ayrıca din dersinin ilköğretim programında yer bulması, İlahiyat Fakültelerinin açılması, devlet radyosunda Kur'an-ı Kerim ve dini programlara yer verilmesi de bu dönemin dini alanda görülen gelişmelerindendir.

Mesleki din eğitimi alanında İmam Hatip Kurslarının yetersiz kaldığı kanaati üzerine 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararı ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin 17 Ekim 1951 günü onaylamasıyla yedi yıl eğitim süreli İmam Hatip Okulu açma kararı yürürlüğe girmiştir.⁵⁶

Kararnameye göre 7 ilde birer İHO (İmam Hatip Okulları) açılmıştır. Bunlar; Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Maraş illeridir. İmam Hatip Okullarının birinci devreleri 1954-1955 öğretim yılı sonunda ilk mezunlarını verdikten

⁵³ Howard, *Türkiye'nin Yeni İmam Hatip Okulları*, çev. Hulusi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, 174.

⁵⁴ *TBMM, Tutanak Dergisi*, Yıl 1949, XV, 8.

⁵⁵ Ünsür, 153.

⁵⁶ Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 76-78.

sonra ikinci devresi 3 yıllık lise olarak açılmıştır. Böylece İHO'lar 4+3=7 yıllık öğretim süresi olan bir ortaöğretim kurumuna dönüşmüştür.⁵⁷

İmam Hatip Okulları eğitime devam ederken Türkiye'nin geçtiği siyasi süreçlerden de etkilenmişti. İmam Hatip Okulları 1960 ihtilâli sonrasında varlığını korumuş, herhangi bir gelişme veya gerileme olmamıştır. Süleyman Demirel liderliğinde Adalet Partisinin iktidara gelmesiyle İmam Hatip Okullarının sayısında artış yaşanmıştır. Yurt genelinde toplam İHO sayısı 72'ye ulaşmıştır.⁵⁸

İHO sayısındaki hızlı artışı engellemek için çıkarılan çeşitli genelgelerle mezunların iş imkânı kısıtlanmaya çalışılmış ya da İmam Hatip Okullarının açılmasının şartları ağırlaştırılmıştır. Değişen hükümetlerin din eğitimi politikalarıyla beraber İHO müfredatında farklı uygulamalara gidilmiştir. İmam Hatip Okullarının orta kısmından 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı kararla dini dersler çıkarılmış ve genel ortaokul müfredatı uygulanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda alınan bir kararla İHO'nun birinci devresinden mezun olan ve liselere geçiş yapmak isteyenlere, doğrudan yatay geçiş hakkı engellenmiş, farklı derslerden imtihana girme mecburiyeti getirilmiştir. Bu uygulama İHO'nun hızlı bir öğrenci kaybı yaşamasına neden olmuştur. İmam Hatip Okullarının 4 yıla çıkarılan lise kısmı için 11 Aralık 1972'de yeni bir program hazırlanmıştır.⁵⁹

Ekim 1972'de mevcut hükümet ortaöğretim kurumları ile ilgili yayınladığı kararnamede "Her çeşit ortaöğretim kurumuna 'lise' adı verilecektir." ifadeleri yer almıştır. Daha sonra bu kararname 15 Nisan 1973'te kanuna dönüştürülmüştür. Bu kanunun kabulü ile İmam Hatip Okulları liseye dönüştürülmüş ve eskiye göre bir takım yeni haklar elde etmiştir. Adı geçen kanunla bu okulların mezunları Yüksek İslâm Enstitüleriyle birlikte diğer üniversitelere de eşit şartlarda giriş hakkı elde etmişlerdir.⁶⁰

İmam Hatip Okullarının eğitim-öğretim ve yönetim faaliyetleri öncelikle "Özel Okullar Müdürlüğü" tarafından yürütülmüş, bu faaliyetler 1958-1961 yılları arasında ise "Ortaöğretim Genel Müdürlüğü" bünyesinde sürdürülmüştür. İmam Hatip Okullarının ihtiyaç doğrultusunda sayısının her geçen yıl artması ve 7344 sayılı Kadro Kanunu ile

⁵⁷ Dinçer, 65.

⁵⁸ Ünsür, 166-167.

⁵⁹ Beyza Bilgin, "Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Konulu İlmi Toplantıya Sunulan Tebliğ", İstanbul 1994, 2-3; *VIII. Milli Eğitim Şurası*, 20.

⁶⁰ Ünsür, 178.

1959 yılından itibaren Yüksek İslam Enstitülerinin açılmaya başlamasından ötürü bu eğitim kurumlarının eğitim-öğretim ve yönetim faaliyetlerini yürütmek üzere 10.7.1961 tarih 1044 sayılı Bakanlık Mucibi ile “Din Eğitimi Müdürlüğü” kurulmuş, 29.4.1964 tarih ve 26540 sayılı Bakanlık Mucibince de bu daire “Din Eğitimi Genel Müdürlüğü” şekline dönüştürülmüştür. 13.11.1983 tarih ve 179 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 14. maddesine göre Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün adı “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü” olmuştur.⁶¹

Tablo 1.3. İmam Hatip Okullarının Yıllara Göre Açılış Durumu⁶²

Öğretim Yılı	Açılan Okul Sayısı	Hizmet Veren Faal Okul Sayısı
1951-1952	7	7
1953-1954	8	15
1954-1955	1	16
1956-1957	1	17
1958-1959	2	19
1962-1963	7	26
1965-1966	4	30
1966-1967	10	40
1967-1968	18	58
1968-1969	11	69
1969-1970	2	71
1970-1971	1	72

Açılan okul sayılarında genelde bir değişiklik olmakla beraber en fazla Demirel Hükümeti döneminde 1967 ve 1968 yıllarında İmam Hatip Okulları açılmıştır. 1951-1952 döneminden itibaren her yıl hizmet veren okul sayısında da artış meydana gelmiştir.

1.2.4. İmam Hatip Liseleri (1973-1980)

İmam Hatipler için sağlam bir yasal dayanak olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 24.06.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Milli Eğitim Temel Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bütün meslek okullarıyla birlikte İmam Hatip Okulları

⁶¹ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, 3. akt. Ünsür, 157.

⁶² Ünsür, 157.

da İmam Hatip Lisesi'ne dönüştürülmüştür. İmam Hatip Okulu 24.06.1973 tarihinden itibaren İmam Hatip Lisesi olarak değiştirilmiştir.⁶³

Halen yürürlükte olan Kanunun 32. maddesinde İmam Hatip Liseleri şu şekilde tanımlanmıştır:

*“İmam Hatip Liseleri; imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.”*⁶⁴

Bu kanunla İmam Hatip Lisesi mezunlarına din eğitimi veren okulların yanı sıra çeşitli üniversite ve fakültelere girme hakkı da tanınmış oldu.

Demokratik ve siyasi gelişmelere paralel olarak İmam Hatip Liseleriyle ilgili bazı olumlu gelişmeler olmuştur. CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde 29 yeni İHL (İmam Hatip Liseleri) açılıp İmam Hatip Ortaokulları 3 yıl süreli, Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri de takviyeli olarak yeniden düzenlenmiştir. Böylece İmam Hatip Lisesi olarak hizmet veren okul sayısı 101'e ulaşmıştır.⁶⁵

Bu gelişme ile İmam Hatip Okulları 3+4=7 yıllık bir okul haline dönüştürülerek yeniden bütünleştirilmiştir. Bu değişim orta kısımlara olan ilgiyi arttırmış, öğrenci sayısı her geçen yıl katlanmıştır. Demirel'in kurduğu koalisyon hükümeti (1975-1977) döneminde 144 İHL öğretime açılmış ve toplam sayı 248'e ulaşmıştır. Daha sonraki zaman diliminde Süleyman Demirel tarafından (1977-1978) kurulan koalisyon hükümeti döneminde 86 yeni İmam Hatip Lisesi eğitim-öğretime açılmış ve İmam Hatip Liselerinin toplam sayısı 334'e ulaşmıştır.⁶⁶

MHP-MSP-CGP gibi partilerin dışarıdan desteklediği 1979'da kurulan Demirel azınlık hükümeti döneminde ise 39 yeni İHL daha eğitim-öğretime açılmıştır. Böylece 1951'den 12 Eylül 1980'e kadar açılan toplam İHL sayısı 374'e ulaşmıştır.⁶⁷ Ancak bunlardan yalnızca 33'ü orta kısım olarak faaliyet göstermiştir.⁶⁸

⁶³ Öcal, 100. Yılında İmam Hatip Liseleri, 84.

⁶⁴ Halis Ayhan, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 192.

⁶⁵ Ünsür, 58.

⁶⁶ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Brifingi, 49.

⁶⁷ Ünsür, 60-63.

⁶⁸ Ayhan, 205.

İHL’de öğrenim gören öğrenci sayısında 1973-1974 eğitim-öğretim yılından itibaren beş sene içerisinde % 94,5’lik rekor bir artış olmuştur. 12 Eylül 1980’den önceki döneme baktığımızda İHL sayısında 1977-1978 yıllarında ciddi bir artış olmuştur. Bu artışın en önemli sebeplerinden biri de ortaöğretim seviyesinde İmam Hatip Liselerinin, yükseköğretim seviyesinde İslâm Enstitülerinin dönemin siyasi ve toplumsal şartlarına göre güvenli bir ortama sahip olmasıydı. Zira o dönemlerde anarşi ve terörün olmadığı, velilerin çocuklarını güvenlik endişesi olmadan gönderebildikleri ortaöğretim kurumlarının başında İmam Hatip Liseleri gelmekteydi.⁶⁹

1968-1969 öğretim yılında Çorum İHO’ya kız öğrenci kaydı yapıldı ve iki şube halinde bir Kur’an Kursu binasında öğrenim görmeye başladılar. Ayrıca Isparta ve Gaziantep gibi bazı illerde sayıları yüzlere ulaşan kız öğrenci İmam Hatip Okullarında öğrenim görmekteydiler.⁷⁰ Ancak 1972’de yürürlüğe konulan İmam Hatip Okulu İdare Yönetmeliği’nde öğrencilik şartlarından biri olarak “erkek olmak” ifadesine yer verilerek kız öğrencilerin İmam Hatip Okullarında öğrenim görmeleri engellendi.⁷¹

Yaklaşık dört yıl sonra bir öğrenci velisi, mevzuyu Danıştay’a taşıdı ve yönetmeliğe eklenen erkek olmak şartının iptalini istedi. Danıştay Başkanlığı 15.12.1976 tarih ve 1976/4374 sayılı kararla yönetmeliğin anayasa ve yasalardaki eğitimde fırsat eşitliği ilkesine ters düşen 117. maddenin (d) fırcasını iptal etti.⁷²

Nihayetinde kız öğrencilerin İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmelerini engelleyen yönetmelik maddesi iptal edilerek mevcut hukuki engel ortadan kaldırılmış oldu. Böylece 1977’den itibaren bu okullara olan talep arttı.

Farklı ideolojik bakış açısının etkisiyle kızların mezun olduklarında imam olamayacakları söylenmiş bu yüzden İHL’de okumalarına yönelik çeşitli tartışmalar yapılmıştı. Kızların bu okullarda öğrenim görmelerinin doğal sonucu olarak İlahiyat Fakültelerinden mezun olmaya başlamalarıyla Kur’an Kursu Hocası, Vaize, İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmenliği, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği görevlerini yapar hale gelmişlerdir.⁷³

⁶⁹ Öcal, 100. Yılında İmam Hatip Liseleri, 85-86.

⁷⁰ Öcal, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, 228.

⁷¹ MEB, Tebliğler Dergisi, 29 Mayıs 1972, sayı:1700, 185.

⁷² MEB, Tebliğler Dergisi, 5 Eylül 1977, sayı:1950, 479-480.

⁷³ Ruşen Çakır, İrfan Bozan, Talu Balkan, İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler Raporu, TESEV (Türkiye Ekonomik, Sosyal Etütler Vakfı) Yayınları, İstanbul 2004, 21-22.

1980 darbesinin ardından İHL açılması durdurulmuş, sadece yatay olarak büyüme yoluna gidilmiştir. Hükümet 1983 yılında Turgut Özal'la birlikte yeniden sivillerin kontrolüne geçse de askeri otoritenin etkisiyle yeni İHL açılmamış ve hükümet programında İHL'den bahsedilmemiştir.⁷⁴

1980 yılından 1985'e kadar İHL açılmazken özel ve farklı nedenlerle sadece Tunceli İmam Hatip ve Beykoz Anadolu İmam Hatip Liseleri açılmıştır.⁷⁵ İmam Hatip Liselerinin sayılarının arttırılamamasına bir çözüm olarak mevcut liselere ek binalar yapılmış ve araç-gereç temin edilerek genişleme yoluna gidilmiştir. Mevcut İmam Hatip Okullarının fiziki ve personel durumu iyileştirilmiştir. 2. Özal hükümetinde ise 7 adet daha yeni İHL eğitim-öğretime açılmış ve sayı 383'e yükselmiştir. Ayrıca 38 İHL ortaokulunun lise olarak 19 kısmına açılış izni verilmiş ve bu okullar normal statülerine kavuşturulmuştur.⁷⁶ Bu şekilde gelişme ve genişleme ile İHL'nin sayısı 1991'de 389'a yükselmiştir.⁷⁷

1.2.5. Anadolu İmam Hatip Liseleri

Yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitimi için yatılı ve yabancı dil (Almanca) ağırlıklı öğretim sunmak amacıyla kurulan Anadolu İmam Hatip Liselerinden (AİHL) ilki 1985-1986 eğitim öğretim döneminde İstanbul Beykoz'da açılmıştır. Anadolu İmam Hatip Liseleriyle Almanya'daki işçilerimizin çocuklarının Türkiye'ye getirilip buralarda eğitim öğretimlerini tamamladıktan sonra geldikleri yere din görevlisi olarak gönderilmesi amaçlanmıştır. Adı geçen okulun 1989-1990 eğitim-öğretim yılında İngilizce bölümü de açılmıştır. Bu okul Kartal ilçesindeki asıl binası tamamlanınca 1990'da yeni yerine taşınmış ve adı Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL) olarak değiştirilmiştir⁷⁸

Mezunlarının Türkiye derecesi yapması ilginin Kartal AİHL'ye yönelmesini sağlamıştır. Kuruluş amacına göre ilk yıllar Almanya'dan öğrenci gelmiş ancak sonraki

⁷⁴ Nuran Dağlı, Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1988, III, 1-23.

⁷⁵ Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 88.

⁷⁶ Ünsür, 64-65.

⁷⁷ *MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı*, Ankara, 10.08.1994 Tarih ve 94/2030 Sayılı Yazı.

⁷⁸ Halil Hayıt, *İmam Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü, Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, 117; Ayhan, *Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 192.

yıllarda tamamen yurt içinden sınavla kazanan öğrencilerle eğitime devam edilmiştir. Açılan AİHL sayısı, 2000 yılına kadar 7'si bağımsız müdürlük halinde, 101'i ise İmam Hatip Liseleri müdürlüklerinin yönetiminde olmak üzere toplam 108'e ulaşmıştır.⁷⁹

Hollanda'daki gurbetçilerin çocuklarının eğitimi için ise 1993 yılında Mersin'in Bozyazı ilçesinde Bozyazı Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmıştır.⁸⁰

AİHL hazırlık, orta ve lise olmak üzere üç bölümden oluşuyordu. Hazırlık sınıfında ders programı yabancı dil ağırlıklı olmak üzere Türkçe, Kur'an'ı Kerim, Beden Eğitimi gibi derslerden oluşmaktaydı. Orta kısım ve lise kısmının müfredatı klasik İHL ile aynıydı. Ancak bazı derslerin haftalık saat sayısı klasik İHL'den farklılık göstermekteydi. AİHL'de yabancı dil, klasik İHL'ye göre 8 saat daha fazla idi. 28 Şubat 1997 sürecine kadar İHL ve AİHL sayısı artmaya devam etmiştir.⁸¹

1.2.6. Ağırlıklı Yabancı Dil Uygulayan İmam Hatip Liseleri

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 24.06.1993 tarih ve 84-3313 sayılı yazısı gereğince 1993-1994 eğitim-öğretim yılında Ankara Merkez ve İstanbul Kadıköy ilçelerindeki İmam Hatip Liseleri Müdürlüklerinin çatısı altında "Ağırlıklı Yabancı Dil Programı Uygulayan İmam Hatip Lisesi" sınıf şeklinde açılmıştır.

Öğrenci kayıt ve kabul işlemleri aynı dönemde açılan diğer süper liselerdeki gibi olmuştur. Öğrencinin bu okullara ön kayıt yaptırabilmesi için İmam Hatip Lisesi orta kısmından aldığı diploma not ortalamasının en az 3.50 olması şartı aranmıştır. Kontenjan durumuna göre kesin kayıt diploma notunun üstünlüğüne göre yapılmıştır. Bu okulların ilk yılı hazırlık sınıfı olarak planlanmıştır. Hazırlık sınıfında haftalık 24 saat İngilizce, ikişer saat Türk Dili ve Edebiyatı, Beden Eğitimi, Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri okutulmuştur. Bu programı takip eden Ankara Merkez ve İstanbul Kadıköy İmam Hatip Liselerinden 1996-1997 eğitim-öğretim yılında 1008 öğrenci mezun olmuştur.⁸²

⁷⁹ Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 215.

⁸⁰ Öcal, *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, 60.

⁸¹ Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 89; Ünsür, 225.

⁸² Ünsür, 228-229.

1.2.7. Çok Programlı Liselerin (ÇPL) Çatısı Altındaki İmam Hatip Liseleri

Aynı müdürlüğün yönetiminde ve aynı okulun çatısı altında çeşitli meslek okullarının programlarının uygulandığı programlara Çok Programlı Lise (ÇPL) adı verilmiştir. 1997 yılında Türkiye’de eğitim alanında “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası” ile olumsuz bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu değişiklik meslek liselerini özellikle de İmam Hatip Liselerini etkilemiştir. Bu okullar 28 Şubat sürecinde çıkarılan “sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasağı” ile öğrenci bulamaz hale gelmiş ve yeterli sayıda öğrencinin bu okulları tercih edememesi sonucu öğrenci kayıtlarında düşüş sorunuyla karşılaşmıştır. Bu süreçte İHL binaları ya kapatılmış ya da başka okullara dönüştürülmüştür.⁸³

Bu bağlamda yeterli sayıda öğrencisi olmayan İmam Hatip Liseleri de birden fazla okul açma imkânı sağlayan ÇPL’ye dönüştürülmüştür. Bu şekilde ÇPL’ye dönüştürülen ve ÇPL müdürlüklerinin yönetimi altında eğitim-öğretime devam eden İHL sayısı, 1998-1999 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 1’i Anadolu İmam Hatip Lisesi programı olmak üzere toplamda 38 olmuştur.⁸⁴

Anadolu İmam Hatip Liselerinin niteliksel gelişimiyle ilgili özellikle vurgulanması gereken husus, 2014 yılından itibaren Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrencilerin ilgi, zekâ ve kabiliyetleri doğrultusunda program çeşitliliğine gidilmesidir. Anadolu İmam Hatip Liselerinin yanı sıra:

Hazırlık sınıfı ile dil projesi uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri,

Fen ve Sosyal Bilimler programı/projesi uygulayan AİHL,

Hafız öğrencilerin eğitim gördüğü AİHL,

Klasik/Çağdaş Sanatlar, Müzik ve Spor programı/projesi uygulayan AİHL ve Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri açılmıştır.

Bu liselerde fen, sosyal, dil, sanat ve kültür dersleri ile birlikte Temel İslam Bilimlerine ait dersler verilmektedir. Fen bilimleri, sosyal bilimler, ilahiyat, hafızlık,

⁸³ Erkan Altıntaş, *Öğrencilerde İmam Hatip Lisesi Algısı (Batman örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2016, 37.

⁸⁴ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 1998, 248.

yabancı dil, sanat ve spor alanlarındaki program çeşitliliğinin uygulandığı bu liselere öğrenciler, kendi tercihleriyle yerleşmektedirler.

1.3. 28 ŞUBAT SÜRECİ VE İMAM HATİP OKULLARI

“28 Şubat süreci”, 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen MGK’de alınan kararlar sonucunda, Türkiye’de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda meydana gelen değişimlerin yaşandığı döneme verilen isimdir.⁸⁵

Bu süreç belirlenen tarihi ve sonrasını ifade etse de 8 Temmuz 1996 tarihinde Doğru Yol Partisi (DYP) ve Refah Partisi (RP) arasında kurulan koalisyon hükümetinde, Refah Partisinin iktidara ortak olmasını ve Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın birtakım politikalarını, tercihleri ve icraatlarını hedef almıştır.

İlk kuruluşundan beri İmam Hatip Liselerinde 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi neticesinde görülen kısa süreli duraklama ve gerileme dönemleri hariç, aralıksız devam eden pozitif gelişmeler olmuştur. Ancak 28 Şubat kararlarıyla İmam Hatipler ciddi bir gerileme ve duraklama dönemine girmiştir.⁸⁶ Nitekim 28 Şubat 1997’de alınan 18 maddelik MGK bildirisindeki kararların üçü, doğrudan doğruya eğitimle ve Millî Eğitim Bakanlığı’yla ilgilidir. Bu maddeler:

Madde-2: “Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı’na devri sağlanmalıdır.

Madde-3: Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a. 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurtda uygulamaya konulmalı.

b. Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Madde-4: Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, millî eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat

⁸⁵ İbrahim Aşlamacı, *Pakistan Medreselerinde Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, Dem Yayınları, İstanbul 2014, 135.

⁸⁶ Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 97-98.

*Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.*⁸⁷

İHL'yi 28 Şubat 1997 sürecinde yapılan iki düzenleme çok olumsuz etkilemiştir. Bunlardan birincisi “sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasası” olarak bilinen 16.08.1997 tarih ve 4306 sayılı kanundur.

Bu kanun doğrultusunda yapılan birtakım düzenlemeler ve uygulamalar neticesinde 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren müstakil ortaokullar, bazı mesleki ve teknik okulların bünyesindeki ortaokullar ve seçmeli ders olarak Kur'an-ı Kerim ve Arapça okutulan ve İHL'nin lise bölümüne kaynaklık teşkil eden İHL bünyesindeki ortaokullar kapatılmıştır.⁸⁸ Böylece bütün meslek liselerinin ortaokulları kapanmıştır. Bu durum sonucunda meslek liselerinde ve özellikle İHL'nin öğrenci sayılarında ciddi düşüşler meydana gelmiş hatta birçok İmam Hatip öğrenci bulmakta zorluk yaşamıştır.

İkincisi ise İHL ve meslek lisesi mezunlarının üniversiteye girişinin engellenmesi için 2547 sayılı kanunun 45. maddesinde yapılan “alan katsayısı” ile ilgili düzenleme olmuştur. Kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim, 1998 yılında Yüksek Öğretim Kurulu ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan düzenlemenin 1999 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavında uygulamaya konulmuştur.⁸⁹ Bu düzenleme, lise mezunlarının orta öğretim başarı puanları belirlenirken 0,5 ile meslek lisesi mezunlarının orta öğretim başarı puanları belirlenirken 0,2 ile çarpılmasını içermektedir. Bu düzenleme, meslek lisesi mezunları ile düz lise mezunları arasında yaklaşık 30 puanlık fark oluşturmuştur. Böylece meslek liselerinin yükseköğrenim görmelerinin önüne engel konmuş oluyordu.⁹⁰

ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) tarafından yapılan 2003 yılı üniversitelere giriş sınavı Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) belirlenmesinde genel lise öğrencilerinin ortaöğretim puanlarının (0.8), meslek lisesi öğrencilerinin ortaöğretim puanlarının (0.3) ile çarpımı esas alınmıştır. Bu uygulama ile İHL mezunlarının üniversitelere alanları dışında girişleri son derece zorlaşmış ve arada 40-50 puanlık bir

⁸⁷ Özakıncı, 372-373.

⁸⁸ Resmi Gazete, 18 Ağustos 1997, S. 23084, 3.

⁸⁹ Öcal, 100. Yılında İmam Hatip Liseleri, 99-100.

⁹⁰ Ünsür, 288-289.

fark oluşmuştur.⁹¹ Bu yüzden 28 Şubat öncesi 601.000'e kadar yükselen öğrenci sayısı, 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 65.000'e kadar gerilemiştir.⁹²

28 Şubat 1997'de MGK toplantısında alınan kararlar incelendiğinde bütün maddelerin doğrudan veya dolaylı olarak dini hayat ve dindarlarla ilgili hususları kapsadığı görülecektir. Bu dönemde mesleki dini eğitiminin ciddi bir darbe aldığı, en temel hak ve özgürlüklerin ihmal edildiği, bireyin ve toplumun geleceğini etkileyen sorunların oluştuğu görülmektedir.

1.3.1. Katsayı Uygulaması

28 Şubat 1997 öncesi eğitim öğretim süreçlerinde, üniversiteye giriş sisteminde genel liseler ile meslek liseleri arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildi. Lise ayrımı olmaksızın herkes için aynı olan sınav ve puan şekline göre öğrenciler, üniversiteye yerleştirilirdi. İmam Hatip Liselerinde uygulanan program gereği birtakım farklılık görülse de genel sınav sistemi bu şekildeydi. Ancak 28 Şubatla birlikte özellikle din eğitimi veren kurum ve İmam Hatip okullarına yönelik farklı uygulamalar görülmeye başlandı.

28 Şubat 1997'de MGK toplantısında irtica ile ilgili ortaya konulan görüşler uzun süre tartışma konusu olmuş ve bu tartışmalar neticesinde alınan kararlardan en çok etkilenen okullar İHL'ler olmuştur. Halkın yıllar boyu bu okullara süren desteğinin devam etmesi, yürürlükte olan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ve "Milli Eğitim Temel Kanunu" nedeniyle bu okullar kapatılamamıştır. Bunu gerçekleştiremeyenler bilinçli bir uygulamayla İHL'nin orta kısmını 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması ile kapatmışlardır.⁹³

1998 yılına kadar çeşitli şekillerde süren bu tartışmalar ile birlikte İHL mezunlarının üniversite tercihlerinde İlahiyat Fakülteleri dışındaki bölümlere yönelişlerine ilişkin itirazlar, 30 Temmuz 1998 tarihinde YÖK'ün, İHL mezunlarının önünü kesmek uğruna tüm meslek liselerinin üniversite sınavında kendi alanları dışındaki fakülteleere yerleşmesini imkânsız hale getiren kararlar almasına zemin

⁹¹ Cebeci, 182

⁹² Çakır, Bozan, Talu, "İmam Hatip Liseleri, Efsaneler ve Gerçekler Raporu" 75.

⁹³ Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri", *Tohum Dergisi*, İstanbul, Kasım-Aralık, 2011, S.141, 10.

hazırladı. Bütün meslek liseleri bu karardan olumsuz etkilendi.⁹⁴ Böylece İmam Hatip mezunları ile meslek lisesi mezunlarının kendi alanları dışındaki bölümlere yerleşmelerini zorlaştıran çeşitli düzenlemeler yapılmış oldu.

“8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim” ile büyük bir darbe alan İHL'lere, 1998'de YÖK ve ÖSYM tarafından alınan katsayı kararıyla bir darbe daha vuruldu. 1973 yılında yürürlüğe giren Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, üniversite sınavlarına girişte tüm liseler ve meslek liseleri eşit şartlarda haklara sahipken, 1998'de Prof. Dr. Kemal Gürüz' ün başkanlığını yaptığı YÖK tarafından alınan kararla, bu eşitlik İHL'ler aleyhine bozulmuştu. Üniversiteye giriş puanının hesaplanmasında kullanılan “Ortaöğretim Başarı Puanı”nın çarpımında katsayı normal liseler için 0,5 olarak belirlenirken, meslek liseleri ve İHL'ler için 0,2 olarak belirlenmişti.⁹⁵ Bu uygulama sonrasında İHL ve meslek lisesi öğrencileri büyük bir haksızlığa uğratarak kendileriyle aynı sınava giren ve aynı soruları çözen diğer lise öğrencilerine göre sınava yaklaşık 30 puan geride başlamak zorunda bırakılmışlardır.⁹⁶

YÖK tarafından uygulamaya konulan bu karar sonrasında sınava giren normal lise mezunu öğrenciler çok daha az netlerle iyi bir fakülteyi kazanabilirken ÖSS'de çok iyi puan elde eden birçok İHL mezunu öğrenci ise bir yükseköğretim programına yerleşememiştir. Hatta ilk 1000'e girerek derece elde eden öğrenciler, çok düşük puanla öğrenci alan olan fakültelere ancak yerleşebilmişlerdi. İHL mezunu öğrencilerin, üniversitelerin farklı fakültelerine yerleşmelerini engellemek için uygulamaya konulan Alan Katsayı Uygulamasının ortaya çıkardığı olumsuz durum, 1998 yılından itibaren İHL mezunu öğrencilerin sayılarında gözle görülür bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur.⁹⁷ Katsayı uygulamasıyla İmam Hatip mezunlarına yönelik bu durum, mevcut öğrenci sayısının azalmasına yol açmakla birlikte öğrenci velilerinde İmam Hatip okullarına yönelik olumsuz bir bakış açısı oluşmasına neden olmuştur.

Yürürlüğe giren bu uygulama ile birlikte Türkiye'de meslek liseleri ve İHL'liler için nicelik kaybının başlangıcı oldu. 1998-1999 eğitim öğretim yılında meslek

⁹⁴ İrfan Bozan, *Devlet İle Toplum Arasında Bir Okul İmam Hatip Liseleri Bir Kurum Diyanet İşleri Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007, 21.

⁹⁵ Öcal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, 265.

⁹⁶ Ünsür, 288.

⁹⁷ Mehmet Bahçekapılı, *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, İlke Yayınları, İstanbul 2014, 122.

liselerinde öğrenim gören öğrencilerin sayılarına bakıldığında meslek liseli öğrencilerin sayısı tüm ortaöğrenim içindeki öğrencilerin % 43,3'lük oranını oluşturuyordu. Fakat bu oran, yaşanan bu adaletsiz uygulamanın akabinde her yıl azalarak % 31,5'lere kadar düştü. Normal liselerde okuyan öğrencilerin sayısı ise 1998 yılında 1.297.514 öğrenci iken, bu rakam 2004 yılında neredeyse % 100 artarak 2.463.923'e yükseldi. Asıl hedefi İHL'ler olan ancak bütün meslek liselerine yönelik uygulamaya konulan bu haksız düzenlemeler, dünya standardı olarak kabul edilen % 65'lik mesleki eğitim hedefinden Türkiye'yi her geçen yıl biraz daha uzaklaştırdı. İşte bu hedeften sapılmasına neden olan en önemli husus meslek liselerine yönelik uygulanan katsayı farklılığı uygulamasıdır.⁹⁸

Söz konusu bu hak ihlalleri ile İHL'ler öğrenci sayısında çok büyük bir kayıp yaşamış, her yıl 1000-1500 civarında kayıt yapan okullar bile bu uygulamadan sonra ancak 10 ile 40 arasında öğrenci kaydı yapabilmıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen bazı İHL'ler kapansa da büyük bir çoğunluğu bu engellemelere ve haksızlıklara karşı direnerek ayakta kalmayı başarmışlardır.⁹⁹

Fakat İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışındaki diğer fakültelelere geçişi engellenince bu okullar neredeyse kapanma noktasına gelmiş, mevcut okulların öğrenci kalitesi ise son derece düşmüştür. Artık bu okullar, yükseköğrenime devam etme umudu olmayan veya sadece İlahiyata gidebilme hayali olan, çoğunlukla kız öğrencilerin eğitim gördüğü ve çok az sayıda öğrencinin tercih ettiği kurumlar haline gelmişti.¹⁰⁰

⁹⁸ Çakır, Bozan, Talu, 105.

⁹⁹ Ocal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, 266.

¹⁰⁰ Suat Cebeci, "Din Eğitiminde Medreseden Mektebe, Mektepten Nereye?", *SÜİFD*, Sakarya, 2004, S.10, 200.

Tablo 1.4. İHL'lerin 1998-2005 Yıllarında Üniversiteye Yerleşme Durumları¹⁰¹

Yıl	Hukuk	Siyasal	Öğretmenlik	DKAB	İlahiyat
1998	232	277	3.285	322	1.420
1999	54	97	315	669	1.324
2000	96	149	639	778	1.254
2001	82	93	541	785	917
2002	91	70	433	603	685
2003	42	678	97	440	508
2004	11	115	226	429	500
2005	4	68	153	474	546

İHL mezunlarının üniversitelerin hukuk, siyasal ve öğretmenlik bölümlerine girişlerinde, üniversite sınavı sonuçları incelendiğinde 1999 yılında uygulamaya koyulan katsayı adaletsizliği sebebiyle özellikle İHL mezunlarının tercih ettiği bölümlerden olan öğretmenlikle ilgili fakültelerde önemli bir azalmanın olduğu görülüyor. 1998 yılında, yani katsayı farklılığının olmadığı dönemde öğretmenlikle ilgili fakülterlere, 3285 İHL mezunu yerleşirken; bir yıl sonra, yani katsayı uygulamasının uygulandığı bir sonraki sene bu sayının 315'e gerilediği tespit edilmiştir.¹⁰² Katsayı farklılığının olmadığı 1998 yılında Hukuk fakültelerini 232 İmam Hatip Lisesi mezunu kazanmışken katsayı uygulamasının gerçekleştirildiği bir sonraki yıl, bu fakülterlere 54 öğrenci, 2004'te 11 öğrenci, 2005 yılında sadece 4 öğrenci yerleşmiştir. Aradaki sayısal fark durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

İHL'lerin 1998-2005 yıllarında üniversiteye yerleşme durumlarını gösteren Tablo incelendiğinde İmam Hatip mezunlarının farklı bölümlere yerleşme durumunun uygulanan katsayı uygulamasıyla engellendiği açıkça görülmektedir. Hatta kontenjanların düşürülmesi nedeniyle İmam Hatip mezunlarının İlahiyat Fakültelerine yerleşme durumunda da düşüşler dikkat çekicidir. İnsan temel hak ve hürriyetlerinden olan eğitim hakkının ideolojik yaklaşımlarla meslek lisesi öğrencilerinin elinden alınması birçok psiko-sosyal ve ekonomik soruna yol açmıştır.

¹⁰¹ Bahçekapılı, 122.

¹⁰² Bozan, 30-31.

Katsayı uygulamasının 21 Temmuz 2009 tarihinde kaldırıldığı resmen açıklanmıştı. Ancak İstanbul barosu kararın iptali için Danıştay'a başvurmuştu. Karar iptal edilince YÖK katsayı eşitsizliğini tamamen ortadan kaldırıp tüm öğrencilerin eşit koşullarda sınava girmeleri için 2010 yılında yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Fakat 2010'da yapılan bu düzenleme dahi sorunu tam olarak çözememişti. Bu düzenlemeye göre üniversite adayları alanlarına yönelik tercihlerinde puanları 0.15, alan dışı tercihlerinde 0.13 ile çarpılacaktı. Bu düzenleme ile meslek lisesi çıkışlı öğrenciler yıllar sonra kendi alanları dışında tercih yapma imkânı bulmuştu. Bu karar neticesinde İHL mezunları 2011 yılında yapılan sınavda aradaki puan farkını kapatarak üniversitelerin çeşitli bölümlerine yerleşmeyi başarmışlardır. Daha önceki sınavlara göre aradaki puan farkı daha az bir hale gelmişti.¹⁰³

Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer, 1 Aralık 2011 tarihinde yeni bir karar alındığını açıklamış ve bu son uygulanan puan sisteminin de kaldırılarak artık herkesin puanının 0.12 ile çarpılma yoluna gidileceğini belirtmişti. Bu kararla 1980 ve 1990'lı yıllarda olduğu gibi 2012 yılından itibaren üniversiteye giriş sınavlarında İmam Hatip ve Meslek Liselerinde okuyan öğrenciler ile genel liselerde okuyan öğrencilerin eşit koşullarda üniversite sınavlarına girmeleri sağlanmıştır. Böylece yıllarca süren adaletsiz bir sistemin ürünü olarak uygulanan katsayı problemi çözülmüş oldu.¹⁰⁴

Katsayı uygulamasının kaldırılması ile birlikte çocuklarının, milli ve manevi değerlerine bağlı inançlı bir doktor, mühendis, yönetici, öğretmen vb. olmasını isteyen velilerin İmam Hatiplere olan ilgisi ve talebi bir kat daha artmıştır.¹⁰⁵ Nihayetinde tesis edilen özgürlük ve güven ortamı İmam Hatip okullarına teveccühü artırmış, bu okullarda kısa bir zaman diliminde hem nicelik hem de nitelik artışı görülmüştür.

1.3.2. İmam Hatip Ortaokulları

İmam Hatip Ortaokulları 28 Şubat sürecinde çıkarılan 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasıyla birlikte kapatılmıştı. Ancak kamuoyunda 4+4+4 kademeli eğitim yasası olarak bilinen 30 Mart 2012 tarihli 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı

¹⁰³ Öcal, 100. Yılında İmam Hatip Liseleri, 100-102.

¹⁰⁴ Erkan Altıntaş, *Öğrencilerde İmam Hatip Lisesi Algısı, Batman Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2016, 40.

¹⁰⁵ Cebeci, 185.

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la birlikte İmam Hatip Ortaokulları ayrı binalarda bağımsız müdürlük altında yeniden açılmıştır. 28 Şubat sürecinden sonra kapatılan bu okullar 2012 yılında tekrar açılma imkânına kavuştu.¹⁰⁶

Bu yasa, dört yıllık ortaokulları normal ortaokullar ve İmam Hatip Ortaokulları olarak iki eşit tür halinde kategorize etmişti. Söz konusu yasa esnek ve kademeli yapısıyla İmam Hatip Ortaokullarından mezun olanlara istedikleri lise türüne gitme hakkı vermiştir. Bu okuldan mezun olduklarında istedikleri lisede eğitim görme hakkı kendi tercihlerine bırakılmıştı. İlgili yasa kapsamında yapılan düzenlemelerle artık dördüncü sınıfta bitiren öğrencilere evine en yakın İmam Hatip Ortaokuluna gidebilme imkânı tanınmıştı.¹⁰⁷ Böylece kısa bir zaman diliminde İmam Hatip Ortaokulu öğrenci ve bina sayısında artış meydana gelmiştir.

28 Şubat 1997 süreciyle birlikte kapanan İmam Hatip Ortaokulları, 2012 yılında getirilen 4+4+4 kademeli eğitim sistemiyle yeniden açılmıştır. Bu durum İmam Hatip Ortaokulların ayrı olarak açılmasına ve gelişimine imkân tanımıştır. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında seçmeli din eğitimi derslerine yer verilmesi, nihayetinde 4+4+4 kademeli eğitim sistemi din eğitimi ve İmam Hatip kurumları için önemli kazanımlarındandır.

İmam Hatip okul ve öğrenci sayısının değişimi genel olarak siyasi yapının tercihlerine bağlı olarak şekillenmektedir. İmam Hatip okullarına halkın teveccühü olmakla beraber iktidarların olumlu veya olumsuz anlamda din eğitime bakışı ve bu anlamda uyguladığı politikaların etkisinin aşikâr oluşu İmam Hatip okullarının tarihi süreci incelendiğinde görülecektir.

1.3.3. İmam Hatip Okullarının Milli Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi

İsmi ve şekli değiştirilse de İmam Hatip okulları, Osmanlı Devleti’nin son döneminden günümüze dek çeşitli merhalelerden geçmiştir. İmam Hatip okulları dönemin eğitim anlayışını şekillendiren zihniyete göre gelişim veya gerileme gösteren bir eğitim-öğretim kurumudur.

¹⁰⁶ 11.4.2012 Tarihli ve 28261 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanarak Yürürlüğe Giren 30.03.2012 Tarihli ve 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 09.05.2012 Tarihli Genelge.

¹⁰⁷ Dursun Karatepe, “İmam Hatip Okulları yeniden açılıyor”, *Moral (Aylık Kültürel Aile Dergisi)*, Eylül 2012, 102; Öcal, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, 367-368.

Bir asrı aşkın bu kurumun özellikle de halkın maddi ve manevi desteğiyle ayakta kalan bir okul sistematiğinin Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki yeri ve önemi yadsınamaz. İlk örneği 1913'te açılan Medresetü'l- Eimme ve'l Huteba'ya kadar uzanır. 1924'te ortaokul temelli İmam Hatip Mektepleri açılmıştı. Bazı sebeplerle 1930'da kapatılan bu mekteplerin yerine ancak 1948 yılında İmam Hatip Kurslarının açılması kararlaştırılmış, 1951'de ise İmam Hatip Okulları açılmaya başlanmıştır.

İmam Hatip Okulları, bu türden ilk açılan okullardır.¹⁰⁸ Yani Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre hem mesleğe hem de yükseköğrenime öğrenci hazırlayan okullardır. Çünkü programlarının %40'ı mesleki (dini) dersler, %60'ı kültür ve fen dersleridir.¹⁰⁹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde hem dini hem de diğer bilimlerin okutulduğu bir eğitim-öğretim kurumudur.

İmam Hatip Liseleri tarihi süreçte 27 Mayıs 1960 ihtilali, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 ihtilali dönemlerinde gerileme veya duraklama yaşamıştır. 1997 yılına gelindiğinde 15. Milli Eğitim Şurası'nda alınan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kararına dayanılarak hazırlanan yasa tasarısı, TBMM tarafından kabul edilerek 4306 sayılı kanun olarak yürürlüğe konulmuştur.¹¹⁰ Bu karar İmam Hatip okullarının ve öğrencilerinin sayısal olarak azalmasına yol açmıştır.

Kesintisiz zorunlu eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte İmam Hatip Liselerinin orta kısımları kapatılmıştır. Daha sonraki dönemlerde, üniversiteye girişte katsayı problemi ile karşılaşan İmam Hatip Liseleri bu dönemde büyük darbeler almıştır. 2012 yılına gelindiğinde İmam Hatiplerin aleyhine olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. 1997 yılı itibarıyla 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına, 30.03.2012 tarihinde yasalaşan 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle son verilmiştir.¹¹¹

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile bazı kanunlarda yapılan değişiklik neticesinde, 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine geçilmiştir. Bu eğitim sistemi ile birlikte,

¹⁰⁸ Elisabeth Özdalga, *İslamcılığın Türkiye Seyri, Sosyolojik Bir Perspektif*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, 180.

¹⁰⁹ Ünsür, 178.

¹¹⁰ Öcal, "Türk Hukuk Mevzuatında Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeri ve Uygulama Biçimi", (Ed. İlyas Çelebi), İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 50, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 540.

¹¹¹ Bahçekapılı, 189.

daha önceki dönemde kapatılan İmam Hatip Liselerinin orta kısımları tekrar faaliyete geçmiştir.

Cumhuriyetten sonra kurulan ve farklı merhalelerden geçen İmam Hatip ile ilgili okulların hukuki dayanaklarını şöyle açıklamamız mümkündür:

Milli hukukumuzdaki dayanakları: İmam Hatip Liseleri'nin ilk ve temel hukuki dayanağı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan bütün anayasaların yanı sıra, 1982 Anayasası da bu okulların ikinci hukuki dayanağıdır. Çünkü 1982 Anayasası'nın 24. maddesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin mecburi olarak okutulacağından bahsedildikten sonra şöyle denilmektedir: *“Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.”* 42. madde ise: *“Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.”* *“Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.”* denilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu ise İmam Hatip Liselerini *“Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.”* şeklinde tanımlar.

Milletlerarası antlaşmalardaki dayanaklarına gelince 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yayımladığı İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 18. maddesi: *“Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyeti vardır. Bu hak din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca açık olarak veya özel surette öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izah etmek hürriyetini gerektirir.”* 26. maddede ise şu ifadeler yer verilir: *“Her şahsın eğitim hakkı vardır. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir.”* ayrıca 1975'te imzalanan Helsinki Senedi ile 1990'da imzalanan Paris Yasası'nda şu ifadelere yer verilir: *“Milletlerimizin tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı, sağlamlaştırmayı ve güçlendirmeyi taahhüt ederiz. Bu çabamızla aşağıdaki hususlara sadık kalacağız: insan hakları ve temel hürriyetler, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklardır ve kanunlarla garanti altına alınmışlardır. Bunların korunması ve geliştirilmesi devletin başta gelen görevidir. Bunlara saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Bunlara uyulması ve tam olarak uygulanması hürriyetin, adaletin ve barışın temelidir.”* Doğumla birlikte kazanılan insan hakları ve temel hürriyetlerden birisi de eğitim ve öğrenim hakkı olduğuna göre demokratik bir devlete düşen görev; vatandaşlarının

inanç, ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda eğitim ve öğrenim imkânı sağlamak ve bu maksatla okullar açmaktır.

Türkiye’de devletin bu maksatla açtığı okullardan biri de İmam Hatip Liseleri’dir. Devlet Paris Yasası’na göre, bu dini eğitim ve öğretim kurumlarını korumak durumundadır. Çünkü Paris Yasası’na imzalayan taraflar, yasanın bir yerinde şu ifadeye yer vermişlerdir: “Ayrım gözetmeksizin herkesin düşünce, vicdan, din ya da inanç hürriyetine... Hakkı olduğunun teyit ederiz.” denilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenen ve koordine edilen bu okulların, toplum tarafından teveccühle karşılanması, Milli Eğitim sistemi içerisindeki yerini ve bu okullara halkımızın verdiği önemi göstermektedir. Bununla birlikte İmam Hatip okullarının önemine dair şu maddeleri sıralayabiliriz:

a. İmam Hatip okullarına yönelik talep, bu okullarda verilen dini ve ahlaki eğitimden kaynaklanmaktadır.

b. “Özellikle kırsal kesimden vatandaşların daha çok bu okulları istemeleri, velisi buldukları öğrencileri bu okullara göndermeleri, onların uhrevi hayata meylenin ya da çocuklarını din görevlisi yapmak istemelerinden veya bütün nesilleri ruhban haline getirmek istemelerinden değildir. Onlar kendilerine ulaşan en yakın olarak İmam-Hatip Okullarını görmüşlerdir. Geleneklerine bağlı olmalarından ve evlatlarını da aynı dini görgü ve terbiyeden geçişini sağlayacağı ümidi ile bu okullara meyletmışlerdir. Kur’an-ı Kerim öğretiminin, yani Kur’an-ı Arap harfleriyle öğretmenin sadece bu okullarda bulunuşu ve bunun Türk Müslüman geleneğinde ibadetin önemli bir bölümü durumunda olması, halkın bu okullara rağbetini artırmıştır. Bu okulların binalarını halkın yapması sayesinde bu okullar kırsal kesimdeki okullaşma oranını artırırken geleneksel kültürün bu okullar sayesinde merkezlere taşınmasını da kolaylaştırmıştır.”¹¹²

c. “İmam Hatipler demokratik ortamın, geniş kitlelerin serpilip gelişmesine, aydınlanmasına katkı da bulunmuşlardır. Dünyanın ve bölgemizin yoğun çatışmalara sahne olduğu günümüzde, diriltici yeni bir soluğa ihtiyaç vardır ve bu hamlenin temel dokusunu İmam Hatip Liseleri oluşturmaktadır.”¹¹³

d. “Sosyal hayatta sosyal barışı gerektirecek olan bilgiyi topluma yayacak olan, sosyal bütünleşmeyi, kaynaşmayı, kültürel entegrasyonu, evrensel değerlerle barışma işlevini yapacak kültürel değerleri aşılacak olan müesseselere ihtiyaç vardır. İşte bu müesseseler İmam Hatiplerdir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda geçen iki kavram vardır. Birincisi manevi, ikincisi ruhi, Milli Eğitim Kanunu’na göre yetiştireceğimiz insan ruhi bakımdan zengin olmalıdır, manevi bakımdan toplumun ihtiyaçlarının karşılayacak bir şekilde olmalıdır. Milli Eğitim

¹¹² Beyza Bilgin, *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İlmî Tartışmalar Dizisi:5, İstanbul 1995, 93-97.

¹¹³ Mustafa Gözübüyüköğlü, *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim-Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları –Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmî Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 24-25.

Kanunu'nun bu alandaki manevi ve ruhi cephesini ihya edecek olan İmam Hatip Okulları'dır."¹¹⁴

e. "Memleketimizde din kültürünün canlı bir şekilde yaşanması, İmam Hatip Okulları mezunlarının halkımızın hizmetine girmelerinden sonra yaygın hale gelmiştir. Mezunlar çoğaldıkça, dini neşriyatın aranması, kıyıda köşede kalmış, unutulmuş kitapların piyasaya çıkmalarını, yeniden neşredilmelerini sağlamış, dini neşir hayatı canlanmış ve mezunlarla teması olan kimselerin de bu neşriyata rağbetini temin etmiş ve dolayısı ile din kültürü yaygın hale gelmiştir."¹¹⁵

f. "İmam Hatip Liseleri bu milletin gözünde, geçmişle gelecek arasındaki köprüyü oluşturur ve halk aydın arasındaki uçurumu kaldırır. Özellikle kız çocuklarının bu okullara kabul edilmesiyle kızların okuma oranlarını artırmıştır."¹¹⁶ "İmam Hatip okullarının sunduğu program olmasaydı, birçok kız çocuğu, beş yıllık zorunlu ilköğretimin dışında diğer herhangi bir eğitimden mahrum kalırdı."¹¹⁷

g. "İmam Hatip Liseleri, cemaatin külfet paylaşımını sağlayarak hem devletin yükünü hafifletiyor, hem de bu paylaşım sayesinde kendi sivil niteliğini pekiştiriyor. Şerif Mardin'in ifadesiyle, "Cumhuriyet'in yerine getiremediği görevi üstleniyor." Bugün dünyada dine dönüş süreci yaşanmaktadır. Ve bu sürecin lokomotifini İmam Hatip Liseleri'dir."¹¹⁸

h. "İmam Hatip nesli ilk öğrenci ve mezunlarından başlayarak 60 yıl boyunca dini, ilmi, kültürel, siyasi, ekonomik, spor ve çeşitli sanat dallarında gözle görülür görülmez çok büyük hizmetle ifa etmişlerdir. Bugün diyanet hizmetlerin tamamına yakını İmam Hatipliler tarafından ifa edilmektedir. Her seviyedeki din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini onlar yürütmektedir. Memleketimizde düşünce hayatının zenginleşmesine, yeniliklerin, yeni bakış açılarının gelmesine, yeni fikirlerin doğmasına sebep olmuşlardır. Bu okullar sade vatandaştan, devletin en üst kademesindeki yetkililere kadar hemen herkesin dini, ilmi, milli, eğitimsel, sosyal, kültürel ve siyasi konulara yeni bir gözle bakabilmelerine ve olayları, gelişmeleri yeni ve farklı bir bakış açısıyla değerlendirmelerine sebep olmuşlardır. Bütün bunların üstünde de devlet-millet kaynaşmasını sağlamışlardır."¹¹⁹

i. "Laikliğin, dinle devlet arasındaki hassas dengeyi sağlayan formülasyonu için İmam Hatipler özgün bir deneyimdir. İmam Hatipler, Batılaşmayla geleneksel/muhafazakâr kesimler arasındaki esaslı bir köprü görevini üstlenmişlerdir."¹²⁰

j. "İmam Hatip Liseleri toplumsal kutuplaşmanın arttığı bir dünyada huzurun, kardeşliğin, sevginin, toplumsal barışın mimarı olmuşlardır. Çağımızın bunalan gençlerini, içine düştükleri bataklıktan kurtaran bir rehber olmanın

¹¹⁴ Bayraktar Bayraklı, *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri-Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 99-101.

¹¹⁵ Mustafa Uzunpostalcı, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 126.

¹¹⁶ M Şevki Aydın, *Kültür Davamızda İmam-Hatip Liselerinin Yeri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 138-140.

¹¹⁷ Özdalga, 186.

¹¹⁸ Mustafa Ateş, *Bir Dirilişin Serencamı*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 145-146.

¹¹⁹ Mustafa Öcal, *Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri*, 11.

¹²⁰ Necdet Şubaşı, İmam Hatip(li)ler Üzerine Teolojik Birikimin Modern Kaynakları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (6), 2004. s. 115

yanında, toplumsal bütünlüğü, sosyal dayanışmayı sağlayarak toplumumuzun kaynaşmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir."¹²¹

İmam Hatipler dinin hurafelerden arındırılması, yasal din eğitiminin yaygınlaşması ve toplumda sağlıklı bir din anlayışının yerleşmesi, İslâm coğrafyasında yeni fikirlerin üretilmesi ve yeni bakış açılarının doğması konularında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda İmam Hatip okulları devlet-millet kaynaşmasında önemli rol oynamış, birlik ve beraberliğimize katkı sunmuştur.

¹²¹ Gerger, 133-134.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAPI

Eğitimin istendik kazanımlara dönüşebilmesi, planlı ve programlı bir sürece bağlıdır. Nitekim eğitim, “*Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.*”¹²² şeklindeki tanımı da bu gerçekliği ortaya koymaktadır. Program ise yapılması gereken bir işin bölümleri, her bölümün yapılış sırası, zamanı, nerde ve nasıl yapılacağını belirten tasarı anlamında kullanılmaktadır.¹²³ Eğitim programı, öğretim programı, okul programı, müfredat programı ve ders programı gibi farklı isimlendirmeler eğitim alanındaki program kavramını ifade eder.¹²⁴ Bu ana bölümde, eğitim ve din eğitimine dair kavramlar ve kuramlarla ilgili açıklamalarda bulunulmuştur.

2.1. EĞİTİM PROGRAMI KAVRAMI

Eğitim programını; istendik hedef ve davranışların kazanılması için stratejilerin belirlendiği yazılı doküman ya da eylem planı,¹²⁵ belli öğrencileri, belli bir zaman süreci içinde yetiştirmeye yönelik düzenli eğitim durumlarının tümü¹²⁶ ve belli bir okul ya da eğitim kurumunda öğrencilerin arzulanan hedefleri kazanmaları için yapılacak tüm öğrenme öğretme (okul içi ve okul dışı) etkinliklerini içeren programlar¹²⁷ şeklinde tanımlamak mümkündür. Eğitim programı yerine izlenice ve yetişek kavramları da kullanılmıştır.¹²⁸

Yapılan tanımlara göre eğitim programı, okul içinde ve dışında yürütülen sistemli, amaçlı ve planlı tüm öğretim etkinliklerini kapsayan programlar anlamında kullanılmaktadır. Eğitim programı amaç, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme durumları gibi temel öğelerden oluşur.

¹²² Selahattin Ertürk, *Eğitim'de Program Geliştirme*, Yelkenetepe Yayınları, Ankara 1984, 12-13.

¹²³ S. Savaş Büyükkaragöz, Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metotları*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul 1996, 189.

¹²⁴ Cavit Binbaşoğlu, *Genel Öğretim Bilgisi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1994, 74.

¹²⁵ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006, 3.

¹²⁶ Ertürk, 14.

¹²⁷ Şeref Tan, Yücel Kayabaşı, Alaattin Erdoğan, *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003, 11.

¹²⁸ Demirel, 1.

2.2. ÖĞRETİM PROGRAMI KAVRAMI

Öğretim programı; belli bir öğretim basamağındaki sınıflarda okutulacak derslerin, amaçlarını, içeriğini, süresini, eğitim yaşantıları ve değerlendirme süreçlerini kapsayan çalışmalar¹²⁹ ve eğitim programının amaçlarını gerçekleştirmek üzere belli bir öğretim basamağında genel amaçları, işlenecek konuları, derslerin sürelerini, derslerde kullanılacak araç-gereçleri, derslere uygun yöntem ve teknikleri ve değerlendirme durumlarını gösteren bir program¹³⁰ şeklinde tanımlanabilir.

Öğretim programının, eğitim programı kapsamında yer almakla birlikte eğitim programına göre daha özel alanları kapsayan, derslerin temel çerçevesini çizen ve uygulanabilirliğini sağlayan düzenlemeleri kapsadığı vurgulanmaktadır.¹³¹

2.3. DERS PROGRAMI KAVRAMI

Ders programı, öğretim programında yer alan bilgi kategorilerinin, disiplinlerin ve faaliyet alanlarının eğitimin amaçları ile ilişkili olan özel amaçlarını gerçekleştirmeleri için öğretim ilkelerini, konuların alt kategorilerini ve değerlendirme esaslarını içeren ve eğitim programlarındaki esasları öğrenci davranışına dönüştüren programdır.¹³²

Bu anlamda ders programı, öğretim programının bir alt ögesidir. Ders programlarının en önemli özelliği olarak hedeflerin gözlenebilir öğrenci davranışlarına dönüştürülerek bir plan içerisinde yer alması gösterilmektedir.¹³³

2.4. DİN ÖĞRETİMİNE ÖZGÜ PROGRAM TASARIMLARI

Ülkelerin özel şartlarıyla birlikte küreselleşmeden de etkilenen din öğretimine özgü program modellerinden en yaygın olarak kullanılanları inceleyelim.

¹²⁹ Hasan Güleriyüz, *En Son Değişikliklerle İlköğretim Okulu Programı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2001, 6.

¹³⁰ Semra Güven, "Program Geliştirme", *Öğretimde Planlama-Uygulama-Değerlendirme*, Ed. Mehmet Gürol, Üniversite Kitabevi, Elazığ 2004, 6.

¹³¹ Güven, 6.

¹³² Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, 17-18.

¹³³ Güven, 7.

2.4.1. Mezhebî/Doktriner Din Öğretimi

Doktriner din öğretimi; çoğunlukla toplumda tek bir din ya da mezhebin mensuplarının yaşadığı, o din ya da mezhebin devlet tarafından tanındığı ve o din ya da mezhebin öğretiminin yapıldığı din eğitimidir.¹³⁴

Doktriner din öğretimi, en eski din öğretimi program yaklaşımlarından birisi olarak kabul edilir. Doktriner din öğretiminin tarihi başlangıcı, dinin devlet üzerindeki etkisinin yoğun olduğu dönemlere götürülebilir. Hıristiyan ortaçağı, dinin eğitimde merkezi konumda olmasına yani dini eğitime örnek bir dönem olarak gösterilebilir. İslâm dünyasındaki eğitim faaliyetleri de uzun süre dini eğitim karakterini göstermiştir. Genellikle tek bir mezhebin veya bir dinin çeşitli mezheplerinin ağırlıklı olarak birlikte yaşandığı toplumlarda bu tür yaklaşımlara rastlanılabilmektedir. Günümüzde İran'da Şii mezhebine, Almanya'da Katolik ve Protestan mezheplerine, Yunanistan'da da Ortodoks mezhebine göre yapılan din öğretimi bu yaklaşımın bir sonucudur. Bu tarz bir din öğretiminde genellikle her din ya da mezhep mensupları için ayrı sınıflar oluşturulur ve ders o din ya da mezhebe mensup öğretmenler tarafından verilir. Dersin temel amacı, öğrencilerin tercih edilen din veya mezhebi sevmeleri, öğrenmeleri ve inanmalarıdır. Derslerin statüsü, toplumların devlet ve rejim anlayışına ve dini-toplumsal yapıya göre değişmekte zorunlu, isteğe bağlı ya da seçmeli olabilmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde kilise okullarında doktriner din öğretimi uygulamaları görülmektedir.¹³⁵

Çok farklı dinin veya mezhebin varlığını sürdürdüğü toplumlarda mezhebi din öğretiminin toplumun birlik ve beraberliğini zedeleyeceği bilindiğinden bu din öğretim metodu farklı açılardan da eleştirilmiştir.

Doktriner din öğretimine yapılan eleştirilerin önemli bir bölümü laiklik ilkesi ve sekülerleşme temel alınarak yapılır. Laiklik ilkesini benimseyen ülkelerin din konusunda tarafsız olması gerektiği ve mezhebe dayalı/doktriner bir din öğretiminin bu ilke ile çelişeceği iddia edilir. Laiklik ilkesi ile ilgili yöneltilen eleştiriler özellikle ülkemiz için daha büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Avrupa ülkelerinde doktriner din öğretimi eleştirilirken genelde insan hakları ve çok kültürlülük ilkeleri temel

¹³⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2001, 134.

¹³⁵ Fatma Çapcıoğlu, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, 15-29.

alınmaktadır. Ülkemizde ise, bu eleştirilerin kaynağı çoğunlukla laiklik ilkesi olmaktadır.¹³⁶

2.4.2. Mezhep Merkezli Dinler Arası Açılımlı Din Öğretimi

Dünya üzerindeki birçok toplum, birçok etkenle farklı inançların ve kültürlerin bir arada yaşamak durumunda olduğu çoğulcu toplum haline gelmiştir. Mezhep merkezli din öğretimi ise bu noktada çoğulcu toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediği düşüncesinden hareketle ortaya atılmış bir din dersi önerisidir. Bu anlayışta da mezhep merkezli din dersi yaklaşımı terk edilmemiştir. Farklı mezhep ve dinlere mensup insanların bir arada yaşadığı toplumda, öğrencilerin bu farklılıklarla birlikte yaşamayı öğrenmelerini hedefler. Bu çerçevede programlar ve kitaplar birlikte yaşamayı engelleyecek içerikten arındırılmaya çalışılır. Mümkün olduğunca bir din veya mezhep hakkındaki bilgilerin bizzat o dinin uzmanlarının onayından geçirilerek içeriğe dahil edilmesi planlanır. Yine aynı okulda farklı din ve mezhebe bağlı öğrencilerin bazı konuları birlikte işlemeleri de üzerinde durulan konulardandır.¹³⁷

Aynı dinin farklı mezheplerinin ortak konu ve anlayışlarından hareketle kaynaştırılmaları amaçlanır. Aykırı ve ayırıcı ifadeler, eserler ve konular ayıklanır. Böylece bireysel farklılıklara saygı ve toplumsal birliktelik hedeflenir.

2.4.3. Mezhepler Üstü Din Öğretimi

Mezhepler üstü din öğretimi, din alanında yaşanan teolojik tartışmaların din eğitimi alanına bir yansımasıdır. 1960'dan sonra ve özellikle 1980'lerde Katolik ve Protestan kiliselerinin kendi yayınevlerinde birbirlerinin kitaplarını basmaları, hatta her iki mezhebe mensup yazarların işbirliğiyle temel bir din eğitimi el kitabı yayınlamaları, her iki mezhep arasında diyalog ve işbirliği çabalarını beraberinde getirmiştir. Bu çabaların sebebi, mezhepler arasındaki farklılıkların insanlar arasında problemlere sahip olabileceği endişesidir. Bu endişe neticesinde oluşan diyalog çabaları sonucunda

¹³⁶ Hüseyin Batuhan, *Din, Bilim ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, YKY, İstanbul 1998, 151.

¹³⁷ Tosun, 133.

mezhepler üstü din öğretimi anlayışı, tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmalar sonucunda bazı Avrupa ülkelerinde mezhepler üstü din öğretimi modeli uygulanmıştır.¹³⁸

Mezhepler üstü olarak verilen din dersleri içeriğinde mezheplere ait özel konular bilinçli olarak yer almaz. Bu derslerde mezheplerden biri dayatılmadan, mezheplerin hepsine temel oluşturacak genel bir din ve ahlak kültürünün verilmesi amaçlanır.¹³⁹

Mezhepler üstü din öğretimi için iki model sunulmaktadır. “Birleştirici Model” ve “Çoğulcu Model”. Birleştirici modele göre, “Din dersinde dinin özü, üzerinde ayrılık bulunmayan ilkeleri okutulmalı, mezheplerle ilgili ayrıntılara girilmemelidir”.¹⁴⁰ Tosun’a göre, bu yöntem, “Kur’an merkezli din eğitimi” anlayışına benzemektedir.¹⁴¹

2.4.4. Mezhepler Arası Din Öğretimi

Türkiye’deki mezhepler arası din dersi öğretimi şeklindeki kavramsallaştırma ve tanımlama Beyza Bilgin’e aittir. Bilgin, mezhepler üstü yerine mezhepler arası kavramını önermiştir. Ona göre, küçük sınıfların programlarında sınıfta bulunan tüm öğrencilere hitap edecek şekilde mezhepler ve dinler ile ilgili ayrıntılara yer verilmeden üzerinde birleşilen inanış ve davranış kuralları olarak verilebilir. İleri sınıflarda ise mezhepler ve dinler ile ilgili ayrıntılar göz ardı edilmeyerek incelenir ve sonuçta onların doğruya ulaşma çabasından kaynaklanan farklılıklar olduğu vurgulanır.

Teoride ideal bir program tasarımı gibi gözükse de bazı şartlar yerine getirilmediği takdirde uygulamada sıkıntılar olabilecektir. Böyle bir anlayışın uygulanabilmesi için en önemli şart, uygun bir programın hazırlanmasıdır. Ayrıca uygun ders kitapları, araç ve gereçlerin de hazırlanması gerekir. Tüm bu şartlarla birlikte hatta daha da önemlisi bu anlayışı bilip uygulayabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesidir. Bu ise din dersleri için öğretmen yetiştiren kurumların programlarının da buna göre değiştirilmesini beraberinde getirecektir.¹⁴²

¹³⁸ Çapcıoğlu, 30-31.

¹³⁹ Beyza Bilgin, “Mezhepler Arası ve Dinler Arası Din Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1999, 2.

¹⁴⁰ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998, 83.

¹⁴¹ Tosun, 134.

¹⁴² Bilgin, “Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği” 1-25.

2.4.5. Dinler Arası Din Öğretimi

Dinler arası din eğitimi, toplumların artık homojenlikten uzaklaşarak heterojen bir yapıya bürünmesi sonucu çok kültürlü/çok inançlı hale dönüşmesiyle ortaya çıkan bir din öğretimi kavramıdır.

Doktriner ya da belli bir mezhebe dayalı din öğretimi veren pek çok ülke çok kültürlü bir toplum yapısının oluşması ile birlikte din öğretiminde daha farklı arayışlar içine girmişlerdir. Mezhebe dayalı veya doktriner bir öğretiminde farklı dinlerle ilgili bilgilere ders programlarında ya hiç yer verilmemekte ya da yer verilse dahi bu bilgilendirme bilişsel düzeyde kalmaktadır.¹⁴³

Zaman içinde aynı sınıfta farklı inançlara mensup öğrencilerin ders alması ile onların inançlarının öğretilmesi veya tek yanlı olarak öğretilmesi çeşitli sorunlara neden olmuştur. Zira “Çoğulcu bir toplumda zorunlu bir ders olarak din eğitimi, her bir öğrencinin benlik duygusunu, kültürel bağlılığını devam ettirmek için yeni öğretici yaklaşımları gerekli kılmaktadır.”¹⁴⁴

2.4.6. Fenomenolojik Din Öğretimi

Din araştırmalarında fenomenolojinin kullanılması ise farklı dini bakış açılarının olduğu gibi anlaşılabilmesine, kişinin kendi inanç ve önyargılarından kurtularak diğer inançları da doğru ve tarafsız bir şekilde anlayabilmesine fırsat verebileceği düşüncesine dayanır. Din eğitiminde fenomenolojik yöntem, dinler arası din öğretimi yaklaşımının İngiltere’de uygulama alanı bulmuş ve daha sonra ortaya konulacak olan din eğitimi uygulamalarına esas oluşturmuş bir şeklidir.¹⁴⁵ Dinler ve mezhepler arasında farklı bakış açılarının taassuptan uzak bir anlayışla değerlendirilmesi amaçlanır.

2.5. EĞİTİM FELSEFELERİ

Felsefi akımlara bağlı olarak ortaya çıkan bazı eğitim felsefeleri şunlardır:

¹⁴³ Tosun, 136.

¹⁴⁴ Kari Flornes, “Çoğulcu Toplumların Okullarında Zorunlu Din Öğretimi” Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar, 28–30 Mart 2001, MEB, Ankara 2003, 143.

¹⁴⁵ Recep Kaymakcan, *Günümüz İngiltere’inde Din Eğitimi*, DEM Yayınları, İstanbul 2004, 23.

2.5.1. Daimicilik/Değişmezlik

Eğitimin ilke ve amaçlarının değişmezliği ve evrenselliği söz konusudur. Daimicilik eğitim felsefesinin temellerini idealizm ve realizm oluşturur. Öğretmen ve konu merkezli bir yaklaşımdır.

Daimicilik görüşünün temel ilkeleri arasında şunlar gösterilebilir:

1. İnsanlar her zaman ve yerde özde değişmeden aynı kalmıştır. Bu nedenle çocukların her yerde ortak özelliklere sahip olması gerekir. Dolayısıyla değişmeyen evrensel bir eğitimi savunurlar.
2. İnsan kendini akılla yönetebilecek şekilde yetiştirilmelidir. Bunun için de entelektüel eğitim gereklidir.
3. Okulun temel işlevi, kültürü etkili bir şekilde yeni kuşaklara aktararak eğitimi hayatın bir kopyası değil, hayata bir hazırlık haline getirmektir.
4. Çocuklara her yerde ve her yaş için geçerli bilgi ve değerler kazandırılmalıdır.
5. Maddi ve manevi değerlerin öğretilmesinde klasik eserler kullanılmalıdır. İnsan doğasının evrenselliği ve insan aklının en iyi, en güzel eserleri klasik yapıtlarda örneklendirilmiştir.¹⁴⁶

2.5.2. Esasicilik/Özcülük

Esasicilik, çağdaş bilimsel bilgiler vermeyi amaçlayan eğitimde çocuğun başıboş bırakılmasına karşı bir akımdır. Bireylerin zihinsel gelişimlerine yardımcı olma amaçlı bir eğitim öngörür. Programlar, temel konulara ve temel becerilere odaklanmaya yönelik olmalıdır. Bu çerçevede toplum bilimleri (sosyoloji, psikoloji, tarih vb.), fen bilimleri (fizik, kimya, biyoloji vb.), genel kültür (dil, güzel sanatlar, felsefe ile matematik, geometri) gibi dersler okul programlarında yer almalıdır. Üzerinde anlaşılamayan, çözülmemiş ve gelecekle ilgili sorunlar içerikte yer almamalı ve sınıf ortamına getirilmemelidir. Sınama durumlarında öğretmen kendi anlattıklarını, kitapta yazılanları sormalı, öğrenciler de cevapları ezberleyip vermelidir.¹⁴⁷ Öğrenen değil, öğreten merkezli; bilgiyi özümsemeyi değil, ezberlemeyi esas alan eğitim felsefesidir.

¹⁴⁶ Demirel, 21-22.

¹⁴⁷ Esasicilik ile ilgili geniş bilgi için bkz. Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, 90-92; Hilal Kazu, "Eğitim ve Felsefe", 97-98; Faruk Öztürk, "Eğitimin Felsefi Temelleri", 133-135. akt. Yürük, 32.

2.5.3. İlerlemecilik/İlericilik

İlerlemecilik anlayışını, pragmatizm felsefesinin görüşleri şekillendirir. Geleneksel eğitime ve pasif öğrenmeye karşı bir yaklaşımdır.

Öğrenci (birey) merkezli anlayışa sahiptir. Çocuğun ilgilerine yönelmekle, özel problemlerinin çözümünden hareket etmekle her çocuğun kendi hayatını kendisinin kurmasını amaçlamaktadır. Bu eğitim düzeninde öğretmen danışman ve rehber konumundadır. Öğrenciler demokratik kurallara göre grup çalışması yaparlar. Öğrencilerin öğrendiklerini kullanabilmeleri, eleştireci bir düşünceye sahip olmaları, yaşamayı öğrenebilmeleri esastır. Üst düzey zihinsel becerilerin geliştirilmesi hedeflenir. Bilgi, kullanmak için olup öğretilecek bilgilerin yararlı olması gerekir. Sözel ve kitabi bilgi ve becerilere ait olan güvenden çok, doğrudan deneyimlere ve etkinliklere önem verir. Yarışmacı, bireyselleştirilmiş öğrenmeden çok, işbirliğine dayalı grup öğrenme etkinliklerini öne çıkarır. Programın merkezinde sosyal ve deneysel bilimler yer almalıdır.¹⁴⁸

2.5.4. Yeniden Kurmacılık/Yeniden Yapılanmacılık

Eğitimin amacı, toplumu yeniden düzenlemek ve toplumda gerçek demokrasiyi yerleştirmektir. Eğitimin en önemli görevi, yüzyılımızın kültürel krizini aşmak için toplumun yeniden kurulmasıdır. Yeni bir toplum düzeni meydana getirmek için okul önderlik etmelidir. Okul aracılığıyla toplumsal değişim ve sosyal reformlar gerçekleştirilmelidir. Bu süreçte esas rol öğretmenlere düşmektedir. Bu akımın en önemli özelliği, eğitimin davranış bilimlerinin bulgularına dayalı olarak yeniden inşa edileceğine inanılmasıdır.

Eğitim, yalnız yaşam değil, aynı zamanda gelecektir. Bunun için her türlü ders ve konular sınıf ortamına getirilmeli, bunların çoğunluğu gelecekle ilgili olmalıdır. Dersler; sosyal bilimler, doğa bilimleri, iş ve meslek eğitimi, edebiyat, dil, beden, müzik, resim, matematik, geometri vb. olabilir. İçerikteki bilgi, kesin değil her an değişebilecek bir nitelikte sunulmalıdır. Önemli olan amaçlardır. Bu nedenle dersler, konular ve içerik

¹⁴⁸ İlerlemecilik ile ilgili geniş bilgi için bkz. Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, 92-96; Muammer Ergün, "Eğitimin Felsefi Temelleri", 85-86; Hilal Kazu, "Eğitim ve Felsefe", 96-97; Faruk Öztürk, "Eğitimin Felsefi Temelleri", 135-137. akt. Yürük, 33.

amaçlara göre düzenlenmelidir. Ayrıca uygulamaya önem verilmelidir. Bunun için deney, gözlem, gezi vb. gibi etkinlikler eğitim ortamında öğrenci tarafından kullanılmalıdır.¹⁴⁹

Bu akım ilerlemeciliğin devamı olup pragmatizm felsefesine dayanır. Değişim ve dönüşümün kaynağı olarak görülen okulda, gerçek ve gelecek zamandan kesitler sunulması temel özelliklerdendir.

Tablo 2.1. Eğitim Programlarını Etkileyen Eğitim Felsefeleri¹⁵⁰

EĞİTİM FELSEFESİ	DAYANDIĞI FELSEFİ TEMEL	EĞİTİMİN AMACI	EĞİTİMİN ROLÜ	EĞİTİM PROGRAMINDAKİ ODAK NOKTA
DAİMİCİLİK	REALİZM (Gerçekçilik)	Rasyonel kişileri eğitmek/ üstün zekalı kişiler yetiştirmek, akıllı kişiler seçmek.	Öğretmen, öğrencilerin düşüncelerine yardımcı olur. Sokratik yöntem kullanılır.	Klasik konular, edebi çözümler, sabit program
ESASİCİLİK	İDEALİZM REALİZM (İdealistlik, Gerçekçilik)	Bireylerin zihinsel gelişimine yardımcı olmak, yetenekli kişileri eğitmek.	Öğretmen alanında uzman kişidir, geleneksel değerlerin /yaygın bir şekilde öğretimi söz konusudur.	Temel beceriler (3R=Okuma, Yazma, Sayma) ve temel konular (ana dil, fen, tarih)
İLERLEMELİK	PRAGMATİZM (Yararlılık)	Demokratik ve sosyal yaşamı geliştirmek.	Öğretmen, problem çözüme ve bilimsel araştırmalarda yol göstericidir.	İlgili Programlar, Hümanistik Eğitim, Radikal eğitim reformu
YENİDEN KURMACILIK	PRAGMATİZM (Yararlılık)	Toplumunu yeniden yapılandırmak ve geliştirmek, değişim ve sosyal reform için eğitim.	Öğretmen, değişim ve reformun temsilcisidir. Araştırma yöneticisi ve proje başkanı gibidir. Öğrencilere problemlerin farkına varmalarına yardımcı olur.	Eğitimde fırsat eşitliğinin yeniden kavramsallaşması

2.6. EĞİTİM PROGRAMLARINDA TASARIM YAKLAŞIMLARI

Bir eğitim programının nasıl olacağını tasarlanması, programın planlanma aşamasındaki önceliklerdendir. Programlarda bir veya birkaç yaklaşım kullanılabilir, bu önemsenen unsura göre değişir. Eğitim programlarında genel olarak üç temel yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar; konu, öğrenen ve sorun merkezli program tasarımlarıdır.

¹⁴⁹ Yeniden Kurmacılık ile ilgili geniş bilgi için bkz. Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, 103-106; Mustafa Ergün, *Eğitim Felsefesi*, 54-55; Muammer Ergün, "Eğitimin Felsefi Temelleri", 87-88; Hilal Kazu, "Eğitim ve Felsefe", 98-99; Faruk Öztürk, "Eğitimin Felsefi Temelleri", 139-140. akt. Yürük, 34.

¹⁵⁰ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006, 26.

2.6.1. Konu Merkezli Program Tasarımları

Konu merkezli program tasarımlarına göre programın her bir ögesi bir bütündür. Her bir konu alanının kendine özgü yapısına önem verilir. Öğrencinin konuya/içeriğe ilişkin bilgiyi kazanması, öğrenme için yeterli sayılır. Konu alanını merkeze alan tasarımları genellikle idealizm ve klasik realizm felsefelerini temele aldığı, buna bağlı olarak daimicilik ve esasicilik eğitim felsefelerine dayanır. Temel amaç, kültürel içeriğin yeni nesillere aktarılmasıdır. Öğretim ağırlıklı olup bireysel farklılıklar genellikle dikkate alınmaz. Bu nedenle de öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz ardı edilebilir. Ayrıca dersler arası ilişkilerin dikkate alınmaması da bu tasarımın özellikleri arasındadır. Okullarda en fazla kullanılan tasarım şeklidir.¹⁵¹ En fazla kullanılan program tasarımı olmasının nedenleri olarak şu özellikler sıralanabilir:

1. Çok eskilere dayanması geçerliliğine delil olarak gösterilir.
2. Konuların mantıki bir sıra izlemesi öğrenmeyi ve yorumlamayı kolaylaştırır.
3. Öğretmenlerin alışık olduğu bir tasarım şeklidir.
4. Planlanması ve uygulanması kolaydır.¹⁵²

2.6.2. Öğrenen Merkezli Tasarımlar

Konu merkezli programa yapılan eleştiriler sonucunda ortaya çıkmıştır. Öğrenen merkezli tasarımlar, öğrencinin programın merkezi olduğu ve diğer öğelerin ona göre düzenlenmesi gerektiği görüşünü savunur. Dolayısıyla söz konusu yaklaşımda öğrencinin kendi gözlemleri ve yaşantıları ile öğrenme çabasına etkin katılımı ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu program tasarımı yaklaşımına göre önemli olan öğrenci/bireydir. Ancak öğrencinin bu türdeki programlarda tamamen serbest bırakılıp bırakılmayacağı tartışılmış, her iki görüş de ileri sürülmüştür. Öğrenen merkezli tasarımların yararlılık (pragmatizm) felsefesini temele aldığı, buna bağlı olarak ilerlemecilik eğitim felsefesine dayandığı görülmektedir. Ayrıca öğretmene sadece destekleyici rol tanıyan ve bireysel farklılıkları gözeten bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵³

¹⁵¹ Yürük, 36.

¹⁵² Aysun Gürol, "Eğitim Programları ve Planlanması", *Öğretimde Planlama-Uygulama-Değerlendirme*, 22. akt. Yürük, 37.

¹⁵³ Yürük, 37.

2.6.3. Sorun Merkezli Program Tasarımları

Sorun merkezli tasarımlar, konu ve öğrenen merkezli tasarımların eksikliklerini ortaya koymak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bireyin ihtiyaçlarını da dikkate alarak öğrencilerin toplumsal sorunları, ihtiyaçları, ilgi ve yetenekleri üzerinde durur. Ancak bu, bireyin sorunlarının ihmal edildiği manasına gelmez. Bu tür program tasarımında öğrencilerin toplumsal sorunları merkeze alınır.

Hayatın gerçek problemlerinin yani sıra toplumun yeniden yapılanması ve düzenlenmesi, bireyin toplum içinde gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu tasarım şekli, kültürel ve geleneksel değerlerin güçlenmesini sağlamanın yanı sıra toplumun halen karşılanmamış ihtiyaçlarını merkeze alarak konular arasında bağ kurulmasına, yaparak-yaşayarak öğrenmenin sağlanmasına önem verir. Sorun çözmeyi temele alan söz konusu tasarımın dayandığı eğitim felsefesinin yeniden kurmacılık olduğu söylenebilir.¹⁵⁴

2.7. EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Değişen bilgi anlayışının, toplumsal, siyasi ve ekonomik yapının dönüşümünün eğitim anlayışlarını etkilememesi mümkün değildir. Eğitim yaklaşımlarındaki bu farklılaşma öğrenci, öğretmen ve programlarla ilgili durumları da etkilemektedir.

Bu gaye ile İmam Hatip meslek dersleri öğretim programlarını şekillendiren bazı eğitim yaklaşımlarıyla ilgili açıklamalarda bulunulacaktır.

2.7.1. Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı yaklaşımda kullanılan eğitim ilke ve yöntemleri laboratuvarında yapılan hayvan deneylerinden elde edilmiştir. Pavlov köpekleri, Thorndike kedileri, Skinner fareleri, maymun ve güvercinleri gözlemiştir. Bu deneyler sonucunda oluşturulan eğitim ilkeleri insanlara aktarılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Yürük, 38.

¹⁵⁵ Güneş, 3.

Davranışçı yaklaşım önce Batılı ülkelerde uygulanmaya başlamış, zamanla yayılmış ve 1950-1960 yıllarında çoğu ülkede etkili olmuştur. Davranışçı yaklaşımdan bilişsel yaklaşıma geçiş aşamalı olarak 1960-1970 yıllarında gerçekleşmiştir.¹⁵⁶

Davranışçı yaklaşımın amacı, öğrenciye öğretilecek davranışların önceden saptanması, bu davranışların şartlandırma yoluyla öğrencilere öğretilmesi ve böylece öğrenenlerin kontrol altına alınması oluşturmaktadır.¹⁵⁷ Öğrenenin sürece başlarken veya sürecin sonucunda kontrol edilmesi amacını taşıyan yaklaşım tarzıdır.

Davranışçı yaklaşımlara göre öğrenme öğrenenin davranışlarında gözlenebilen kalıcı değişme olarak kabul edilmekte ve öğrenmenin etki-tepkiye dayalı bir davranış değişmesi süreci olduğu savunulmaktadır. Davranışçılara göre öğrenme organizmaya dışarıdan gerekli uyarıcıların verilmesi ile gerçekleşir. Dışarıdan verilen uyarıcı sayesinde etki-tepki oluşur.¹⁵⁸

Bu süreçte olumsuz davranışlar cezalandırılır. Olumlu davranışlar pekiştiricilerle ödüllendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre zihinde neler olup bittiği bilinemez. Öğrenmenin oluşup oluşmadığı dışarı vurulan davranışlardan anlaşılır. Davranışçıların temel amacı birey davranışlarının neler olabileceğini önceden haber verip onları kontrol altına almaya çalışmaktır.¹⁵⁹ Bu süreç davranışçı yaklaşımın zihinsel çabanın ve çalışmanın ihmal edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Davranışlar uyarıcı-tepki, şartlandırma ve pekiştirme bağlamında kalıcı olarak değiştirilebilir. Bir davranış veya bilgi bireyde otomatik hale gelinceye kadar tekrar edilir. Bu süreçte uyarıcı-tepki formülü kullanılır. Verilen uyarıcıya öğrenenin istenilen tepkiyi göstermesi öğrenme olarak kabul edilir.

Öğrenme, davranışların değişmesidir. Bu durum bireyin gözlenebilir davranışlarıyla belirlenir. Bilgi ise davranış haline gelen içeriktir. Öğrenciye öğretilecek bilgi ve davranışlar önceden belirlenir, küçük parçalara ayrılır ve çeşitli tekrarlarla öğretilir. Olumlu davranışlar pekiştirilir ve alışkanlık haline getirilir. Bu süreçte öğrenen

¹⁵⁶ Firdevs Güneş, *Yapılandırıcı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, 3.

¹⁵⁷ Güneş, 35.

¹⁵⁸ Mahmut Zengin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırıcı Yaklaşım*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2011, 30

¹⁵⁹ Yıldız Kızılabdullah, *Yapılandırıcılık Yaklaşımının İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amaçlarının Gerçekleşmesine Etkisi*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, 2.

değiştirilecek bir varlık olarak ele alınır, öğrenenin kişilik ve bireysel farklılıklarıyla ilgilenilmez. Kişiye görelilik ilkesi söz konusu olmadığı gibi herkesin aynı uyarıcı-tepki döngüsü içerisinde göstermesi gereken davranış örüntüsü oluşturulmak istenir.

Davranışçı yaklaşımda öğrenme bireyin kontrolünde değil bireyin dışındaki çevrede bulunan uyarıcılara ve olaylara bağlıdır. Öğrenen çevresinde gördüklerini taklit ederek ve uyarıcılara tepki vererek öğrenir. Bu nedenle birey öğrenme sorumluluğunu üstlenmez. Öğrenme sorumluluğu çevreye ve çevredeki uyarıcılara bırakılmıştır. Bu durum öğrenme yerine şartlandırmayı gerektirmektedir. Öğrenen, okulda sürekli uyarıcılarla şartlandırıldığı için bunu okul sonrasında da ister ve uyarıcıların olduğu çevreyi arar. Uyarıcı çevrede yoksa öğrenmesini sürdürmez. İş yaşamında da birileri uyarırsa öğrenir ve görevini yapar. Kendisi öğrenme sorumluluğunu taşımaz, birilerinden yönlendirme ve uyarma bekler. Şartlandırma alışkanlığı bireyde okul sonrası yıllarda da sürer. Birey, alışkanlık gereği şartlandıran ve uyaran çevreleri, toplulukları ve kişileri tercih eder. Çünkü zihinsel bağımsızlığını geliştirmiş değildir. Sürekli yönlendirilmeyi bekler.¹⁶⁰

Bu yaklaşımda süreç değil sonuç, ürün veya çıktı önemli ve ön plandadır. Öğrenen pasif alıcı durumundadır ve öğrenenin sürece aktif katılımı görülmez.

1960-1970 yıllarına gelindiğinde davranışçı yaklaşımdan bilişsel yaklaşımlara doğru geçiş yaşanmış ve eğitimde bilişsel yaklaşımlar etkili olmuştur. Bilişsel gelişim, bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişim olarak kabul edilir.¹⁶¹

2.7.2. Bilişsel Yaklaşım

Çok yönlü bir özelliğe sahip olan insanın gelişimini üç temel alan olan biyolojik-fiziksel, bilişsel ve psikososyal gelişim olarak incelemek mümkündür. Bu üç temel alandaki değişim ve gelişmeler birbiriyle etkileşim halindedir. Bu alanlardan bilişsel gelişim alanı bireydeki akıl yürütme, düşünme, bellek ve dildeki gelişmeleri kapsar. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre her insan dünyaya şemalar oluşturma, özümseme, uyum sağlama, organize etme, uzlaşma yetenekleriyle gelmektedir. Bilişsel

¹⁶⁰ Güneş, 4-5.

¹⁶¹ Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Ertam Matbaacılık, Ankara 1997, 39.

gelişim deneyim, sosyal geçiş, olgunlaşma, dengeleme yoluyla gerçekleşmektedir. Piaget'ye göre dönem kavramı, yaşa bağlı olarak zihinsel gelişimin doğasında ve yapısında ortaya çıkan niteliksel değişikliklerdir.¹⁶²

“İnsan davranışlarının çok karmaşık bir özellik taşıdığını belirtmekte ve etki-tepki kalıpları içinde açıklamanın yeterli olmayacağını ileri sürmektedirler. Kuramı savunanlara göre, davranışçı yaklaşımlar öğrenme olayına kısmi bir açıklama getirmektedir. Bu görüşlere sahip psikologlar, öğrenmenin, çevremizdeki olay ve durumlara anlam verme girişimlerimiz sonucunda oluştuğunu ve bu amaçla sahip olduğumuz bütün zihinsel araçları kullandığımızı ileri sürmektedir.”¹⁶³

Bu anlamda bir uyarıcının birey tarafından algılanmasından ve anlaşılmasından itibaren bireyde meydana gelen içsel süreçler ve öğrenmeye etki eden bireysel faktörler üzerinde durulmaktadır. Bilişsel yaklaşımda sadece gözlenip ölçülebilen özelliklerin davranış olmadığı, biliş ve içe bakış yöntemiyle davranışların içsel olarak gözlemlendiği, dışsal pekiştirme yerine içsel pekiştirmenin etkili olduğu kabul edilmiştir.

Bilişsel alan kuramlarının öğrenmeye ilişkin temel görüşleri şu şekilde ifade edilebilir:

“Öğrenme, dikkat süreciyle başlar. Birey, dikkatini çekmeyen bir uyarıcıyı öğrenemez. Anlamlandırma dikkatle başlayan sürecin devamıdır. Dikkati çeken ancak anlamlandırılmayan bir uyarıcının etkisi belli bir süre sonra kaybolur. Anlamsız tekrarlar, bilginin zihinde yapılanması sürecinde önemsizdir. Zihinsel yapılanma sürecinde bilgi üzerinde işlem yapılması önemlidir. Eski bilgilerle yeni bilgileri bütünleştirmeyi sağlayacak etkinlikler yapmalı, böylece öğrenilenler kullanılmalıdır.”¹⁶⁴

2.7.3. Yapılandırmacı Yaklaşım

Yapılandırmacı yaklaşım sistematik bir şekilde Bruner tarafından 1960'lı yılların başında eğitim gündemine getirilmiş bir bilgi ve öğrenme yaklaşımıdır.¹⁶⁵ Günümüze ışık tutan yapılandırmacı yaklaşımın temelleri 20. yy. başından itibaren Jean Piaget, Lev Vygotsky, William James, Bruner ve John Dewey tarafından atılmıştır.¹⁶⁶

¹⁶² Binnur Yeşilyaprak Ed. (Editör), *Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, 77.

¹⁶³ Demirel, 32.

¹⁶⁴ Mehmet Şişman, *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2003, 91.

¹⁶⁵ Tekin Çelikkaya, *Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretiminde Başarı, Tutum ve Kalıcı-lığa Etkisi, 5. Sınıf Örneği*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008, 35.

¹⁶⁶ Çelikkaya, 43.

Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre yeni edinilen bilgi bireyin daha önce öğrendiği bilgilerle çelişmiyor ve zihninde belli bir şemaya yerleşiyorsa bilgi, belleğe kaydedilir. Yeni edinilen bilgi bireyin zihnindeki yapıya uymuyor ve belli bir şema içine yerleşmiyorsa birey zihninde düzenlemeler yapar. Düzenlemeden kastedilen yeni öğrenilecek bilgiyle ilgili yeni şema oluşturmaktır. Öğrenenin sahip olduğu şema yeni bilgiyi içine yerleştireceği veya asacağı askılık işlevini görmektedir.¹⁶⁷ Nihayetinde tecrübeler yeni bilginin oluşumunda veya şekillenmesinde başat rol oynar.

Öğrenme, eski bilgilerin yeni deneyim ve yaşantıların ışığında yeniden yorumlanması ve oluşturulması olarak tanımlanabileceği gibi öğrenenin zihinsel şemalarını sürekli yeniden örgütlemesi olarak tanımlanabilir.¹⁶⁸ Bu kurama göre yeni bilginin üzerine inşa edildiği boş bir levha (tabula rasa) yoktur. Öğrenenler önceki deneyimlerinden elde ettikleri bilgiyle öğrenmeyi oluştururlar. Önceki bilgi öğrenenlerin yeni öğrenme deneyimleriyle yapılandırılacakları yeni bilgiyi etkiler.¹⁶⁹

Ön bilgilerle ilişkilendirilmeyen, zihinsel bir yapıya oturtulmayan bilgiler ezberlenmiş bilgiler olmakta ve kısa sürede unutulmaktadır.¹⁷⁰ Yapılandırmacı yaklaşımda, ezber veya uyarıcı davranış ilişkisi söz konusu değildir.

Öğrenen bilgiyi sünger gibi pasif olarak almaz. Aktif bir şekilde kendi bilgisini kendisi yapılandırır. Ezberleme ve okuma yerine, tartışma ve sorgulama gibi zihinsel etkinlikleri kullanır.¹⁷¹ Süreç boyunca bilgiyi yapılandıran öğrenen, edilgen değil etkin bir rol oynar.

Yapılandırmacı öğrenme; öğrenenin bilgiyi anlaması, yorumlaması, farklı bakış açılarını ortaya koyup kendi bakış açısını oluşturmamasını ve oluşturduğu bu bakış açısını savunması ve bu öğrenmenin günlük yaşamda gerçekleşmesi ve öğrenenin bunu günlük

¹⁶⁷ Şefik Yaşar, Yapısalcı Kuram ve Öğrenme Öğretme Süreci, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 /1-2, 1998, 31.

¹⁶⁸ Mehmet Gürol, "Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Oluşturmacı Öğrenme Tasarımının Uygulanması ve Başarıya Etkisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, 170.

¹⁶⁹ Mahmut Zengin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2011, 78.

¹⁷⁰ Firdevs Güneş, *Yapılandırmacı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2007, 54.

¹⁷¹ Seval Fer, İlker Cırık, *Yapılandırmacı Öğrenme: Kuramdan Uygulamaya*, Morpa Yayınları, İstanbul 2012, 29.

yaşamda gerçekleştirdiği görüşüne dayanır.¹⁷² Nitekim zihinsel süreçlerde işlenen bilgi günlük yaşama da akseder.

Öğrenme sürecinde bireyler elde ettikleri bilgilere kendilerine özgü bir şekilde anlam yüklerler. Bu süreçte bireyler öğrenmeyi kendilerine sunulan bilgilerin ham biçimiyle değil, kendi zihinlerinde yapılandıkları biçimde gerçekleştirirler.¹⁷³ Öğrenen bilgiyi olduğu gibi kabul etmez, bilgiyi oluşturur ya da keşfeder. Öğrenen için temel olan aktif olma rolüdür.¹⁷⁴

Bireylerin etkileşimi öğrenme için önemlidir. Öğrenme sadece bireysel olarak değil, sınıf ortamında diğer bireylerle iletişim kurarak, tartışıp fikirleri paylaşarak da oluşur.¹⁷⁵ Yapılandırmacı yaklaşımda işbirlikçi öğrenme anlayışı hâkimdir.

Öğrenenin sınıf içinde veya dışında aktif katılımı öğrenme için gereklidir. Öğrenme sürecinde öğrenen, sorumluluk alma ve karar verme sürecinin önemini algılar ve bu çerçevede hareket eder.¹⁷⁶ Öğrenme bireyin kendisini toplumda ifade edebilmesi için bir amaçtır. Bu bağlamda öğrenme, bireyin kendini çevresindekilere ifade etme sürecindeki etkileşimlerle oluşan bir iletişimin sonucudur. Bireyin kendini ifade edebilmesi bilgileri anlamlandırmasına bağlıdır.¹⁷⁷

Yapılandırmacı öğrenme kuramında ürün değil, süreç vurgulanmaktadır. Öğrenme mevcut durumlardaki etkinliklerden oluşan ve yaşam boyu ilerleyen bir süreçtir.¹⁷⁸ Elde edilecek bir ürün veya çıktının olması değil, evrilen öğrenme sürecinin devam etmesi önemlidir.

Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme bir yorumlama sürecidir. Bu süreçte öğrenen bilgiyi farklı kaynaklardan alır ve anlamak için yapılandırır. Öğrenenin yorumu yapıp yapmadığı değil, yorumu nasıl oluşturduğu önemlidir. Öğrenenin dış dünyayla bağlantı kurması, yaratıcılığını kullanması, deneyimini yansıtması ve gerçeklere eleştirel

¹⁷² Fer, Cırık, 29.

¹⁷³ Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem A Yayınları, Ankara 2008, 71.

¹⁷⁴ Erdem, 7.

¹⁷⁵ Perkins, 7.

¹⁷⁶ Tekin Çelikkaya, *Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretiminde Başarı, Tutum ve Kalıcılığa Etkisi (5. Sınıf Örneği)*, 35.

¹⁷⁷ Ali Çerçi, *Oluşturmacı Bilişsel Çıracılık Modelinin Yapı Tekniği ve Uygulaması-I Dersinde Psikomotor Öğrenmeye Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003, 13.

¹⁷⁸ Halil İbrahim Sağlam, *Türkiye'deki Davranışçı ve Yapılandırmacı Sosyal Bilgiler Öğretim Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006, 31.

bakabilmesi uzun dönemli hatırlaması ve bilgiyi yapılandırması için önemlidir.¹⁷⁹ Bu yaklaşımda etkili problem çözümler olmaları, problemleri tanımlama ve değerlendirme ayrıca kendi öğrenmelerini problemlere transfer etmeye dair yolları çözmeleri konusunda öğrenenlere fazla serbestlik verilmiştir.¹⁸⁰ Öğretmen rehberdir; bilgiyi yapılandırmak, problemi çözmek, değerlendirme yetisine ulaşma öğrenenden beklenir.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre bilgi bir eşya gibi bir kişiden diğerine aktarılamaz. Öğrenen öğrendiklerini kendi yaşantısı yoluyla yapılandırır.¹⁸¹ Bilgi dışarıdadır ve bilenden bağımsız değildir. Bilgi, öğrenenin nesnelere olan ilişkisi yoluyla öğrenen tarafından etkin bir şekilde oluşturulmaktadır.¹⁸² Yapılandırmacı öğrenmenin temel vurgusu bireyin bilgiyi zihninde nasıl yapılandığı üzerinde odaklanmaktadır. Yapılandırmacılık bireyin öğrenme sürecinde bilgiyi nasıl yapılandığını, bu yapılandırma sürecinde yaptığı işlemleri ve yapılandırma sürecini etkileyen unsurların neler olduğunu açıklayan bir öğrenme kuramıdır. Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre bilgi, öğrenenin nesnelere ve gerçek dünyayla etkileşimi sonucunda öğrenenin aktif olarak yapılandığı zihinsel yapıları oluşturur. Yeni zihinsel yapıların oluşması yeni öğrenmenin meydana geldiğini gösterir.¹⁸³

Bu yaklaşıma göre öğrenenin bilgilendirilmesinden çok, bilgi üretme kapasitesinin geliştirilmesi edindiği bilgiyi yorumlaması ve anlamlandırması önem taşımaktadır.¹⁸⁴ Birey bilgi ile devamlı uğraşırsa ve o bilgi alanında uzmanlaşırsa oluşturulan bilginin bireyi yaşadığı sürece bırakmayacağı, bilginin kalıcı olduğu düşünülmektedir. Bilginin öğrenen tarafından alınıp kabul edilmesi değil, bireyin bilgidan nasıl bir anlam çıkardığı ya da oluşturduğu önemlidir.¹⁸⁵

Bilgi öğrenenin var olan değer yargıları ve deneyimleri tarafından üretilir. Yapılandırmacı yaklaşımda bütün çaba öğrenmelerin kalıcılığının sağlanmasına ve üst

¹⁷⁹ İlhami Bulut, *Yeni İlköğretim Birinci Kademe Programlarının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, 60-61.

¹⁸⁰ Zengin, 80.

¹⁸¹ Bulut, 58.

¹⁸² Sağlam, 30.

¹⁸³ Fer, Cırık, 30.

¹⁸⁴ M. Hanefi Palabıyık, "Bilim ve Eğitim Paradigmamız Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S, 9, 2004, 330.

¹⁸⁵ Bünyamin Yurdakul, *Yapılandırmacı Öğrenme yaklaşımın Öğrenenlerin Problem Çözme Becerilerine, Biliş ötesi Farkındalık ve Derse Yönelik Tutum Düzeylerine Etkisi İle Öğrenme Sürecine Katkıları*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, 41.

düzyer bilişsel becerilerin oluşturulmasına katkı sağlamaya yöneliktir.¹⁸⁶ Bu katkı sağlama sürecinde öğrenen bilgiyi olduğu gibi kabul eden veya ezberleyen değil; bilgiyi anlamlandıran, değerlendiren ve yorumlayandır.

2.7.4. İşbirlikçi Yaklaşım

19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika’da kullanılmaya başlanan İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi, 1940’lı yıllarda John Dewey’in öğretimde kullanılmasını tavsiye etmesiyle dikkatleri üzerine çekmiş, daha sonra Deutch tarafından geliştirilmiştir.¹⁸⁷

“Öğrencilerin sınıf ortamında küçük karma kümeler oluşturarak ortak bir amaç doğrultusunda, akademik bir konuda birbirlerinin öğrenmelerine yardımcı oldukları, genelde küme başarısının değişik yollarla ödüllendirildiği bir öğrenme yaklaşımıdır.”¹⁸⁸

şeklinde tanımlanmıştır. Anlaşıldığı üzere İşbirliğine dayalı öğrenme bir grupta öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda öğrencilerin ortak bir amaç doğrultusunda küçük kümeler içinde birbirlerinin öğrenmesine yardım ederek çalışmaları amaçlanır. Grupların oluşumunda yetenek, cinsiyet, başarı ve kişisel özellikler bakımından farklılık göstermesi önemlidir.

İşbirliğine dayalı öğrenme, klasik grup çalışmasıyla ortak özellikler barındırır da her grup çalışması işbirlikçi öğrenme değildir. Bir grup çalışmasının işbirlikçi öğrenme olabilmesi için gruptaki öğrencilerden beklenen, hem kendilerinin hem de diğer üyelerinin öğrenmesini en üst seviyeye çıkarmaya çalışmalarıdır. İşbirlikçi öğrenmenin gerçekleşebilmesi için bir gruptaki öğrencilerin birbirinden bağımsız olarak işin bir kısmını yapmaktan öte birbirleriyle işbirliği kurarak birbirine yardımcı olması ve ortak bir çalışma ortaya koyması gerekmektedir.

“Öğrenciler yalnız işittikleri şeyleri kolay unutmaktadır. Oysa bizzat katıldıkları bir eğitim etkinliği onların konuyu daha iyi anlamalarına ve kolay unutmamalarına yardım etmektedir.”¹⁸⁹

İşbirliğine dayalı öğrenme yönteminin temel özellikleri şunlardır:

¹⁸⁶ Çelikkaya, 35.

¹⁸⁷ Aysel Gürçan Namlu, *Bilgisayar Destekli İşbirliğine Dayalı Öğrenme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999, 5.

¹⁸⁸ Müfit Gömlüksiz, *Kuşak Öğrenme. Öğrenmenin Oluşumu. Modül 1*. MEB, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, Ankara 2001, 41.

¹⁸⁹ Leyla Küçükahmet, *Eğitim Programları ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 1997, 59

“Öğrenci grupları en az iki, en çok beş ya da altı kişiden oluşmakta, öğrenme bu küçük gruplar içinde gerçekleşmektedir. Öğrencilerin grup içindeki etkileşimleri öğrenmede önemli bir yer tutmaktadır. Öğrenciler arası yarışma yerine gruplar arası yarışma daha önemlidir. Başarı ya da başarısızlık bireylerden çok gruplara aittir. Yöntemin uygulanması ile bir sınıfta bulunan farklı yetenek ve kişilikteki öğrenciler bütünleştirilir ve öğrenciler arasında dostluk duyguları artar. Öğrencilerin bilişsel yönlerinin yanı sıra, duyuşsal ve sosyal yönleri de gelişir.”¹⁹⁰

2.7.5. Çoklu Zekâ Yaklaşımı

1983 yılında Howard Gardner’in araştırmaları sonucunda ortaya koyduğu ve eğitimciler tarafından büyük ilgi gören Çoklu Zekâ Kuramı’nda, öğrencilerin bireysel farklılıkları göz önüne alınarak öğrencilerin farklı yollarla eğitilmesi gerektiği ilkesi temel ölçüt kabul edilmiştir. Bu yaklaşımda sadece sayısal ve sözel olarak başarılı olanların değil, müzikte, sporda, iletişimde, doğada, resimde de kendini iyi tanıyan ve yetenekli olanların hem bu alanda zeki oldukları hem de zekâ alanlarına göre eğitim ve öğretime tabi tutulması gerektiği öne sürülmüştür.

Bir nörolog olan Prof. Dr. Howard Gardner, insan zekâsının geniş yelpazesinin görmezden geldiğini ve çocukların bütün yeteneklerinin fark edilmediğini belirtip onları belirli bir sisteme yerleştirerek onlara büyük bir haksızlık yaptığımız görüşündedir. Kaza ya da hasar görmüş beyinleri inceleyen Gardner, çoğu kez sağlıklı kalacak şekilde birbirinden bağımsız ayrı ayrı yetenekleri gözlemlemiştir.¹⁹¹

Çoklu Zekâ Kuramının temel ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) İnsanlar çok farklı zekâ türlerine sahiptirler.
- 2) Her insan aktif olarak kullandığı zekâlar ile özel bir karışıma sahiptir.
- 3) Her insanın kendine özgü bir zekâ profili vardır.
- 4) Zekâların her biri insanda farklı bir gelişim sürecine sahiptir.
- 5) Bütün zekâlar dinamiktir.
- 6) İnsandaki zekâlar tanımlanabilir ve geliştirilebilir.
- 7) Her insan kendi zekâsını geliştirmek ve tanımak fırsatına sahiptir.
- 8) Her bir zekânın gelişimi kendi içinde değerlendirilmelidir.

¹⁹⁰ Demirel, 141-142.

¹⁹¹ K. Eren Yavuz, *Çoklu Zekâ Teorisi ve Uygulamaları*, Özel Ceceli Okulları Yayınları, Ankara 2001, 14.

9) Her bir zekâ hafıza, dikkat, algı ve problem çözümü açısından farklı bir sisteme sahiptir.¹⁹² Gözlem ve çalışmalardan hareketle Gardner, sekiz farklı zekâ türünden bahseder.

Çoklu Zekâ Kuramına göre zekâ çeşitlerini sınıflayıp açıklayalım:

Sözel/Dilsel Zekâ: Kelimelerle düşünme ve ifade etme, dildeki kompleks anlamları değerlendirme, kelimelerdeki anlamları ve düzeni kavrayabilme, şiir okuma, hikaye anlatma, gramer bilgisi, soyut ve simgesel düşünme; kavram oluşturma ve yazma gibi karmaşık olayları içeren, dili üretme ve etkin kullanma becerisidir.¹⁹³

Sözel zekâ genelde dil yeteneğinin gelişmesiyle alakalıdır. Bu zekâ alanına sahip öğrencilere, duygu ve düşüncelerini yazılı veya sözlü ifade edebilecek eğitim öğretim ortamı sağlanmalıdır.

Mantıksal/Matematiksel Zekâ: Bilimsel düşünme ya da tümden gelimci düşünmeyi çağırır. Hesap yapma, bazı şeylerin mantıksal ve sistematik düzenini görebilme yeteneği olarak tanımlayabiliriz. Bu zekâ alanı; uzun sayı dizilerini kolayca kavrama, analiz etme, kavramları tanıma, sayılar ve geometrik şekiller gibi soyut sembollerle çalışma, parçalar arasında ilişkiler kurma veya bu parçalar arasındaki farklılıkları görme kapasitesini gerektirir.¹⁹⁴ Bu zeka alanına sahip öğrencilerin soyut düşünceleri gelişmiş olup mantıksal çıkarımda bulunma kapasiteleri yüksektir.

Görsel/Uzaysal (Uzamsal) Zekâ: Resimler ve imgeler zekâsıdır. Görsel dünyayı doğru olarak algılama ve kişinin kendi görsel yaşantılarını yeniden yaratma kapasitesi olarak tanımlanabilir. Şekil, renk, biçim ve dokunuşu zihnin gözü ile görme ve bunları resim olarak somut temsillere dönüştürme yeteneğini içerir.¹⁹⁵ Görsel zekâyâ sahip öğrencilerle işlenecek derslerde; şekil, renk, biçim ve görüntü kullanılması dersin kavranılmasını kolaylaştıracaktır.

Bedensel/Kinestik Zekâ: Duyularını, vücudunu uygun biçimde kullanma, oyun oynama, düşünerek yeniden üretme ve vücudunun herhangi bir bölümünü farklı yollarla

¹⁹² Ahmet Saban, *Öğrenme-Öğretme Süreci*, Nobel Yayınları, Ankara 2000, 43.

¹⁹³ Çırakoğlu, 23.

¹⁹⁴ Gonca Seber, *Çoklu Zekâ Alanlarında Kendini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2001, 21.

¹⁹⁵ Nilay Bümen, *Okulda Çoklu Zekâ Kuramı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002b, 12.

kullanma yeteneğidir.¹⁹⁶ Bedensel / Kinestik Zekâ alanına sahip öğrenciler daha fazla hareketli olur ve bedensel beceri gerektiren spor, hareket veya iş yapmayı severler.

Müziksel/Ritmik Zekâ: Duyguların aktarımında müziği araç olarak kullanan insanların sahip olduğu müzikal güce işaret eder. Ritmik ve tonal kavramları tanıma ve kullanma ile çevreden gelen seslere, insan seslerine ve müzik aletlerine duyarlılık kapasiteleri içerir.¹⁹⁷ Bu zekâ alanına sahip öğrencilere dersler, işitsel öğeler kullanılarak anlatıldığında etkili ve kalıcı öğrenme gerçekleşir.

Sosyal/Kişiler Arası Zekâ: Çevredekilerle iletişim kurma, kişilerin ruh durumlarını anlama, yeteneklerini tanıyabilme gibi kapasiteleri içerir. Öğretmenler ve psikologlar bu yetilerini ustalıkla kullanırlar.¹⁹⁸ İletişim yeteneklerinin gelişmiş olması bu zekâ alanıyla ilişkilidir.

İçsel/Öze Dönük Zekâ: İnsanın duygularını, duygusal tepki derecesini, düşünme sürecini tanıma, kendini yansıtmaya, öz benliğini anlama yetisi ve önsezi gibi kendi iç görünüşünü bilmesidir. Başka bir deyişle kendi bilincimizi tanımamızı ve kendi kendimizi analiz edebilmemizi sağlar. Bizim kendi kişiliğimiz ve kendimizi aşma yeteneğimiz içsel zekâmızın işleyen kısmıdır.¹⁹⁹ İçsel/Öze Dönük Zekâ alanında kişi kendi güçlü ve zayıf yönlerinin farkındadır.

Doğa/Doğacı Zekâ: Kayalar ve çimlerle flora, fauna çeşidi de dahil olmak üzere bitkileri, hayvanları, dağları ve denizleri tanıma yeteneğidir.²⁰⁰ Doğayı tanıma, tanıtmayı sevme ve bu alanlarda yaşama isteği bu zekâ alanı baskın kişilerde görülen özelliklerdir.

2.7.6. Tam Öğrenme Modeli

Tam Öğrenme Modeline göre bir sınıftaki öğrencilerin başarılı olmaları onların yetenek düzeylerinden çok, öğretimin niteliğine ve onlara ihtiyaçları kadar zaman tanımaya dayalıdır. Bir dersteki öğrencilerin yetenek ve başarı düzeyleri birbirinden

¹⁹⁶ Seber, 22.

¹⁹⁷ Süleyman Tarman, *Program Geliştirme Sürecinde, Çoklu Zekâ Kuramının Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, 19.

¹⁹⁸ Bümen, 15.

¹⁹⁹ Gökcan Yılmaz, *İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Vatan ve Millet Ünitesinde Çok Boyutlu Zekâ Kuramına Göre Geliştirilen Eğitim Durumunun Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi ve Öğrencilerin Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), YTÜ/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, 16.

²⁰⁰ Tarman, 20.

oldukça farklı olabilir. Ama Tam Öğrenme Modeline dayalı bir öğretimle, öğrencilerin akademik başarı düzeyleri yükselmekte öğrenci davranışları öğretimin hedefleri doğrultusunda birbirine yaklaşmaktadır.²⁰¹ Tam Öğrenme Modelinin; öğrenci nitelikleri, öğretim hizmetinin niteliği ve öğrenme ürünü olarak üç önemli değişkeni mevcuttur.

Öğrenci Nitelikleri: Bilişsel giriş davranışları ve duyuşsal giriş davranışları olmak üzere öğrenci nitelikleri iki bölümde incelenir. Bilişsel giriş davranışları, belli bir öğrenme ünitesinin öğrenilmesi için gerekli olan ön öğrenmelerdir. Ciddi bir zekâ geriliği, beyin arızası ya da çözümü güç olan kişilik problemleri gösterenler dışında kalan bütün bireyler ön şartlara sahip buldukları öğrenme ünitelerini öğrenebilecek güçtedirler.²⁰² Duyuşsal giriş davranışları, öğrencinin öğrenmeye karşı ilgisi, tutumu ve akademik benlik kavramını kapsar.

Öğretim Hizmetinin Niteliği: Okulda öğrenme kuramının öğretme-öğrenme sürecine ait temel değişkenidir. Öğretim hizmetinin niteliğini dört temel faktör oluşturmaktadır. Bunlar; işaretler, katılım, pekiştirme ve dönüt-düzeltilmedir. Öğretim hizmetinin niteliğini de belirleyen bu dört unsurdur.

İşaretler, öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan işaretlerin öğrenme düzeyini yükseltmede etkili olabilmesi için öğretim ortamında verilecek işaretler, öğrencilerin gelişim düzeylerine, bilişsel giriş davranışlarına, duyuşsal özelliklerine, fiziksel, sosyal, ruhsal sağlığına uygun olmalıdır.²⁰³

Katılım, Bloom'a göre, "*Genel olarak bireylerin başarılarında gözlenen değişikliklerin %20 kadarı onların sınıftaki öğrenme sürecine katılma dereceleriyle açıklanabilmektedir.*" öğrencinin öğrenme sürecine katılma derecesi, öğretim hizmeti niteliğinin de en iyi göstergesidir. Çünkü öğrencilerin öğretime etkin katılımı yeterince pekiştirilmeleriyle ve kendilerine sunulan ipuçlarının ilgi çekici ve anlamlı olmasıyla en yüksek düzeye çıkabilir. Öte yandan, öğretim hizmeti niteliğinin düşük olduğu durumlarda az sayıda öğrenci öğretim sürecine etkin bir biçimde katılabileceğinden, bu

²⁰¹ Gülten Ülgen, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1995, 172.

²⁰² Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, (1995), (Çev.: Durmuş Ali Özçelik), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.

²⁰³ Nuray Senemoglu, *Gelisim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Gazi Kitapevi, Ankara 2003, 455-456.

durumda öğrencileri yönetme ve disiplini sağlamak gibi sorunlarda da bir artma beklenecektir.²⁰⁴

Pekiştirme, öğretim hizmeti niteliğinin bir başka ögesidir. Pekiştirme davranışın tekrar edilme sıklığını artırma işlemidir. Bu işlemde kullanılan uyarıcılara pekiştireç adı verilmektedir. Olumlu pekiştireçlerin öğrenciye verilmesi, olumsuz pekiştireçlerin ortamdaki çekilmesi davranışın yapılma olasılığını artırmaktadır.²⁰⁵

Dönüt-Düzeltilme: Dönüt öğrenciye eğitim amaçlarına uygun davranışta bulunup bulunmadığının iletilmesi ya da hedef-davranışın kazanılıp kazanılmadığının bildirilmesidir. Bu bildirim sonucuna bakarak öğrencilerin eksik ve hataları belirlenir; bu eksikleri tamamlama ve yanlışları doğrulama işlemi de düzeltme olarak adlandırılır. Eğitim sürecinde dönüt/düzeltilme genelde birlikte kullanılır.²⁰⁶

Öğrenme Ürünleri: Bloom'un modelinin bağımlı değişkeni ise öğrenme ürünleridir. Bunlar; öğrencinin bilişsel başarısı, öğrenme hızı, duyuşsal özellikleri ve becerisidir. Öğrencilerin giriş davranışlarındaki eksiklikler tamamlanır, ünitelerin içerisinde uygun öğretim etkinlikleri ile öğretim hizmetinin gerekleri yerine getirilirse öğrenme ürünlerinin de yüksek düzeyde olacağı vurgulanmaktadır.²⁰⁷

²⁰⁴ Bloom, çev: D. A. Özçelik, 144- 148.

²⁰⁵ Senemoğlu, 460.

²⁰⁶ Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 1999, 135.

²⁰⁷ Hasan Yılmaz, A. Murat Sümbül, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Mikro Yayıncılık, Konya 2000, 107.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM ANLAYIŞLARI AÇISINDAN İMAM HATİP OKULLARI VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

İmam Hatip okullarının yasal dayanakları olduğu halde bu okullar, kurulduğundan beri tartışmaların odağında yer almıştır. Tartışmalar eğitimin niteliğinden ziyade, ideolojik yaklaşımların şekillendirdiği yüzeysel konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca İmam Hatip okullarının kalitesini etkileyen program geliştirme ve değerlendirme ilke ve süreçleri açısından, meslek dersleri programlarıyla ilgili bilimsel çalışmaların yeterli düzeyde olmaması da başka bir sorundur.

Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.1984 tarih ve 16 sayılı Öğretim Programlarının Hazırlanmasında ve Geliştirilmesinde Uyulacak Temel İlkeler konulu kararının giriş kısmında,

“Türk Milli Eğitiminin politikası, Atatürk’ün eğitim konusundaki görüşlerini kanunlaştıran ve uygulamaya koyan Cumhuriyet Milli Eğitiminin hamurunda, Anayasamızın başlangıç bölümünde ve ilgili maddelerinde, Milli Eğitim Temel Kanununda, Cumhurbaşkanımızın eğitime ait direktiflerinde, Milli Eğitim Şura kararlarında, kalkınma planlarında ve hükümet programında yer alan esaslardan oluşur ve program çalışmaları bütünüyle bu esaslara dayandırılır.”

ifadelerine yer verilmiştir.

Bu esasların uygulamaya dönüştürülmesi için her dersin öğretim programının hazırlanmasında ve geliştirilmesinde 20 maddeden oluşan ilkeler belirlenmiştir. Bu durum, bütün eğitim öğretim kurumlarının eğitim anlayışını şekillendirdiği gibi İmam Hatip okullarının müfredat/öğretim programlarına da yansımıştır.

Çalışmamızın bu kısmında, Anadolu İmam Hatip Liseleri de dâhil olmak üzere uygulanan öğretim programlarının içeriği, yapısı ve eğitim yaklaşımlarının değerlendirilmesiyle birlikte sırasıyla İmam Hatip Mektepleri, İmam Hatip Yetiştirme Kursları, İmam Hatip Okulları ve İmam Hatip Liselerinin müfredat programları içerdikleri anlayışları/yaklaşımları açısından ele alınacaktır.

3.1. EĞİTİM ANLAYIŞLARI BAKIMINDAN İMAM HATİP OKULLARI

1924'ten itibaren farklı adlarla farklı seviyelerde ve sürelerde eğitim veren İmam Hatip Okullarının öğretim programlarını karşılaştırmalı olarak incelenecektir. 1984 yılına dek İmam Hatip Liseleri öğretim programları, müfredat programı şeklinde ifade edilmiştir. Bu öğretim programları dersler ve konulardan oluşmuştur. Eğitim programlarının temel öğeleri olan amaç, kazanım, eğitim durumları ve değerlendirme bu süreçte uygulanan müfredat programlarında görülmemektedir. Bu bağlamda 1924'ten başlayarak İmam Hatiple ilgili açılan eğitim-öğretim kurumları ve ders programlarıyla ilgili açıklamalarda bulunulacaktır.

3.1.1. İmam Hatip Mektepleri Müfredat Programı

İmam Hatip Mektepleri, Medresetü'l-İrşad ve Taşra Medreselerinin yerini almıştır. 1924 yılında Türkiye'nin farklı şehirlerinde 29 adet açılan bu mekteplerde, ortaokul seviyesinde eğitim verilmiştir.²⁰⁸

Milli Talim ve Terbiye Dairesinin 29.9.1932 tarih ve 180 numaralı kararında öğrencilerin ortaokul mezunu oldukları, liselerin ikinci devre birinci sınıflarından devam edebilecekleri ifade edilmiştir.

Açılan okul sayısının yeterliliği ve uygulanacak programın yetkinliği sorgulandığında, isim ve şekil olarak gerçekleştirilen bu değişimin eğitim programına yansımadağı görülmektedir.

İmam Hatip Mekteplerinin ders programının kaynağıyla ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür. Yapılan bir tespite göre bu mekteplerin ders programını medreseler kapatılmadan önce Fıkıh Tarihi Müderrisi olarak medresede görev ifa eden Bayezid Cami-i Şerifi Dersiâmlığında bulunan ve Medresetü'l-İrşad'da hocalık yapan Kamil Miras hazırlamıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi (1920-1998)*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, 31.

²⁰⁹ Hakimiyet-i Milliye, Nr. 1797, 10 Temmuz 1926, Vakit, Nr. 3059, 9 Temmuz 1926, Cumhuriyet, Nr. 777, 9 Temmuz 1926'dan nakleden Yazıcı, Kamil Miras Hayatı ve Eserleri, 14-5 ve 24.

Farklı bir görüşe göre ise İmam Hatip Mekteplerinin programı, 1912’de öğretime açılmış olan 4 yıllık Medresetü’l-Vâizin’in ders programının gözden geçirilmiş haline benzemektedir.²¹⁰

İmam Hatip Mekteplerinin haftalık ders programı ve sınıflara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3.1. İmam Hatip Mektepleri Müfredat Programları²¹¹

DERSLER SINIFLAR	SINIFLAR				
	I.	II.	III.	IV.	Toplam
Kur’an-ı Kerim, Tecvid	3	3	2	1	9
Gına (Müzik)	2	1	1	1	5
Tefsir				2	2
Hadis		1	1	1	3
İlm-i Tevhid			1	1	2
Din Dersleri	2	2	3	2	9
Ruhiyat (Psikoloji)			1	1	2
Ahlâk ve Malumat-ı Vataniyye		2	2	2	6
Türkçe	5	4	2	1	12
Türk Edebiyatı			2	2	4
Hitabet ve İrşad		2	3	2	7
Arabî	3	3	3	4	13
Tarih	2	2	2	2	8
Coğrafya	2	1	1	1	5
Hesap (Matematik)	2	2	1		5
Hendese		1	1	2	4
Hayvanât	1	2			3
Nebâtât	2				2
Tabakat			1		1
Fizik			1	1	2
Kimya			1	1	2
Hıfzıssıhha				2	2
Yazı	2	2			2
Terbiye-i Bedeniyye	2	2	1	1	4
TOPLAM	28	30*	30	30	118

İmam Hatip Mektepleri haftalık ders dağıtım çizelgesi incelendiğinde toplam 24 farklı dersin okutulduğu görülmektedir. Bu derslerin 15’i kültür, 9’u ise meslek dersleridir. Bu dersler ile program, ıslah edilmiş bir medrese programı görünümünü sunmaktadır.²¹²

²¹⁰ Mustafa Öcal, “20. Yüzyılda Türkiye’de Din Eğitimi” *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ders Notları*, 55, Ders Dağıtım Çizelgesi: 5.

²¹¹ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 35.

²¹² Mustafa Ergün, “Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri”. *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı. Bildiri ve Tartışmalar*. 7-9 Nisan 2005. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 109-121

Günümüzde İmam Hatip Ortaokullarında Fizik, Kimya ve Biyoloji dersleri tek ders ve konuları harmanlanarak Fen Bilimleri dersinde okutulurken İmam Hatip Mekteplerinde ayrı birer ders olarak okutulduğu görülmektedir. Aynı durum Tarih ve Coğrafya dersinin Sosyal Bilgiler kapsamında verilmesi durumuyla benzer özellik gösterir. İmam Hatip Mekteplerinde hem ders çeşitliliği hem de ders saati sayısına göre kültür derslerinin meslek derslerine göre fazlalığı dikkat çekicidir. Ortaokul seviyesindeki dört yıllık bir okul için yoğun bir program olduğu da görülmektedir.

Ayrıca tefsir, hadis gibi bazı dersler çok iyi bir Arapça öğrenmeğe ihtiyaç gösterdiği için bu programla, mekteplerin ancak orta dereceli bir tahsil vermesi mümkündür.²¹³

Açıldıktan altı yıl sonra kapanan İmam Hatip Mekteplerinde, klasik konular ve sabit program uygulandığından eğitim felsefelerinden daimicilik ve esasicilik; müfredat öğretim ağırlıklı olduğundan konu merkezli program tasarımına ait özellikleri görmek mümkündür.

Milli Talim ve Terbiye Dairesinin 30.11.1929 tarih 153 numaralı İlk Mekteplerde Din Dersleri Tedrisatı konulu kararda, müfredat programında gösterildiği halde imtihana tabi dersler içerisinde yer almayan din dersi için

“İlk mektep müfredat programında mevcut din dersleri eskiden olduğu gibi okutulacak fakat talebe bu dersten imtihana tabi tutulmayacak ve kendilerine bu ders için herhangi bir şekilde not dahi verilmeyecektir.”

ifadesi Din dersi programının belirsizliğine ve dersin etkisini azaltmaya yönelik bir anlayışı yansıtır.

3.1.2. 1930-1948 Yılları Arasındaki Dönemde Din ve Din Eğitimi

1930-1948 yıllarında din ve din eğitimi, katı bir laiklik anlayışının ve politikalarının uygulayıcısı olan tek partinin uygulamalarıyla kurum ve kuruluşlardan tasfiye edilmiştir.

İmam Hatip Mekteplerinin 1930 yılında kapatılmasının yanı sıra, 1931 yılında diğer okullardaki din dersleri kaldırılmış, 1933 yılında ise İlahiyat Fakültesi kapatılarak din öğretimi örgün eğitim kurumlarından tamamen kaldırılmıştır.²¹⁴

²¹³ O. Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C: I-V. İstanbul Eser Matbaası, İstanbul 1977, 2115.

İmam Hatip Mekteplerinin kapatılmasının ardından 1930-1948 yılları arasında eğitim kurumlarında din eğitimi ve öğretimiyle ilgili dersler olmadığı ve dini yayınların yasaklandığı bilinmektedir.

Konuyla ilgili örnek olması dolayısıyla dönemin Diyanet İşleri Reis Muavini Ahmet Hamdi Akseki'nin aynı dönemde Hz Muhammed (as) ile ilgili yazdığı eserin toplatılması sebebiyle Akseki'nin konu hakkında başvurusuna Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğünün 17 Mayıs 1943 tarih ve 653 sayılı cevabı²¹⁵ aynen şu şekildedir:

“Muhterem Efendim, mektubunuzu aldım. Biz her ne şekil ve surette olursa olsun memleket dâhilinde dini neşriyat yaparak dini bir atmosferin yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.

Zât-ı âlilerinin herkesçe de müsellemler olan ilim ve faziletinize hürmetkârız. Ancak günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz de takdir edersiniz.”

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyette olan eğitim kurumlarından din görevlisi yetiştirmeye yönelik ortaokul ve lise seviyesinde herhangi bir eğitim öğretim kurumu kalmamıştır. Laikliğin ilanı gerekçe gösterilerek din ve din eğitimiyle ilgili dersler ve dini kavramlar ders kitaplarından çıkartılmıştır. Dini yayın yapan gazete ve dergiler yasaklanmış, dini içerikli kitaplar toplatılmıştır. Din öğretimi üzerindeki baskılar laikliğin ilanı ve uygulamasıyla birlikte iyice yoğunlaştırılmıştır. Çeşitli baskılar neticesinde kapatılan İmam Hatip Mektepleri sonrasında toplumun ihtiyacı olan imam, hatip ve vaiz yetiştirilemediğinden bu alanda büyük bir ihtiyaç oluşmuştur. Bu dönemde din eğitimi ve öğretimi engellenmiştir. Böylece doğru dini bilgiye ulaşamayan insanlar arasında batıl inanışlar ve cehalet yaygınlaşmıştır. Ayrıca bu boşluk yıllarında ülkemizde misyonerlik faaliyetleri de artmıştır. Demokratik sisteme 1946 yılında fiilen geçilmesiyle bu konudaki sorunlar ve şikâyetler başta TBMM olmak üzere kamuoyunda açıkça konuşulmaya başlanmıştır.²¹⁶

Ciddi ve yoğun bir şekilde gündeme getirilen sorunlar ve şikâyetler seçimlere yaklaşırken din eğitimi ve öğretimi konusunda CHP iktidarını bazı adımlar atmaya ve

²¹⁴ Ayhan, 66-67.

²¹⁵ Sebilürreşad Mecmuası, c: 12, sayı: 284, 1959, 144. akt. Ünsür, 145.

²¹⁶ Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğimiz*, Derya Yayınları, İstanbul 1984, 97.

bunları gerçekleştirmeye sevk etmiştir. Bu adımlardan biri de İmam Hatip Yetiştirme Kurslarını açmak olmuştur.²¹⁷

1930-1948 yılları arasında dini eğitim veren herhangi bir örgün eğitim-öğretim kurumu olmadığından din öğretimine özgü program tasarımlarından, eğitim felsefesinden ve eğitim programları tasarım yaklaşımlarından izler bulmak mümkün değildir.

3.1.3. İmam Hatip Kursları Müfredat Programı

Talim ve Terbiye Dairesinin 25 Kasım 1948 tarih ve 232 sayılı kararıyla din eğitimi ihtiyacını karşılamak üzere 4 ve 5. sınıflar için isteğe bağlı olarak ders saatleri dışında, Din dersleri programa konulmuş ve din görevlisi yetiştirmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü vasıtasıyla ilki 15 Ocak 1949'da 10 ayrı ilde İmam Hatip Kursları açılmıştır.²¹⁸

İmam Hatip Kursları hakkında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki şöyle demiştir:

“Şimdiki haliyle İmam Hatip Kursları sahte bir teselliden başka bir şey değildir. Türk efkâr-ı umumiyesini bu sahte teselli ile uyuşturmak hem hükümetin vakarına hem de ciddiyetine asla uygun değildir. Onun için hükümetin bu işi yeniden tetkik etmesini halkın ihtiyacını göz önünde tutarak bu meseleyi layığı ile halletmesi gerektiğini zaruri görüyoruz. Hükümet bu işi yapmak istemiyorsa bunu doğrudan doğruya halka bırakmalıdır. O zaman halk da ruhani ihtiyaçlarını tatmin etmenin çaresini bulacak teşkilatını kurar. Yoksa hem bu işi ciddiyetle başarmak hem halkın ihtiyacını doğrudan doğruya tatmin etmesine meydan vermemek gibi bir vaziyet hâsıl olur. Ve bu da demokrasi gereklerine asla uygun olmaz.”²¹⁹

Ayrıca İstanbul Etyemez'deki İmam Hatip Kurslarını ziyaret eden gazeteci-yazar Metin Toker, 4 Şubat 1949 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Dünyanın En İhtiyar Talebeleri İstanbul'da” başlığıyla öğrencilerin yaşları ve kursların durumuyla ilgili gözlemlerini aktarmıştır.

Mesleki din eğitiminde 18 yıllık bir ardan sonra açılan yeni bir eğitim kurumu olmasına rağmen İmam Hatip Kurslarının eğitim seviyesi, süresi, öğrencilerin durumu ve istihdam problemlerinin olması din ve din eğitimin genel durumunu yansıtmaktadır.

²¹⁷ Ünsür, 143-147.

²¹⁸ Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV Yayınları, Ankara 1995, 83.

²¹⁹ *Selamet Mecmuası*, 4(74), 2. akt. Ünsür, 153.

İmam Hatip Kurslarında okutulan müfredat programı şu şekildedir:

Tablo 3.2. İmam Hatip Kurslarında Okutulan Müfredat Programı²²⁰

Dersler	1.ay	2.ay	3.ay	4.ay	5.ay	6.ay	7.ay	8.ay	9.ay	10.ay
Kur'an-ı Kerim	5	5	4	4	5	5	6	6	5	5
Hadis ve Tefsir	-	-	1	1	1	1	1	2	2	2
Akaid	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3
İbadet	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5
Ahlak	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Türkçe	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Hutbe	-	-	-	1	1	1	2	3	4	4
Tarih (Türk ve İslam)	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Coğrafya (Türk ve İslam)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yurt Bilgisi	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Toplam Ders Saati	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

İmam Hatip yetiştiren bir eğitim öğretim kurumu olan İmam Hatip Kurslarında klasik İslam eğitiminin temel ilimlerinden Fıkıh dersinin olmaması dönemin siyasi anlayışının ve uygulana laik politikaların müfredat programına yansımaları olarak değerlendirilebilir. Zira 1924'te Darülfünun İlahiyat Fakültesi Din-i İslam tarihi ve Fıkıh tarihi müderrisliğine getirilen²²¹ Şemsettin Günaltay, Başbakanlığı döneminde Fıkıh dersinin daha sonra açılacak olan İlahiyat Fakültesi müfredatında da yer almamasına ilişkin olarak sorulan bir soruya, “*Biz zaten fikhı kaldırdık, bizim hayata dair bütün kanunlarımızı Meclis yapar.*”²²² şeklindeki açıklaması öne sürdüğümüz görüşü kanıtlar mahiyetindedir.

Kursun programı fıkıh hariç dini derslerin yanında Tarih, Coğrafya, Türkçe gibi kültür derslerini de kapsamaktadır. Yabancı dil (Arapça, İngilizce) matematik ve fen

²²⁰ Maarif Vekilliği, Milli Talim ve Terbiye Heyeti, 30 Aralık 1948, sayı 247, 443.

²²¹ A. Çağlar Deniz, *Türk Modernleşmesinde Düşünsel Dönüşümler: M. Şemseddin Günaltay'ın Türkiye'si*, Anahtar Kitaplar, İstanbul 2013, 20.

²²² Ahmet Taşgetiren, *Yeni Şafak Gazetesi*, 3 Kasım 2003.

grubu dersleri ise bu kursların programında yer bulamamıştır.²²³ İmam Hatip Yetiştirme Kursu olmasına rağmen Fıkıh derslerinin olmaması dönemin din eğitimi algısını yansıttığının yanında dil derslerinin ve pozitif bilimlerin okutulmaması ayrıca önemli bir eksikliklerdir.

Nitekim Yurt Bilgisi ve Sağlık Bilgisi gibi dersler programda yer almış olmasına rağmen Arapça, Matematik ve Fen grubu derslerinin yer almadığı görülmektedir. Bu durum, hazırlanan programın pedagojik gerekçelere dayanmadığının belirtilerindendir.

İmam Hatip Kursları müfredatında yer alan on bir dersin altısı, din eğitimi ve öğretimiyle ilgilidir. Milli Talim ve Terbiye Heyetinin, 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı kararına göre İmam Hatip Kurslarında meslek dersleri ve derste işlenecek konular şu şekilde belirlenmiştir:²²⁴

Kur'an-ı Kerim: Kur'an-ı Kerim'in Tilaveti, Tecvit Bilgisi ve İbadetler için Ayetler.

Hadis ve Tefsir: İbadet, İtikat ve Ahlak Derslerinde Geçen Ayet ve Hadislerin İzahı.

Hutbe: Cuma ve Bayram Günleri Minberde Okunacak Hutbeler, Hitabet ve Vaiz Usulleri.

İbadet: İslam'ın Beş Şartı.

Ahlak: Ahlakın Önemi, Esasları, Ahlaki Vazife ve Kısımları.

İtikat: İslam Dini ve İmanın Şartları.

1948 yılı İmam Hatip Kursları haftalık ders dağıtım cetveli ve programlarını, Diyanet İşleri Başkanlığının reisliği altında toplanan özel bir komisyonun hazırladığı programın giriş kısmında belirtilmiştir.²²⁵

İmam Hatip Kursları müfredat programında 6 ay boyunca, 1 saat okutulan Sağlık bilgisi dersi için alt başlıklar hariç 37 maddeye;²²⁶ 7 ay boyunca haftada 1 saat okutulan Yurt Bilgisi dersi için üç ana başlık altında 17 maddeye;²²⁷ 10 ay boyunca haftada 1 saat

²²³ Parmaksızoğlu, 29.

²²⁴ MEB, Talim ve Terbiye Dairesi, 30 Aralık 1948, sayı 247, 444-459.

²²⁵ MEB, 1948, 442.

²²⁶ MEB, 1948, 447-448.

²²⁷ MEB, 1948, 451.

okutulan Coğrafya dersi için 20 maddeye²²⁸ ve 10 ay boyunca ilk aylar 2, son üç ay 1 saat okutulan Tarih dersi için 22 maddeye²²⁹ yer verilen müfredat programı hazırlanmıştır. Ancak bütün eğitim öğretim süreci boyunca devam eden dini dersler için; haftada 4, 5 veya 6 saat okutulan Kur'an-ı Kerim dersine tek cümle;²³⁰ haftada 4 veya 5 saat okutulan İbadet dersine tek başlık altında 5 maddeye;²³¹ haftada 1 veya 2 saat okutulan Ahlak dersine tek ana başlık altında 5 maddeye;²³² haftada 4 veya 3 saat okutulan İtikat dersine iki ana başlık altında 12 maddeye²³³ yer verildiği görülmektedir. Böylece İmam ve Hatip Kurslarında uygulanan ve Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı bu müfredat programının din eğitimi adına yetersizliği ile programın kapsayıcı, esnek ve işlevsel olmadığı tespit edilmiştir.

İmam Hatip Kurs müfredatının genel içeriğine bakıldığında; tek din eksenli olduğu için din öğretimine özgü program tasarımlarından mezhebî/doktriner din öğretimi; temel ve değişmez ilkelere uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek amaçlandığından eğitim felsefelerinden daimcilik ve esasicilik; bu felsefeyle bağlantılı olarak eğitim programları tasarım yaklaşımlarından konu merkezli program tasarımına ait özellikleri görmek mümkündür.

3.1.4. İmam Hatip Okulları Müfredat Programı

İmam Hatip Okulları kurulduğunda ilkokula dayalı 4 yıllık bir ortaokul olarak planlanmıştır. Ancak ilk mezunlarını verdikten sonra 3 yıla dayalı lise kısmı da açılarak (4+3=7 yıla dayalı) bir orta öğretim kurumu haline getirilmiştir.²³⁴

7. Milli Eğitim Şurasında ortaokul programlarının aynen İmam Hatip Okulları 1. devresinde uygulanması ve “İmam Hatip Okullarını ortaokula dayalı bir meslek okuludur.” kararının alınması, program değişikliği meselesini; orta kısım 3, lise kısmı 4 yıllık olarak uygulamanın başladığı 1971 yılına kadar gündemde tutulmuştur.²³⁵

²²⁸ MEB, 1948, 452.

²²⁹ MEB, 1948, 450.

²³⁰ MEB, 1948, 444.

²³¹ MEB, 1948, 446.

²³² MEB, 1948, 449.

²³³ MEB, 1948, 453-454.

²³⁴ Öcal, “Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri” 218.

²³⁵ Ünsür, 161.

İmam Hatip Okullarının müfredat programları, öğretmenlerin kalitesi, öğrenci sayıları, dersleri ve okutulan kitapları hakkında birçok yazı çıkmasına ve hatta siyasi çevrelerde tartışılmasına rağmen 1951 yılında belirlenen plan, program ve müfredatlarında hemen hemen hiçbir değişikliğe gidilmeden bu müfredat programları 1971 yılına kadar uygulanmıştır.²³⁶ Bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçlarına göre programların esneklik ve değişkenlik göstermesi gerekirken mevcut durumdan, uzun yıllar değişmeyen programların uygulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3.3. İmam Hatip Okullarının Birinci ve İkinci Devre Müfredat Programları²³⁷

	I.Devre	SINIFLAR					II.Devre	SINIFLAR			TOPLAM
		I.	II.	III.	IV.	TOPLAM		I.	II.	III.	
MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim, Tecvid	3	2	2	1	8	Kur'an-ı Kerim	2	1	1	4
	Arapça	5	5	6	5	21	Arapça	5	5	5	15
	Akaid	1	2	3	2	8	Farsça	2	2	2	6
	Din Dersleri	3	2	2		7	Tefsir	1	1	1	3
	Siyer ve İslam Ahlakı	1	1	1	1	4	Hadis Usûlü			2	2
	Tefsir				2	2	Fıkıh Usûlü		1	1	2
	Hadis Usûlü				1	1	Kelâm			1	1
	Fıkıh Usûlü				1	1	İslam Tarihi	1	1		2
	Kelâm				2	2	Dinler Tarihi		1	1	2
	Türk-İslam Sanatları Tarihi				1	1	Türk-İslâm Sanatları Tarihi	1	2		3
	Türkçe Hitabet				1	1					
Meslek Dersleri Toplamı	13	12	14	17	56	Meslek Dersleri Toplamı	12	14	14	40	
GENEL KÜLTÜR DERSLERİ	Türkçe	5	4	4	3	16	Edebiyat	4	3	3	10
	Yazı	1	1			2	Kompozisyon	1	1	1	3
	Psikoloji ve Din Psikolojisi				1	1	Felsefe, Sosyoloji, Mantık			6	6
	Tarih	1	1	1	1	4	Psikoloji		2		3
	Coğrafya	1	1	1	1	4	Din Psikolojisi			1	
	Yurt Bilgisi ve Kanun Bilgisi	1	1	1	1	4	Tarih	2	1	1	4
	Matematik	3	3	2	2	10	Coğrafya	1	1	1	3
	Fizik		2	1	1	4	Matematik	3	2		5
	Kimya			2		2	Astronomi			1	1
	Tabiat Bilgisi	2	2	1		5	Fizik	2	2		4
	Sağlık Bilgisi				2	2	Kimya	1	1		2
	Yabancı Dil	2	2	2	1	7	Biyoloji	1			1
	Beden Eğitimi	1	1	1	1	4	Sağlık Bilgisi		1		1
	Resim	1	1	1		3	Yabancı Dil	2	2	2	6
Müzik	1	1	1	1	4	Beden Eğitimi	1	1	1	3	
Genel Kültür Dersleri Toplamı	19	20	18	15	72	Genel Kültür Dersleri Toplamı	19	18	18	55	
GENELTOPLAM	32	32	32	32	128	GENELTOPLAM	31	32	32	95	

²³⁶ Buyrukçu, 85-86.

²³⁷ Dinçer, 170.

İmam Hatip Okulu birinci devre olarak adlandırılan ortaokul haftalık ders dağıtım çizelgesinde derslerin 11'i meslek; 15'i de kültür dersleri olmak üzere toplam 26 farklı dersin okutulduğu anlaşılmaktadır. Günümüz İmam Hatip Ortaokullarında farklı 14-15 ders okutulduğu düşünüldüğünde İmam Hatip Okulu birinci devre ortaokul programının yoğun ve ağır olduğu görülmektedir. Aynı durum İmam Hatip Okulu ikinci devre programı için de söz konusudur.

İmam Hatip Okulu ikinci devre olarak isimlendirilen lise kısmının haftalık ders dağıtım çizelgesini incelediğinde okutulan derslerin 16'sının kültür, 10'unun ise meslek, toplamda 26 farklı dersten oluştuğu görülmektedir. Arapça, Farsça, Batı dillerinden biri, 5 ayrı dersten oluşan Felsefe grubu ve bunun yanında birinci sınıfta 17, ikinci sınıfta 20 ve üçüncü sınıfta 18 ders sayısı ve çeşitliliğine yer verilmiştir.

İmam Hatip Okulu birinci devre meslek ders programında; Kur'an-ı Kerim ve Tecvid dersi toplamda 8 saat iken ikinci devre meslek ders programında Kur'an-ı Kerim dersi 4 saat; birinci devre meslek ders programında Arapça 21 saat iken ikinci devre meslek ders programında aynı ders 15 saat olarak verilmektedir. Ayrıca birinci devre meslek ders programında Akaid ders 8 saat, Din dersleri 7 saat verilirken bu derslere, ikinci devre meslek ders programında yer verilmemiştir. Bu verilerden hareketle birinci devre ders programının mesleğe yönelik olarak hazırlandığı kanısına varılabilir. İkinci devre programının meslek derslerinin sayısının ve çeşitliliğinin daha az olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili olarak Howard A. Reed'e göre ise birinci devrenin programı hazırlanırken nasıl ortaokul programı dikkate alınmışsa ikinci devre programı hazırlanırken de laik liseler örnek alınmıştır. Ancak haftalık ders sayısı 32 olarak belirlenmiş ve değiştirilmemiştir.²³⁸

İmam Hatip Okulları müfredat programlarında hâkim olan meslek dersleri ile kültür dersleri oranındaki %40'a %60'lık dağılım, bu programda da korunmuştur. Programdaki dağılım ile ilgili olarak 1958'de toplanan Milli Eğitim Komisyonu, 1959 yılında sunduğu raporda *"bu okulların dinle ilgili meslek okulları olsalar bile programlarında kültür dersleri aleyhine bir dengesizliğin olduğu"* şeklinde ifadeye yer

²³⁸ Hulusi Yavuz, "Yabancı Gözüyle Türkiye'de İmam Hatip Liseleri", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul 1993, 153.

vermiştir.²³⁹ Bu anlamda dinle ilgili meslek okulu şeklinde tanımlanan İmam Hatip Okullarında, dersler ve meslek derslerinin kültür derslerine oranı belliyken kültür dersleri aleyhinde bir dengesizliğin olduğunu iddia etmek bilimsel gerçeklikten uzaktır.

Talim ve Terbiye Dairesinin 11 Ocak 1952 tarih ve 3 sayılı kararıyla İmam Hatip Okulları Birinci Devre Müfredat Programları meslek derslerine göre incelendiğinde:²⁴⁰

Tefsir:

4. sınıf: Amme suresi tefsir edilecek ve Kur'an-ı Kerim'le ilgili bilgiler verilecek.

Akaid:

1. sınıf: Dinler ve Mezhepler Hakkında Genel Bilgiler, İslam Dininde İtikad Kökleri, Allah'a İman, Meleklerle İman, Allah'ın Kitaplarına İman.

2. sınıf: Peygamberlere İman, Ahiret Gününe İman.

3. sınıf: Kadere İman.

4. sınıf: Tekrar.

Din Dersleri:

1.sınıf: Mükellef ve Onun İşleri, İbadet, Taharet, Hakiki Pislik ve Onu Paklamak, Kadınlara Mahsus Bazı Haller, Hadesten Taharet, Boy Abdesti, Teyemmüm, Namaz ve Namaz Vakitleri, Beş Vaktin Namazları ile Vacip ve Nafile Namazları, Ezan ve Kamet, Namazın Şartları ve Rükünleri, Namaz Nasıl Kılınır, Namazı Bozan Şeyler, Namazın Mekruhları, Cemaatle Namazın Hükümü, Cuma Namazı, Hutbe, Bayram Namazları, Teravih Namazı, Yolcu Namazı, Geçmiş Namazların Kazası, Hasta Namazı, Cenaze Namazı, Ölü Teçhizi, Kabir Ziyareti, Telkin, Şehit.

2. sınıf: Oruç, Zekât, Fitre.

3. sınıf: Hac ve Kurban.

Siyer Dersi:

²³⁹ Dinçer, 68.

²⁴⁰ MEB, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Okulları Birinci Devre Müfredat Programları*, 1952.

1.sınıf: Hz Muhammed: Doğumundan önceki ve sonraki harikulade haller, Peygamberliği ve Hicreti.

2. sınıf: Hz Muhammed'in Harpleri.

3. sınıf: Hicretin Yedinci Senesi.

4. sınıf: Hicretin Dokuzuncu Senesi.

Hadis ve Hadis Usulü:

4. sınıf: Peygamberimizin ahlaki yücelikleri, güzel huyları, ilerlemeye, ilme ve olgunluğa teşviki, bunları kendi zamanında nasıl temin ettiği anlatılacak ve hadislerinden örnek verilecek.

Kelam Bilgisi:

4. sınıf: Kelam Bilgisinin Tarifi, konusu, gayesi, faydaları. İslami Hükümlerin Kaynakları, Kelam Bilgisinin Meydana Getirilmesi, Sünnet Ehli ve Muhtelif Fırkalar.

Ahlak Dersi:

Birinci devrenin her sınıfında Siyer dersinin üç haftada bir saati, Ahlak dersine ayrıldığı belirtilmektedir. İşlenecek konular: Ahlaki Vazifemiz, Nefsimize ve Şahsımıza Karşı Vazifemiz, Ruhun Terbiyesi, Ruhun Fazilet ve Tezhibi, Aile Vazifeleri, Medeni ve Sosyal Vazifeler, İslam'ın Haram ve Yasak Ettiği Şeyler ve Bunlardan Birini Yapanın Cezası, Gerçek ve Kur'an Ahlakıyla Ahlaklanmış Bir Müslüman Nasıl Olmalı?

İmam Hatip Okulu I. devre Hadis ve Hadis Usulü Dersi müfredat programı hakkındaki 10 Kasım 1954 tarihli 230 sayılı karar üzerine bu dersin 1954-1955 yılından itibaren haftada bir saat okutulması kararlaştırılmıştır. Bu müfredat programında Hadis ve hadis usulüyle ilgili genel kavramlara yer verildiği görülmektedir.²⁴¹

İmam Hatip Okulu I. devre Fıkıh ve Fıkıh Usulü Dersi müfredat programı hakkındaki 10 Kasım 1954 tarihli 229 sayılı karar kapsamında bu dersin haftada bir saat olarak fıkıh ve fıkıh usulünün temel kavramlarının ele alındığı bir program olduğu anlaşılmaktadır. Son başlık olarak İslam Hukukunun Tekâmülü: Mecelle ve Medeni

²⁴¹ Maarif Vekâleti, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Okulları Birinci Devre Hadis ve Hadis Usulü Müfredat Programı*, 1954.

Kanun Devri konu olarak ele alınmış olup dönemin hukuk anlayışının gelişiminin vurgulanması ve güncel meselelerin ele alınması anlamında bu başlık, dikkat çekicidir. Dönemin siyasi anlayış ve düşüncesinin programa etkisi olarak da değerlendirilebilir.²⁴²

Her iki meslek dersi müfredat programı incelendiğinde sadece konuların yer aldığı, tanım ağırlıklı, bilgi basamağında kalan ezber yönü ağır basan programlar olduğu görülmektedir. Bu özelliklerden hareketle her iki meslek dersi müfredat programında, davranışçı yaklaşımın özellikleri tespit edilmektedir.

1 Ekim 1955 tarihli ve 213 sayılı İmam Hatip Okulları II. devre ders dağıtım cetveli ve müfredat programı İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Kemal Edip Kürkçüoğlu ve Rıfkı Melül Meriç'in işbirliğiyle hazırlanmış, İlahiyat Fakültesi Dekanlığının görüşü alındıktan sonra Vekâlet Yüksek Makamının olurluğu ile onay edilmiştir.

İmam Hatip Okulları II. devre müfredat programı meslek derslerine göre incelendiğinde:²⁴³

Kur'an-ı Kerim:

Tecvit kaidelerine uymak ve sure ezberletmek.

Tefsir:

1. sınıf: Kur'an-ı Kerim'e Dair Genel Bilgiler (nüzul şekli, tespit şekli, toplanması, Mekke ve Medine döneminde nazil olan belli başlı ayetler) Mukaddes Kitaplar Arasında Kur'an-ı Kerim'in Yeri, Kur'an-ı Kerim'in Ayet ve Sure Sayıları, Toplanması, Yayılması.

2. sınıf: Tefsirin Tarifi ve Çeşitleri, Kur'an-ı Kerim'in İcazı ve Ayet Çeşitleri (muhkem, müteşabih...)

3. sınıf: İlk Müfessirler ve Eserleri, Türk Müfessirler ve Eserleri, Kur'an-ı Kerim'in Dilini Bilmeyenlerin Manasını Öğrenme İhtiyaçları, Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi ve Tercümelere Toplu Bakış.

Kelam:

²⁴² Maarif Vekâleti, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Okulları Birinci Devre Fıkıh ve Fıkıh Usulü Dersi Müfredat Programı*, 1954.

²⁴³ Maarif Vekâleti, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Okulları İkinci Devre Müfredat Programları*, 1955.

Kelam Nedir ve Tarihi Süreci, Kelam ile Felsefenin Münasebetine Toplu Bir Bakış, Kelam Kolları, Kelam Bilginleri ve Eserleri, Mezhepler ve Aralarındaki İlişki, Bugünün Müspet İlim Zihniyeti Karşısında Kelama Toplu Bakış.

Fıkıh:

2. sınıf: Fıkıh Nedir? Farklı Dönemlerin Fakihleri, Fıkıh Mezheplerinin Doğuşu, Rivayet ve Dirayet Usulünün Dayandığı Prensipler ve Bu Mezheplerin Kaynaşması, Ameli ve İtikadi Mezhepler, Ehli Sünnet ve Şia, İçtihat ve Taklit, Dört Ehli Sünnet Mezhebi Tabakatına Toplu Bir Bakış, Şafi İmamlarına Toplu Bir Bakış.

3. sınıf: Dört Delil, Nasih ve Mensuh, Mükellefiyet ve Mükelleflerin Aksamı, İmanın Altı Rükününe İslam'ın Beş Temeline Fıkıh Bakımından Toplu Bir Bakış, Fıkıh Usulü Yönünden Delillere Toplu Bakış, Hüsn ve Kubuh, Bidat ve Envaı, Fıkıh Usulü Bakımından Mükelleflerin Efaline Toplu Bir Bakış.

Hadis:

3. sınıf: Hadis, Mahiyeti, Aksamı, Kelamları Bakımından Hadis ile Ayet Arasındaki Farklar, Hadislerin Toplanması, Rivayet ve Raviler, Başlıca Hadis Toplayıcıları, Nasih Hadisler, Hadisten Hüküm Çıkarılması, Tevhide, Ahlaka, Sosyal Nizama Muteallik Seçme Hadisler.

Dinler Tarihi:

2. sınıf: İptidai Dinlere Toplu Bakış, Çin, Japon, Eski Mısır, Babil ve Asur Dinleri, İslam'dan Önceki Türk Dinleri, Eski Çağlarda Yunan ve Roma Dinleri, Hint Dinleri: Brahma ve Hindu Dinleri, Diğer Dinler: Budizm, Serduştlük, Manihaizm ve Mazdeizm.

3. sınıf: Semavi ve Gayri Semavi Dinler Arasındaki Farklar, Başlıca Semavi Dinler: Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık. Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın İnan Esasları Bakımından Birleştiği ve Ayrıldığı Noktalar, Kur'an-ı Kerim'e Göre Musevilik ve Hıristiyanlık. Hıristiyan Dininde Büyük Mezhepler, Reformaktörler, Belli Başlı Tarikatlar, Musevilikte ve Hıristiyanlıkta Mistisizm.

İslam Tarihi:

1. sınıf: Arabistan Kıtası, Cahiliye Devrine Toplu Bir Bakış, Cahiliye Devrinde Mekke ve Kâbe, İslam'dan Evvel Arapların Yaşayışı, İslam Dininin Zuhuru ve Tebliği Sıralarındaki Vukuat, Mekke'de Hz Muhammed, Hicret, Medine'ye Yerleşme ve Başlıca Gazalarla Neticeleri, Arapları ve Araplardan Başka Kavimleri İslam'a Davet, Hz Peygamberin İrtihali, Dört Halife Devrine Toplu Bir Bakış, İslam'da Siyasi Tefrika, Emeviler Devleti, Kuruluşu, Yayılışı Yıkılışı, Emeviler Devrinde İdare ve Medeniyet, Abbasî Devleti, Kuruluşu, Abbasi Devletinin İdaresinde Türklerin Rolü, Abbasilerin Yıkılışı, Endülüs Emevileri Tevaif-i Mülük, Fatimiler, Abbasiler Zamanında Müslüman Kavimlerin Kurdukları Devletlerin Başlıcaları.

2. sınıf: İslam'dan Evvel Araplarda İlim, Şiir ve Sanat, İslam Devrinde İlim, Şiir ve Sanat, İslamiyet'te İlimlerin Tedvini, İslam'da Devlet Telakkisi ve Devlet İdaresi, Muhtelif Devlet Şekilleri, İçtimai, İdari ve İlmi Mali ve Askeri Teşkilat, Teşrifat.

Ayrıca 12 Temmuz 1973 tarihli İmam Hatip Okulu 2, 3 ve 4. sınıf müfredat programında, Arapça müfredatı ile diğer derslerin 2, 3 ve 4. sınıf müfredatının bağlı örneğine göre kabulü gerçekleştirilmiştir.

İmam Hatip Okulları 1 ve 2. devre müfredat programları, önceki İmam Hatip kurumlarının meslek dersleri müfredat programıyla benzer özellikler göstermektedir. Program ders ve konu ağırlıklı, bilme ve kavrama alanlarıyla sınırlıdır ayrıca tek tip program anlayışından ötürü daimicilik ve esasicilik eğitim felsefelerinin özelliklerini programda görmek mümkündür. İmam Hatip Okulları II. devre müfredat programı 3. sınıf Dinler Tarihi dersinde, Kur'an-ı Kerim'e göre Musevilik ve Hıristiyanlık konu başlığının olması, farklı dinlerin İslamiyet'e göre yorumunu gerektirdiğinden doktriner din tasarımı söz konusu olduğu kanısına varılabilir. Ayrıca 1952 ve 1955 yılları meslek dersleri müfredat programlarında; uygulamada ne tür yöntem ve teknikle dersin işleneceği, hangi ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kullanılacağı, öğretim materyali ve örnek ders işlenişleriyle ilgili herhangi bir bilgi ve yönlendirme bulunmamaktadır.

3.1.5. İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı

12 Mart 1971 askeri müdahalesinin akabinde İmam Hatip Okulları ile ilgili önemli değişiklikler gerçekleştirildi. Öncelikle dört yıl ortaokul, üç yılda lise olmak üzere toplamda yedi yıl eğitim veren İmam Hatip Okullarının orta kısımları kapatıldı.

1973 yılında 1739 sayılı yasanın 32. maddesiyle İmam Hatip Okullarının adı değiştirilerek İmam Hatip Liselerine dönüştürüldü.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yürürlüğe girmesi İmam Hatip Liseleri açısından iki önemli sonucu ortaya çıkarmıştır, bunlar:

- 1) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra bu okullar için ikinci bir hukuki dayanak oluşmuştur.
- 2) Diğer bütün mesleki ve teknik okullarla birlikte İmam Hatip Okulları da "Lise"ye dönüştürülerek Yüksek İslam Enstitülerinin yanında üniversitelere yerleşme imkânı doğmuştur. Böylece İmam Hatip Lisesi çıkışlı öğrenciler artık üniversitelerin bütün fakültelerine veya bölümlerine değilse bile, liselerin edebiyat kolu programlarını uyguladıkları için bu kol mezunlarının girebildikleri fakültelere ve bölümlerine girme hakkı elde etmişlerdir.²⁴⁴

Kanunun 32. maddesinde "İmam Hatip Liseleri" şöyle tanımlanmıştır:

"İmam Hatip Liseleri; imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu Öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."

Bu tanımdan anlaşılacağı üzere İmam Hatip Liseleri dini hizmetlerin yerine getirilmesini sağlayacak meslek eğitim kurumu olmakla birlikte düz liseler gibi üniversitelere hazırlayıcı program uygulamaktadır. Bu durum öğretim programının kapsamlı olmasını gerektirir.

İmam Hatip Liselerinde sadece düz liselerin sosyal bilimler ve edebiyat bölümünün programının uygulaması, bu lise müfredat programlarında ve eğitim anlayışlarında çoklu zekâ kuramına uyulmadığını farklı zekâ alanların ihmal edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda farklı ilgi, yetenek ve zekâ alanlarına sahip öğrencilerin günümüzde eğitim ve öğretimlerine devam edebilecekleri Anadolu İmam Hatip Liselerinin var olması, bir asrı aşkın tarihi olan kurum için güncel eğitim programı ve yaklaşımlarıyla uyumu gerçekleştirecek ve bu kurumun gelecekte var kalmasını sağlayacaktır.

²⁴⁴ Mustafa Öcal, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 533.

Anadolu İmam Hatip Liselerinde; örgün eğitimle birlikte hafızlık, fen ve sosyal bilimler, musiki, geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar, spor, hazırlık sınıfı (Arapça, İngilizce, Almanca, İspanyolca) gibi uygulanan program çeşitliliği de öğrencilerin yeteneklerine ve zekâ alanlarına göre eğitildiklerini kanıtlar mahiyettedir.

Tablo 3.4. 1971’de İmam Hatip Okulları Müfredat Programları (II Devre)²⁴⁵

1971-1985 Döneminde İmam Hatip Okulları	Sınıflar				
	I	II	III	IV	Toplam
Dersler					
1- Kur'an-ı Kerim	5	4	4	5	18
2- Arapça	4	4	3	3	14
3- Akaid			2		2
4- Kelâm				2	2
5- Din Dersi	2	2	2		6
6- Fıkıh				2	2
7- Tefsir		2	2	2	6
8- Hadis		2	2	2	6
9- Siyer ve Ahlâk	2				2
10- Hitabet				2	2
Meslek Dersleri Haftalık Saat Tutarı	13	14	15	18	60
11- Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
12- Tarih	2	2	2		6
13- Sanat tarihi				2	2
14- Coğrafya	2	2	2		6
15- Matematik	4	2	2	2	10
16- Fizik	3	2	2		7
17- Kimya	3	2	1		6
18- Tabiat Bilgisi (Biyoloji)		3	2		5
19- Psikoloji			2		2
20- Felsefe (Man., Fel., Sos.)				6	6
21- Yabancı Dil	3	3	3	3	12
22- Beden eğitimi	1	1	1		3
23- Müzik	1	1	1		3
24- Milli Güvenlik	1	1	1		3
25- Sağlık ve Beslenme Eğitimi			1		1
26- Tarım				2	2
27- Endüstri bilgisi				2	2
Kültür dersleri Haftalık Saat Tutarı	25	24	23	20	92
GENEL TOPLAM	38	38	38	38	152

İmam Hatip Lisesinin haftalık ders dağıtım çizelgesi incelendiğinde 10 meslek dersi, 17 kültür dersiyle toplamda 27 farklı dersin okutulduğu görülmektedir. Dört yıl boyunca tüm sınıflarda toplam 152 saat tutan haftalık ders saatinin 60 saati meslek derslerine, 92 saati ise kültür derslerine ayrılmıştır.

²⁴⁵ MEB, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi*, 1972.

Yeni statüye göre faaliyet gösteren İmam Hatip Liselerinin müfredat programları da kanunda belirttiği gibi hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı şekilde düzenlenmiştir. Lise, Sosyal Bilimler ve Edebiyat bölümü esas alınarak hazırlanan ders programı çizelgesinde %40 oranında meslek, %60 oranında kültür dersleri yer almıştır.²⁴⁶

Yeni program, 1971 öncesinde uygulanan program ile karşılaştırıldığında meslek derslerinin sayısında ciddi bir fark olduğu tespit edilmektedir. Zira önceki programda 7 yıl boyunca toplamda 96 saat meslek dersi okutulurken yeni programda tüm sınıflarda haftalık toplam 60 saat meslek dersi görülmektedir.

Bu durum mesleki gelişime katkı sunma anlamında olumlu bir atılımdır. Farsça, Astronomi ve Dinler Tarihi dersler programdan çıkarılarak; Tarım, Endüstri Bilgisi, Müzik ve Hitabet gibi dersler programa ilave edilmiştir.

Ayrıca Talim ve Terbiye Dairesi, 12 Temmuz 1973 tarih ve 437 sayılı İmam Hatip Okulu 2, 3 ve 4. sınıflar müfredat programında, 2, 3 ve 4. sınıflarda okutulan Kur'an-ı Kerim dersinde 31 Temmuz 1972 tarih ve 1708 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan programın uygulanması kararını almıştır.

Bununla birlikte 2. sınıfta okutulması öngörülen 11 ve 12. cüz, 3. sınıfa; 3. sınıf programındaki 20 ve 21. cüzler, 4. sınıfa aktarılacaktır. 2 ve 3. Sınıfta 2 saat okutulan Din dersinde, 7 Ağustos 1972 tarih ve 1709 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan programlar uygulanacaktır.

1974–1975 eğitim-öğretim yılından itibaren İmam Hatip Liselerinin bünyesinde diğer ortaöğretim I. devre (ortaokul) programında bulunmayan Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleriyle desteklenen üç yıllık ortaokullar kuruldu.²⁴⁷

Yani İmam Hatip Liselerinin bünyesinde bulunan ortaokullarda genel ortaokullarda okutulan derslerin tamamı okutulmakta olup ek olarak üçer saat Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Din Dersleri programa dâhil edilmiştir.

²⁴⁶ Buyrukçu, 8.

²⁴⁷ Ayhan, 321.

Tablo 3.5. İmam Hatip Liseleri Bünyesindeki Ortaokulların Müfredat Programları²⁴⁸

	DERSLER	SINIFLARA GÖRE DERS SAATLERİ				
		VI. sınıf	VII. sınıf	VIII. sınıf	Toplam	
ORTAK DERSLER	Türkçe	5	5	5	15	
	Matematik	4	4	4	12	
	Sosyal Bilgiler	3	3	4	10	
	Fen Bilgisi	3	3	3	9	
	Yabancı Diller	3	3	3	9	
	Sanat ve İş Eğitimi	1	1	1	3	
	Müzik	1	1	1	3	
	Beden Eğitimi	1	1	1	3	
	Ahlâk	1	1	1	3	
	Haftalık ortak ders saatleri toplamı	22	22	23	67	
	MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	3	3	3	9
		Arapça	3	3	3	9
Din Dersi		3	3	2	8	
Haftalık Meslek Ders Saatleri Toplamı		9	9	8	26	
Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar		3	3	3	9	
Haftalık Ders Saatleri Genel Toplamı		34	34	34	102	

1951'de ve 1974-1975 yılları arasında açılan I. devre İmam Hatip okulları arasında meslek derslerinin çeşitliliği ve sayısında ciddi anlamda bir fark olduğu görülmektedir. Nitekim 1951'de açılan İmam Hatip Okullarının I. devresinde meslek derslerinin toplam sayısı 56 ve 11 farklı meslek dersi okutulurken; 1974-1975'te açılan İmam Hatip Okullarının I. devresinde meslek derslerinin toplamı sayısı 9 ve 3 farklı meslek dersi okutulmaktadır.

Bu durum meslek derslerinin kavratılması adına olumsuz, İmam Hatip Okullarının I. devre müfredat programı anlamında ciddi bir gerilemedir.

²⁴⁸ Dinçer, 187.

Tablo 3.6. 1985'te İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²⁴⁹

	Ortaokul		SINIFLAR			TOPLAM		Lise		SINIFLAR				
	DERSLER	V I	VII	VIII	TOPLAM			DERSLER	I.	II.	III.	IV.	TOPLAM	
ORTAK DERSLER	Türkçe	5	5	5	15	MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14		
	Matematik	4	4	4	12		Arapça	5	5	4	4	18		
	Sosyal Bilgiler	4	4	3	11		Akaid ve Kelâm			2	2	4		
	Fen Bilgisi	4	4	4	12		Fıkıh	2	2	2		6		
	Yabancı Diller	3	3	3	9		Tefsir			2	3	5		
	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	2	2	2	6		Hadis		2	2	2	6		
	Resim	1	1	1	3		Siyer	2				2		
	Müzik	1	1	1	3		Dinler Tarihi				2	2		
	Beden Eğitimi	1	1	1	3		Hitabet ve Meslekî Uyg.			2	2	4		
	T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük			2	2		Meslek Dersleri Haftalık Ders Tutarı	13	13	17	18	61		
Haftalık Ortak Ders Saatleri Toplamı	25	25	26	76	GENEL KÜLTÜR DERSLERİ	Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	3	3	15			
(*) Kur'an-ı Kerim Arapça	5	5	5	15		Tarih	2	2	2		6			
	3	3	3	9		Sanat tarihi				1	1			
Haftalık Meslek Ders Saati Toplamı	8	8	8	24		Coğrafya	2	2	1		5			
Haftalık Ders Saati Toplamı	34	34	34	102		Matematik	4	2	2	2	10			
Rehberlik ve Eğitici Çalışmalar	3	3	3	9		Fizik	3	2	2		7			
GENEL TOPLAM	37	37	37	111		Kimya	3	3			6			
						Psikoloji			2		2			
						Felsefe, Mantık, Sosyoloji			6	6				
						Yabancı Dil	3	3	3	3	12			
					Beden Eğitimi	2	2	1	1	6				
					Bioloji		2	2		4				
					Turizm				1	1				
					Milli Güvenlik		1	1	1	3				
					Sağlık Bilgisi	1	1	1		3				
					T.C. İnk. Tar. Atatürkçülük		1	1	2	4				
					Kültür Dersleri Haftalık Saat Tutarı	25	25	21	20	91				
					Genel Toplam	38	38	38	38	152				
					Rehberlik ve Eğitim Çalışmaları	3	3	3	3	12				
					GENEL TOPLAM	41	41	41	41	164				

12 Eylül 1980 askeri darbenin sonucunda hazırlanan ve 1982 yılında yürürlüğe konulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni anayasasınının 24. maddesinde:

“Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.”

Bu hüküm dolayısıyla okullarda isteğe bağlı olarak okutulan Din Bilgisi dersi ile zorunlu olarak okutulan Ahlak dersleri birleştirilmiştir. İmam Hatip Lisesi orta kısmında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu ders olarak müfredatta yer alması bu bağlamda değerlendirilebilir. Orta kısmın programında gözlenen tek değişiklik, Kur'an-ı Kerim dersinin haftalık ders saatindeki artıştır. İmam Hatip Liselerinin bünyesinde bulunan ortaokulların mesleğe hazırlayıcı bir programa sahip

²⁴⁹ MEB, 1985.

olmadığı görülmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim (5 saat) ve Arapça (3 saat) okutulmaktadır. Diğer dersler ise genel ortaokullarda okutulan derslerdir.

Programdan anlaşılacağı üzere meslek derslerinin sayısı ve çeşitliliğinden de hareketle dini eğitimin verildiği ve meslek müfredatının uygulandığı kısım İmam Hatip Liseleridir. Bu liselerde 9'u meslek dersi, 16'sı kültür dersi olmak üzere toplamda 25 farklı dersin haftalık 38 saat okutulduğu ders programı uygulanmaktadır. 61 saat meslek dersi ve 91 saat kültür dersleri olmak üzere tüm yıllarda, toplamda 152 saat ders okutulmaktadır. Son yılda meslek dersleri ile kültür derslerinin haftalık ders saatlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7. Sınıf Geçme Sistemine Göre 1991'de İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²⁵⁰

DERSLER	SINIFLAR				TOPLAM
	IX	X	XI	XII	
Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
Arapça	5	5	4	4	18
Akaid ve Kelâm			2	2	4
Fıkıh		3	3		6
Tefsir			2	3	5
Hadis		2	2	2	6
Siyer	2				2
Dinler Tarihi				2	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama			2	2	4
Meslek Dersleri Toplamı	11	14	18	18	61
Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
Psikoloji		2			2
Felsefe Grubu				6	6
Tarih	3	3			6
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük			3		3
Sanat Tarihi			2		2
Coğrafya	2	2	2		6
Matematik	4	3	3	2	12
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	3				3
Fizik	3				3
Kimya	2				2
Yabancı Dil	3	2	2	3	10
Beden Eğitimi	2	2	1	1	6
Milli Güvenlik Bilgisi		1			1
Seçmeli Dersler		4	4	4	12
Kültür Dersleri Toplamı	27	24	20	19	90
Genel Toplam	38	38	38	37	151

Sınıf geçme esasına göre düzenlenen bu programda meslek derslerine ek olarak genel lise "Sosyal Bilimler ve Edebiyat" kolu programı olduğu gibi uygulanmaktadır.

²⁵⁰ MEB, 1992.

Ayrıca öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini değerlendirmek amacıyla seçmeli dersler de mevcuttur.²⁵¹ Zira hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı derslere yer verilmesi Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesinin de gereğidir.

Dört yıllık eğitim süreci boyunca haftalık ders saati çizelgesine göre 151 saatlik programdan sadece 61 saat meslek derslerine ayrılmıştır. Bu programda Fıkıh dersi 2. ve 3. sınıflarda üçer saat olmak üzere toplamda 6 saat verilmişken 1985'te uygulamaya konulan programda farklı üç yılda ikişer saatten 6 saat olarak okutulmaktaydı. Ayrıca 1985'te uygulanan programda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Meslek derslerinin geneli ile buna bağlı olarak her sınıfın özel amaçları ve bu amaçları tanımlayan davranışların uygulanması bu programda da görülür.

Tablo 3.8. Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²⁵²

ORTAK KÜLTÜR DERSLERİ			
Dersin Adı		Haftalık kredi sayısı	Toplam Kredi
Türk Dili	1	3	9
	2	3	
	3	3	
Felsefe	1	2	4
	2	2	
Tarih	1	3	6
	2	3	
T.C.İnkılâp Tarihi	1	2	4
	2	2	
Coğrafya	1	2	4
	2	2	
Matematik	1	4	8
	2	4	
Fen Bilimleri	1	4	8
	2	4	
Yabancı Dil	1	4	8
	2	4	
Beden Eğitimi	1	2	4
	2	2	
Milli Güvenlik	1	2	2
TOPLAM			57

²⁵¹ Ünsür, 139.

²⁵² MEB, 1991.

Tablo 3.8. (Devamı)

ORTAK MESLEK DERSLERİ			
Dersin Adı		Haftalık Ders Saati	Toplam Kredi
Kur'anı-ı Kerim	1	2	20
	2	6	
	3	6	
	4	6	
Arapça	1	4	20
	2	5	
	3	5	
	4	6	
Akaid	1	4	4
Kelam	1	4	4
Fıkıh	1	4	8
	2	4	
Tefsir	1	4	8
	2	4	
Hadis	1	4	8
	2	4	
Siyer	1	2	4
	2	2	
Dinler Tarihi	1	4	4
Hitabet ve Mesleki Uygulama	1	4	8
	2	4	

1991-1992 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan Ders geçme ve Kredili sistemin genel amacı olarak:

Öğrenci merkezli bir eğitim anlayışını benimseyen, başarısızlığı değil başarıyı değerlendiren, yönlendirme ilkesine işlerlik kazandıran, öğrenci kişilik hizmetlerine yönelik rehberlik anlayışını etkin bir şekilde uygulamaya dönüştüren bir eğitim-öğretim sistemi oluşturmak²⁵³ şeklinde ifade edilmektedir.

Program incelendiğinde bu sistemin mesleğe hazırlayıcı özellikten ziyade yükseköğrenime hazırlayıcı bir program olduğu görülmektedir. Sistem öğrenciye hem görev hem de sorumluluk yüklemektedir. Sisteme göre sınıf geçme kalma durumu söz konusu değildir. Fakat sistem, öğrenciler tarafından tam anlaşılamadığı için uygulamada sıkıntılar yaşanmış. Bu yüzden derslerden başarısız olan öğrenci sayısı azımsanamayacak bir yüzdeye ulaşmıştır.²⁵⁴

²⁵³ Halil Hayıt, "İmam Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü", Din Öğretimi Dergisi, 31, 1991, 11.

²⁵⁴ Zeki Muttalıpoğlu, İmam Hatip Liselerinin Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, 28.

Talim ve Terbiye Kurulunun 7.9.1991 tarih ve 164 sayılı kararıyla kabul edilen Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan İmam Hatip Liselerine ait öğretim programı; ortak kültür dersleri, ortak meslek dersleri, seçmeli derslerin kredi sayıları ile 6 maddeden oluşan açıklamalar kısmından oluşur. Programının son kısmında yer alan açıklamalar bölümünde, ders geçme ve kredi yönetmeliğinin uygulanmasına dönük esaslara yer verilmiştir. İlk dönemde öğrenciler; Türk Dili 1, Tarih 1, Matematik 1, Fen Bilimleri 1, Yabancı Dil 1, Kur'an-ı Kerim 1 ve Arapça 1 derslerini almak zorundadırlar. Öğrencinin herhangi bir dersten ilk dönem başarısız olması halinde aynı ders ikinci dönem tekrarlanır. Başarısızlığın devamı durumunda öğrenciler, krediyi seçmeli derslerle tamamlar. Ortak meslek ve kültür derslerinin tamamında uygulama bu şekildedir. Ancak Türk Dili ve Kur'an-ı Kerim derslerinden başarılı olmak zorunludur. Bu bağlamda açıklamalar kısmında, *“İmam Hatip Liseleri sekiz dönemlik okullardır. Ancak en az 192 krediyi tamamlayan öğrenciye İmam Hatip Lisesi diploması düzenlenebilir.”* şeklinde teknik bilgilere yer verilmiştir. 1996 yılından sonra Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği yerine, daha önce uygulanan sınıf geçme sistemine benzer bir program hazırlanmıştır.

16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen ve kamuoyunca “8 yıllık kesintisiz eğitim yasası” olarak bilinen Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle bağımsız ortaokullar, mesleki ve teknik eğitim okullarının ve İmam Hatip Liselerinin orta kısımları kapatılmıştır. Söz konusu kanunun yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra MEB Talim ve Terbiye Kurulu, 19.08.1998 tarih ve 174 sayılı kararı ile İmam Hatip Liseleri programlarında bir değişiklik daha yapmıştır. Bu karar kapsamında (klasik) İmam Hatip Lisesi, Arapça ve Kur'an-ı Kerim ağırlıklı hazırlık döneminden sonra üç yıllık mesleki bir lise haline getirilmiştir.²⁵⁵ İmam Hatip Liselerinin öğretim süreleri toplamda dört yıl olmak üzere bir yıllık hazırlık sınıfıyla 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya geçmiştir. 4306 sayılı kanun gereği ilköğretimin zorunlu ve kesintisiz sekiz yıla çıkarılmasıyla ilköğretimden ortaöğretime geçişin yeniden düzenlenmesi ve ortaöğretim kurumlarının haftalık ders çizelgelerine bazı derslerin eklenmesi sonucu haftalık ders çizelgeleri yeniden düzenlenmiştir.

²⁵⁵ Öcal, Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri, 218.

Tablo 3.9. 1999-2000 Yılından İtibaren İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²⁵⁶

DERS KATEGORİLERİ	HAZIRLIK SINIFI	HAF. DERS SAATİ	IX.SINIF	HAF. DERS SAATİ	X. SINIF	HAF. DERS SAATİ	XI. SINIF	HAF. DERS SAATİ
ORTAK GENEL KÜLTÜR DERSLERİ	Türkçe	4	Türk Dili ve Edebiyatı	4	Türk Dili ve Edebiyatı	4	Türk Dili ve Edebiyatı	4
	Arapça	15	Tarih	2	Tarih	2	Felsefe	2
	Kur'an-ı Kerim	8	Coğrafya	2	Milli Güvenlik Bilgisi	1	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	2
	Beden Eğt.	2	Matematik	5				
	Temel Dini Bilgiler	2	Biyoloji	2				
			Fizik	2				
			Kimya	2				
			Yabancı Dil	4				
			Sağlık Bilgisi	2				
			Beden Eğitimi	1				
TOPLAM		31		26		7		8
ALAN DERSLERİ			Kur'an-ı Kerim	4	Kur'an-ı Kerim	4	Kur'an-ı Kerim	4
			Arapça	4	Arapça	4	Arapça	4
			Siyer (Hz. Muhammed'in Hayatı)	2	Hadis	2	Kelâm	2
					Fıkıh	2	Hitabetve Mesleki Uygulama	4
					İslâm Tarihi	2	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	2
					Tefsir	2	Sosyoloji	
					Psikoloji	2		
TOPLAM			10		18		18	
OKUL TÜRÜNE AİT SEÇMELİ DERSLER					Biyoloji	2	Biyoloji	2
					Fizik	3	Fizik	2
					Kimya	3	Kimya	3
					Matematik	3	Matematik	3
					Geometri	2	Geometri	2
					Edebi Metinler	2	Edebi Metinler	2
					Genel Türk Tarihi	3	Türk Edebiyatı Tarihi	2
					Sanat Tarihi	2	Analitik Geometri	2
					Güzel Konuşma ve Yazma	2	Güzel Konuşma ve Yazma	2
					Türkiye Coğrafyası (Fiziki)	3	Türkiye Beşerive Ekonomik Coğrafyası	3
					Hızlı Okuma Teknikleri	1	Hızlı Okuma Teknikleri	1
					Hüs-n-ü Hat	2	Osmanlı Tarihi	3
					Yabancı Dil	2	Yabancı Dil	2
					Bilgisayar	2	Bilgisayar	2
					Dini Musiki	2	Dini Musiki	2
				Dil Bilim	2	Sanat Tarihi	2	
				Mantık	2	Tezhip		

²⁵⁶ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumlarının Hazırlık, 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarına ait Haftalık Ders Çizelgelerinin Kabulü, 1998, 30.

Tablo 3.9. (Devamı)

ALINABİLE- CEK DERS SAATİ SAYISI						8		8
SEÇMELİ DERSLER	Resim	2			Resim	2	Resim	2
	Müzik	2			Müzik	2	Müzik	2
	Bilgisayar	2			Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
					Çevre ve İnsan	2	İnsan İlişkileri	2
					Demokrasi ve İnsan Hakları	2	Halk Bilim	2
ALINABİLE- CEK DERS SAATİ SAYISI		4				2		2
TOPLAM		35		36		35		36
			Rehberlik	1	Rehberlik	1	Rehberlik	1

Hazırlık sınıfında Arapça ve Kur'an-ı Kerim ağırlıklı bir ders çizelgesi görülmekle birlikte 35 saatlik haftalık ders programının 25 saati meslek derslerine, 10 saati de kültür derslerine ayrılmıştır. 4 yılda toplam 142 saati bulan haftalık ders saatinin 67 saati meslek derslerine ayrılırken 75 saati de kültür derslerine ayrılmıştır.

İmam Hatip Liseleri haftalık ders çizelgeleri ile ilgili açıklamalar bölümünde, hazırlık sınıfında Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinde, 18.10.1964 tarih ve 143 sayılı kararı ile kabul edilen İmam Hatip Lisesi orta kısım programları esas alınarak zümre öğretmenler kurulunca hazırlanacak programların uygulanacağı belirtilmiştir.²⁵⁷ Bu programda da öğrencilerin, Türk Dili ve Edebiyatı dersi ile Kur'an-ı Kerim'de başarılı olmadıkça yılsonu başarı ortalaması ile başarılı sayılamazlar ve başarmadıkça mezun olamazlar, kaidesi tekrarlanmıştır.

9, 10, 11 ve 12. sınıflarda Hz Muhammed'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi ve Temel Dini Bilgiler derslerinde; Talim ve Terbiye Kurulunun 18.10.1984 tarih ve 143 sayılı kararı ile Eğitim Öğretim Yüksek Kurulunun 11.12.1984 tarih ve 9 sayılı kararlarının ekinde yer alan öğretim programının uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Temel Dini Bilgiler dersinde 9. sınıf Fıkıh dersine ait ders kitabı, Dinler Tarihi dersinde de ders kitaplarından yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁵⁸

Öğrenci kişilik hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla her sınıf düzeyinde birer saat yer alan Rehberlik dersinin notla değerlendirilmeyeceği ve yılsonu başarı ortalamasına

²⁵⁷ MEB, 1998, 32.

²⁵⁸ MEB, 1998, 35.

katılamayacağı²⁵⁹ İmam Hatip Liseleri haftalık ders çizelgeleri ile ilgili açıklamalar bölümünde belirtilmiştir.

3.2. İMAM HATİP OKULLARININ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

İmam Hatip Lisesi meslek derslerinin çok ve çeşitli olduğu düşünüldüğünde kapsam alanının genişliği; içerik, yapı ve eğitim yaklaşımları başlıklarıyla sistemleştirilmiştir. Farklı yıllarda uygulanan müfredat veya öğretim programlarının içeriği, yapısı ve meslek dersleri programlarında tespit edilen eğitim yaklaşımlarına ait çıkarımlarda bulunulmuştur. İmam Hatip Okulları meslek dersleri öğretim programlarının benzerlik ve farklılıklarına da değinilmiştir.

3.2.1. 1965 Yılı İmam Hatip Okulları Müfredat Programı

3.2.1.1. Müfredat Programının İçeriği

Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 18.9.1964 tarih ve 1881 sayılı teklif yazısı üzerine Talim ve Terbiye Dairesi tarafından incelenen İmam Hatip Okulları müfredat programı 8 Ekim 1965 tarih ve 181 sayılı karar ile kabul edilmiştir.

Program; Türk Milli Eğitiminin amaçları ile başlayıp İmam Hatip Okullarının tanımı, amaçları, İmam Hatip Okulları I ve II. devre ders dağıtım çizelgeleri ve müfredat programlarının ardından Talim Terbiye Kurulu üyelerinin programa dair iki şerhiyle son bulmaktadır.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarına yer verilmesi ve bu amaçların toplumsal, kişisel ve ekonomik yönden belirlenmesi program geliştirme süreçleri açısından önemli bir gelişmedir. Daha önceki İmam Hatip müfredatlarında Türk Milli Eğitiminin amaçlarına yer verilmediğini görmekteyiz.

Genel amaç olarak:

“Milli Eğitim ülkümüz, Türk milletinin bütün fertlerini kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamak; milli ahlaki, insani üstün değerleri geliştirmek, milletimizi hür düşünce sosyal zihniyetle demokratik

²⁵⁹ MEB, 1998, 35.

düşüncenin hâkim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığa yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı haline getirmek.

Bu ülküye ulaşmak için her yaştakileri eşit eğitim imkânları içinde istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıfta insan gücünü hazırlamak Milli eğitimin amacıdır.”²⁶⁰

denilmektedir.

Milli eğitimin toplumsal yönden açıklanan amaçlarında devletin yeni rejimine uygun ve devrimlere uyumlu birey yetiştirmeye yönelik ifadeler görülmektedir. *“Tanrıya yakarışlarını ana diliyle deyimlendirmeyi amaç bilir.”²⁶¹* ifadesi ana dilin ibadet dili olması anlayışının yansımaları olarak kabul edilebilir. 1965 yılı müfredat programında İmam Hatip Okulları I. dönem ders dağıtım çizelgesinde Kur’an-ı Kerim dersinin her sınıf düzeyinde 1 saat Latin harfleriyle okutulması kararı da bu kapsamda değerlendirilebilir.

İmam Hatip Okullarının amaçları, on madde halinde sıralanmış olup dördüncü madde olan *“Ümmetçilik zihniyetinden Türkiye’ye gelmiş olan zararları bilir, ‘Müslüman’ fakat ‘Müslüman bir Türk’ olmanın bilincine ermiş”²⁶²* söz öbeği dönemin din anlayışını ve sunulan din eğitiminin temel gayesinin özetidir.

Ayrıca 4. sınıf Tarih dersinde İslam Tarihi bölümünde yer alan Dört Halifeler Devri başlığı altında; Hz Muhammed’in ölümünden sonraki olaylar, Hz Osman’ın öldürülmesi ve Hz Ali’nin ölümü denilerek saygı ifade eden vefat ve dini anlam barındıran şehitlik kavramının kullanılmaması dikkat çekicidir.²⁶³ Bu olumsuz ifadelenendirme diğer müfredatlarda görülmez.

8 Ekim 1965 tarihli ve 181 sayılı İmam Hatip Okulları Müfredat Programının sonunda Talim ve Terbiye Kurulu üyelerinden İsmet Konuk ve Şükrü Kurgan’ın programa dair şerhleri din eğitimi açısından ve özetle şöyle izah edilebilir:

²⁶⁰ MEB, *Talim ve Terbiye Dairesi, İmam Hatip Okulları Müfredat Programı*, 1965, 1.

²⁶¹ MEB, 1965, 2.

²⁶² MEB, 1965, 4.

²⁶³ MEB, 1965, 107.

Programın İlahiyat Fakültesi uzmanlarının bilim ve yönetim kuruluna danışılarak hazırlanan program tasarısının kabul edilmeyerek verimsiz şekilde sınırlı olan ve konu ile ilgisi bulunmayan üyelerin hazırladığı güçsüz tasarıdan dolayı çekincelerini ifade etmişlerdir.

1965 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programında meslek derslerine, bu derslere ait konulara ve okutulduğu eğitim-öğretim yılına göre yer verilmiştir.

İmam Hatip Okulları birinci devre meslek dersleri ve konuları:

Kur'an-ı Kerim:²⁶⁴

1. sınıf: Allahuekber, Subhaneke, Ettehiyatı, Allahummesalli, Allahummebarik, Kunut duası. Euzubesmele, Fatiha, Nas suresinden Fil suresine kadar olan kısa metinler, Kürsü ayeti.

2. sınıf: Geçen yılki metinlerin aynı esaslara göre tekrarı, Okutulup ezberletilecek yeni metinler, Fil suresinden Beled suresine kadar kısım, Yasin suresi, iki aşr. Tecvide başlangıç.

3. sınıf: Geçen yılki metinlerin aynı esaslara göre tekrarı, Beled suresinden Amme suresinin sonuna kadar olan kısım, Mülk suresinin ve 3 yeni aşr okutulup ezberletilmesi. Geçen yılki tecvid kurallarının uygulamalarla tekrarı, Kur'an'ı Kerim'de kullanılan noktalama niteliğindeki işaretlerin okunuşlarındaki etkileri.

Din Bilgisi:²⁶⁵

1. sınıf: Din, İman ve İslam, İbadet, Temizlik.

2. sınıf: Allaha inanmak, Namaz, Oruç, Hz. Muhammed'in Peygamberlikten Önceki Hayatı, Hz. Muhammed'in Peygamberlikten Sonraki Hayatı.

3. sınıf: Dinimizde Sorumluluk Fikrinin Değeri, Ahirete İnanmak, Sadaka, Kurban, Hac, Cenaze.

İmam Hatip Okulları ikinci devre meslek dersleri ve konuları:

Kur'an-ı Kerim:²⁶⁶

²⁶⁴ MEB, 1965, 1-2.

²⁶⁵ MEB, 1965, 7-11.

²⁶⁶ MEB, 1965, 83.

4. sınıf: Önceki Metinlerin Tekrarı, 1 ila 10 cüzlerin yüzünden ve kurallara uygun olarak okutulması, Tecvit kuralları.

5. sınıf: Kıraat hakkında genel bilgiler, Cuma, Haşr, Rahman surelerinin tümü, Taha ve İsrâ surelerinin başlarından ikişer sahifenin ezberletilmesi, Kur'an-ı Kerim'in 11-20. cüzlerinin yüzden ve kurallara uygun olarak okutulması.

6. sınıf: Hadid ve Hucurat surelerinin ezberletilmesi, Kur'an-ı Kerim'in 21-30. cüzlerinin yüzden ve kurallara uygun olarak okutulması.

7. sınıf: Önceki sınıflarda ezberlenmiş olan sureler ve aşırı tekrarlanıp kontrol edilecek, metinlerin okunuşunda kural ve telaffuz yanlışının kalmaması sağlanacak.

Akaid:²⁶⁷

Akaid, tanımı ve konusu, İman, Kur'an'da iman esaslarının verilmiş tarzları, Kur'an'a göre Allah.

Meleklerle iman, Kitaplara iman, Peygamberle iman, Ahirete iman, Kadere iman.

Tefsir:²⁶⁸

5. sınıf: Kur'an-ı Kerim, Tefsirin konusu ve gayesi, Kur'an'ın tercümesi konusu, Kur'an-ı Kerim'in ilk 5 cüzünün mealinden okunması ve incelenmesi.

6. sınıf: Amma cüzünün tefsir edilmesi, Âla suresinden sonuna kadar Celaleyn ölçüsünde tefsire devam edilmesi, Kur'an-ı Kerim'in 6-30.cüzlerinin meal olarak incelenmesi.

Hadis ve Hadis Usulü:²⁶⁹

6. sınıf: Hadis bilgisine giriş, Hadis rivayet edenler, Hadis usulü, Hadis metinleri üzerinde açıklama alıştırmaları ve çalışmalar.

7. sınıf: Hadis bilgisine devam, Hadis metinleri üzerinde açıklama alıştırmaları ve çalışmalar.

Fıkıh ve Tarihi:²⁷⁰

²⁶⁷ MEB, 1965, 85-86.

²⁶⁸ MEB, 1965, 87-88.

²⁶⁹ MEB, 1965, 89.

²⁷⁰ MEB, 1965, 91-92.

6. sınıf: Fıkıh bilgisi, Fıkıh usulü hakkında genel bilgi, Fıkıhın kaynakları, İlminin doğuşu ve gelişmesi.

Kelam ve İslam Düşüncesi:²⁷¹

7. sınıf: Kelam ilmine giriş, Kelam ilmi genel bilgiler, İslam felsefesinin kaynakları, Tabiat felsefesi, Gizli cemiyet halinde çalışan felsefi okulları, İslam filozofları, Tasavvuf, İslam düşüncesinin Batıya etkileri.

Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama:²⁷²

Hitabetin tanımı, amacı ve önemi, Çeşitleri, Dini hitabet, Müslümanlıkta hitabet: hutbe, vaaz. Dini hitabetin sorumluluğu, Konuşma ve dinleme ile ilgili muâşeret kuralları, Alıştırmalar ve uygulamalar.

3.2.1.2. Müfredat Programının Yapısı

Eğitim öğretim ilkeleri başlığı altında sıralanan on madde daha önceki müfredat programlarında olmayan bir yenilik olmakla birlikte öğretmen ve konu merkezli bir anlayışı yansıtmaktadır. Programda ders esnasında kullanılacak yöntem ve tekniklere, ölçme ve değerlendirme araçlarına, etkinliklere ve örnek ders işlenişine yer verilmemiştir.²⁷³

Her dersten önce o dersin amaçlarının ifade edilmesi din eğitimi program gelişimi süreci adına önemli bir yeniliktir. Programda dersin isimleri, haftada kaç saat olduğu ve ders içeriklerine yer verilmiştir. Ayrıca meslek derslerinin bir kısmında amaç ve açıklamalar kısmına yer verilirken bazı derslerde sadece konular ve haftalık okutulacak ders saatiyle ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Nitekim I. devre İmam Hatip Okulu müfredat programında Kur'an-ı Kerim²⁷⁴ ve Arapça²⁷⁵ derslerinde; II. devre İmam Hatip Okulu müfredat programında ise Akaid²⁷⁶ –parantez içindeki kısımda açıklamaya yer verilmiş- Dini Hitabet ve Mesleki

²⁷¹ MEB, 1965, 93-95.

²⁷² MEB, 1965, 98.

²⁷³ MEB, 1965, 6-8.

²⁷⁴ MEB, 1965, 1.

²⁷⁵ MEB, 1965, 3.

²⁷⁶ MEB, 1965, 55.

Uygulama²⁷⁷ derslerinde dersin özel amaçlarına ve açıklama kısmına yer verilmiştir. Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde açıklamalar kısmı ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendirme bölümüne de yer verilmiştir.²⁷⁸ Bu durum mesleki uygulama dersinin kalitesini artırma, somut yaşantılarla öğrencinin yaparak yaşayarak gelişimine katkıda bulunma ve meslek dersleri program geliştirme adına önemli bir kazanımdır.

3.2.1.3. Müfredat Programının Eğitim Yaklaşımları

Programda idealist ve realist felsefelere dayanan esasicilik ve daimicilik eğitim akımlarının izlerine rastlanmaktadır. Bu durum programdaki amaç cümlelerinden anlaşılabilir. “tanıtmak, kazandırmak, benimsetmek...” şeklinde öğreneni değil, öğretene merkeze alan ve ezberletmeye yönelik ifadeler sıklıkla kullanılmıştır.

Programda amaçların öğretmen davranışları açısından ifade edilmesinde ve konuların geleneksel bir şekilde devam etmesi açısından konu ve öğretmen merkezli davranışçı bir anlayışın benimsendiği görülür. Ayrıca temel amaçlar kapsamında İslam dininin inançlarını benimsetme olması, yer verilen farklı din ve mezheplerin İslam dini çerçevesinde ele alınması doktriner yöntemin uygulandığını gösterir.

Hadis ve Hadis Usulü dersinde “*Önemli hadisleri toplum karşısında açıklama yeteneğini öğrencilere kazandırmak*” amacını Hitabet öğretmeniyle işbirliği yaparak öğrenciye kazandırma disiplinler arası ilişkiye örnek olarak gösterilebilir. Programda genel olarak yöntem ve teknikler ile ölçme ve değerlendirmede kullanılacak ölçütlere de yer verilmemiştir.

3.2.2. 1972 Yılı İmam Hatip Okulları Müfredat Programı

3.2.2.1. Müfredat Programının İçeriği

Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 18 Mayıs 1972 tarih ve 325.20/4051 sayılı yazısıyla Talim ve Terbiye Dairesine intikal ettirilen İmam Hatip Okulları müfredat programı 1 Temmuz 1972 tarih ve 290 sayılı karar ile kabul edilmiştir.

²⁷⁷ MEB, 1965, 98-101.

²⁷⁸ MEB, 1965, 101.

Müfredat programı, karar yazısının ardından içindekiler kısmı ile başlamaktadır. İçindekiler bölümünün olması müfredatla ilgili konuyu ve sayfayı kolaylıkla bulmanın yanında programın düzenli bir görünüme kavuşmasını sağlamaktadır. 1965 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programında içindekiler bölümüne yer verilmemiştir.

1972 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programı, 1965 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programıyla birçok yönden benzerlik gösterir. Genel olarak her iki programın içerdiği konular ve konulara bakış açısı aynıdır. Ancak 1972 yılına ait müfredat programda İmam Hatip Okullarının eğitim öğretim esasları ayrıntılı ve açıklayıcı bir şekilde yer almış ve şöyle sıralanmıştır:

“İmam Hatip Okulu, milli bir din eğitim kurumudur.

İmam Hatip Okulu, eğitim öğretim çalışmaları milli bir ortam içerisinde yürütülür.

İmam Hatip Okulu, müspet zihniyet kazandırmayı amaç bilir.

İmam Hatip Okulları, bina ve tesisleri bakımından yukarıdaki amaçlara göre yetiştirilmelerine elverişli bir çalışma yeridir.

İmam Hatip Okulundaki bütün eğitim ve öğretim çalışmalarında imam hatip adaylarına mücerret ahlak kuralları belletmekten ziyade onların yaşayışlarının, karakter teşekkülüne hizmet edecek bir şekilde düzenlenmesi ve okul hayatında her faaliyetin bu maksada yardımcı bir nitelikte organize edilmesi lazımdır.

İmam Hatip Okulu, imam hatip adaylarına özel kabiliyetini göz önünde bulundurarak meslek hayatında başarıya götürecektir rehberliği yapar.

İmam Hatip Okulu, imam hatip adaylarına metotlu ve verimli çalışma yollarını öğretir, onları araştırmacı düşünceye sevk eder.

İmam Hatip Okulu, öğrencilerinde güzel şeylere karşı sevgi ve bağlılık uyandırır, onlara her şeyde ve her yerde güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlık ve kabiliyetini kazandırır.

Okulların bütün çalışmalarında tutum milli kaynakları koruma ve milli ekonomi kavramı ve duygusu önemli bir yer tutar ve gerekli tedbirlerle bunlar alışkanlık haline getirilir.

İmam Hatip Okulu, imam hatip adaylarına ferdi ve sosyal sağlık hakkında lüzumlu bilgi, inanç ve alışkanlıkları kazandırır ve onları görev alacağı çevrede örnek olacağı şekilde yetiştirir.

İmam Hatip Okulu, imam hatip adaylarına çalışmanın, kendini sürekli geliştirme ve yetiştirmenin bir ibadet ve milli bir haslet olduğunu benimsetir ve onlara bu alışkanlığı kazandırır.”²⁷⁹

²⁷⁹ MEB, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Okulu Müfredat Programı*, 1972, 10-17.

Bu şekilde sıralanan İmam Hatip Okulunun eğitim öğretimin esasları açıklanmış olup İmam Hatip öğrencilerinde ve okulunda bulunması gereken özellikler dini, milli ve toplumsal açıdan irdelenmiştir. İmam Hatip Okulu müfredat programındaki eğitim öğretim süreçlerinden hareketle din eğitiminden ve İmam Hatip öğrencilerden beklentiler ortaya konulmuştur. Bu beklentilerin temelinde “Okulda her dersin milli hayat ile ilgisinin sağlanmasına ve milli hayata bağlanmasına geniş ölçüde dikkat edilir.” şeklinde milli hassasiyetin din aracılığıyla kazandırılması gayesi bulunmaktadır.

1965 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programına göre Milli eğitimin toplumsal amaçlarından “Tanrıya yakarışlarını ana diliyle deyimlendirmeyi amaç bilir.” ile İmam Hatip Okullarının amaçlarından, dördüncü madde olan “Ümmetçilik zihniyetinden Türkiye’ye gelmiş olan zararları bilir, ‘Müslüman’ fakat ‘Müslüman bir Türk’ olmanın bilincine ermiş” ifadesi bu müfredat programından çıkarılmıştır. Dini ve tarihi anlayışımız ile kültür ve medeniyet algımıza ters, aşırı ifadelerin müfredat programından ayıklanmasının eğitimin toplumsal ve bireysel amaçları düşünüldüğünde olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir.

1972 yılına ait İmam Hatip Okulları müfredat programında Din Adamının Şahsiyeti ve Görevi ana bölüm başlığında, din adamının kişiliği ve tesiriyle birlikte hizmet alanları açıklanmıştır. Hizmet alanları kapsamında dini hayatımızla ilgili genel konular, köy hizmetleri ve iş eğitimi ele alınmıştır. 1965 yılındaki müfredatta bu bölüm de mevcut değildir.

İmam Hatip Okulları birinci devre meslek dersleri müfredat programındaki dersler ve eğitim yılına göre işlenecek konular şunlardır:

Kur’an-ı Kerim:²⁸⁰

1. sınıf: Tekbir, Subhaneke, Ettehiyatu, Allahumme Salli, Allahumme Barik, Kunut Duası. Euzubesmele, Fatiha, Nas Suresinden Fil Suresine Kadar Olan Kısa Metinler, Kürsü Ayeti. Sure-i Bakara’nın Son İki Ayeti, Sure-i Haşr’ın Son 3 Ayeti, Kur’an-ı Kerim’in 1 ila 3. Cüzlerinin Yüzünden ve Kıraat Kurallarına Göre Okutulması.

2. sınıf: Geçen Yıllık Metinlerin Aynı Esaslara Göre Tekrarı, Okutulup Ezberletilecek Yeni Metinler, Tekasur Suresinden Fecr Suresine Kadar Olan Kısım,

²⁸⁰ MEB, 1972, 24-25.

Amme Suresinden İki Aşr, Tecvide Başlangıç, Kur'an-ı Kerim'in 4-12. Cüzlerinin Metnin Yüzünden ve Kıraat Kurallarına Uygun Olarak Okutulması.

3. sınıf: Geçen Yıllık Metinlerin Aynı Esaslara Göre Tekrarı, Okutulup Ezberletilecek Yeni Metinler: Yasin, Rahman, Tebareke, Necm Sureleri ile İki Aşr, Geçen Yıllık Tecvid Kurallarının Uygulamalarıyla Tekrarı, Kur'an'ı Kerim'de Kullanılan Noktalama Niteliğindeki İşaretlerin Okunuşlarındaki Etkileri, Kur'an-ı Kerim'in 13-21. Cüzlerinin Yüzünden ve Kıraat Kurallarına Göre Uygun Okutulması.

4. sınıf: Geçen Yıllık Metinlerin Aynı Esaslara Göre Tekrarı, Okutulup Ezberletilecek Yeni Metinler: Fetih, Kıyamet Sureleri ile İki Aşr, Kur'an-ı Kerim'in 22-30. Cüzlerini Metnin Yüzünden ve Kıraat Kurallarına Uygun Olarak Okutulması.

Akaid:²⁸¹

3. sınıf: Akaid, Tanımı ve Konusu, Kur'an-ı Kerim'e Göre Dinin Tarifi, İman, Kur'an'da İman Esaslarının Veriliş Tarzları, Kur'an'a Göre Allah, Meleklerle İman, Kitaplara İman, Peygamberle İman, Ahirete İman, Kadere İman.

Kelam:²⁸²

4. sınıf: Kelam İlmine Giriş, Kelam İlmi Genel Bilgiler.

1965 yılı müfredatında Kelam ve İslam Düşüncesi adlı ders, 1972 yılında Kelam şeklinde değiştirilmiştir.

Din Dersi:²⁸³

1. sınıf: Din Dersine Giriş, İman ve İslam, İbadet, Temizlik.

2. sınıf: Namaz, Oruç.

3. sınıf: Sadaka, Kurban, Hac, Cenaze, Dinin Amacı ve Dini Törenler.

1965 yılı meslek dersi müfredat programında Din Bilgisi, 1952 ve 1972 yılları meslek dersi müfredat programlarında Din Dersi adıyla ifade edilen müfredat programlarının sadece konulardan oluştuğu görülmektedir. Dersin adı değişse de müfredat programında ciddi bir değişikliğin olmadığı tespit edilmiştir.

²⁸¹ MEB, 1972, 27-28.

²⁸² MEB, 1972, 29-30.

²⁸³ MEB, 1972, 31-33.

Fıkıh:²⁸⁴

4. sınıf: Fıkıh İlmi, Fıkıh İlminin Doğuşu ve Gelişmesi, Fıkıhın Usulü, Deliller, Fıkhi Mezhepler.

1965 yılı müfredatında dersin adı Fıkıh ve Tarihi iken²⁸⁵ 1972 yılında Fıkıh²⁸⁶ olduğu görülmektedir.

Tefsir:²⁸⁷

2. sınıf: Kur'an-ı Kerim, Tefsir ve Tevil, Tercüme (Meal).

3. sınıf: Yasin Suresinin Tefsir Edilmesi, Kur'an-ı Kerim'in 6-15.Cüzlerinin Meal Olarak Okunup İncelenmesi, Kur'an-ı Kerim'in Tanınmış Tefsir ve Tercümeleleri, Genel Olarak Türklerin Tefsir İlmine Hizmetleri.

4. sınıf: Yasin Suresinin İlk Yarısından Sonuna Kadar, Fatıha ve Asr'dan Nas'a Kadar Olan Kısa Surelerin Celaleyn Ölçüsünde Tefsiri, Kur'an-ı Kerim'in 16-30. Cüzlerinin Meal Olarak Okunup İncelenmesi.

Hadis:²⁸⁸

2. sınıf: Giriş, Tarihçe.

3. sınıf: Hadis Usulü, Hadis Tenkidi, Hadislerin Sınıflandırılması, İslam Ahlakı ile İlgili Hadis Metinleri.

4. sınıf: İslam Dünyasında Belli Başlı Hadis Öğretim Merkezleri ve Müesseseleri, Tanınmış Muhaddisler, Hadisin Kelam ve Fıkıh İlimlerindeki Yeri, İlim, İman, Adap, Salat, Savm, Zekât Konuları ile İlgili Hadisler.

Siyer ve Ahlak:²⁸⁹

1. sınıf: Giriş, Hz Muhammed'in Peygamberlikten Önceki Hayatı ve Kişiliği, Hz Muhammed'in Nübüveti ve Risaleti, Miraç ve Sonrası, İslam Kültürünü Temsil Eden Türk İslam Büyüklerinden Seçmeler.

²⁸⁴ MEB, 1972, 34-35.

²⁸⁵ MEB, 1965, 85.

²⁸⁶ MEB, 1972, 22.

²⁸⁷ MEB, 1972, 36-37.

²⁸⁸ MEB, 1972, 38-39.

²⁸⁹ MEB, 1972, 40-41.

Siyer ve Ahlak dersi 1972 yılı müfredatında okutulmaya başlanmış olup bu dersin konuları genel olarak 1965 yılı müfredatında yer alan Din Bilgisi dersi kapsamında işlenmiştir.

Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama:²⁹⁰

4. sınıf: Hitabetin Tanımı, Amacı, Önemi, Çeşitleri, Dini Hitabet, Müslümanlıkta Hitabet, Dini Hitabetin Sorumluluğu, Konuşma ve Dinleme ile İlgili Muaşeret Kurallarımız, Alıştırmalar ve Uygulamalar.

Ayrıca Talim ve Terbiye Dairesi 6 Eylül 1974 tarih ve 405 sayılı İmam Hatip Liseleri haftalık ders dağıtım çizelgesi ve müfredat programı hakkındaki kararında ders dağıtım çizelgesinde saatleri değişen derslerin müfredat programıyla ilgili değişiklikler şu şekildedir:²⁹¹

1, 2, 3 ve 4. sınıflarda haftada 4 saat okutulan Kur'an-ı Kerim dersinde 31 Temmuz 1972 tarih ve 1708 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan sınıfın müfredatı işlenecektir.

3. sınıf Hadis dersinde 7 Ağustos 1972 tarihli ve 1709 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan 2. sınıf müfredat programının tamamıyla 3. sınıf programının 1, 2 ve 4 numaralı Hadis Usulü, Hadis Tenkidi ve İslam Ahlakıyla İlgili Hadis Metinleri okutulacaktır.

4. sınıf Hadis dersinde 7 Ağustos 1972 tarih ve 1709 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan 3. sınıf müfredat programının Hadislerin Sınıflandırılması konusu ile 4. sınıf programı uygulanacaktır.

1. sınıflarda haftada 1 saat okutulan Siyer dersinde 7 Ağustos 1972 tarihli ve 1709 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan birinci sınıf Siyer konuları okutulacaktır.

3.2.2.2. Müfredat Programının Yapısı

Bu müfredat programı, 1965 yılı İmam Hatip Okulları müfredat programına göre daha düzenli ve sistematik görünmektedir. Çünkü her dersin amacına, amaçların açıklanmasına ve derslerin konularına yer verilmiştir. Programın yapısı; genelden özele

²⁹⁰ MEB, 1972, 44-45.

²⁹¹ MEB, Talim ve Terbiye Dairesi, *İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi ve Müfredat Programı*, 1974, 1.

doğru amaçlar, açıklamalar, ders konuları, sınıf seviyesi, haftalık ders saati, konu başlıkları ve alt başlıklar şeklinde sıralanmaktadır.

3.2.2.3. Müfredat Programının Eğitim Yaklaşımları

Tefsir dersinin konuları işlenirken amaçların gerçekleştirilebilmesi; İslam Tarihi, Siyer ve Ahlak, Hadis gibi meslek dersleri ile genel kültür derslerinden edinilen bilgilerin kullanılması disiplinler arası yaklaşımın önemsendiğini kanıtlar. Siyer ve Ahlak dersinin amaçları bölümünde bu dersi yaşarcasına ve canlı bir şekilde işlenmesinin tavsiye edilmesi aktif öğrenme yöntemine yönelik bir çabanın olduğunu göstermektedir.

İmam Hatip Okullarının eğitim-ğretim esasları kısmında beşikten mezara kadar öğrenme ilkesinin ifade edilmesi hayat boyu öğrenme anlayışının temeli olarak görülebilir. Din Adamının şahsiyeti ve Görevi ana bölüm başlığında, iş eğitimi kısmına vurgu yapılması yaşam boyu öğrenme, yaparak ve yaşayarak öğrenme yöntemlerini çağrıştırır. Ayrıca uygulama alanına yönelik çalışmalar iş eğitimiyle teşvik edilerek kalıcı öğrenmelerin sağlanması amaçlanmıştır.

Müfredat, bütünsel olarak eğitim yaklaşımları açısından değerlendirildiğinde davranışçı yaklaşımın belirgin etkisi görülmektedir. Bilme, kavrama ve uygulama basamağına ait gözlenebilir ve llebilir amaçlar hedeflenmiştir. Eğitim felsefesi olarak idealizm ve realizm temelli daimicilik ve esasiciliğin egemen olduğu bir programdır. nk kültürel mirasın aktarımı amaçlanmıştır. Program tasarımı olarak içeriğe ilişkin bilgilerin kazandırılmaya çalışılmasından ötürü konu merkezli yaklaşım söz konusudur. Akaid dersinin Kur'an'a Göre Allah konusunda Ehl-i Sünnet akidesine göre sıfat nedir ve Kelam dersinde Ehl-i Sünnetin görüşlerine yer verilmesi doktriner din tasarımına ait özelliklerin bulunduğunu göstermektedir.

3.2.3. 1984 Yılı İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Kısmı ğretim Programı

3.2.3.1. Öğretim Programının İçeriği

1984 yılı İmam Hatip Lisesi ğretim programı, içindekiler kısmında da belirtildiği üzere Türk Milli Eğitimin amaçları, İmam Hatip Lisesinin amaçları, okulun

eğitim üretim esasları, İmam Hatip Lisesinin orta ve lise ders dağıtım izelgesi, her derse özgü açıklamalar, dersin genel amaçlarının ardından konu, amaç, davranış, işleniş ve değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır.

1965 ve 1972 yılları müfredat programları ile 1984 yılı İmam Hatip Lisesi müfredat programında Milli Eğitimin amaçları kısmının farklılaştığı ancak her üç programda da toplumsal, şahsi ve ekonomik yönden kazandırılmak istenen amaçların aynı ifadelerle yer aldığı görülmektedir.

Türk Milli Eğitiminin genel amaı, Türk milletinin bütün fertlerini,

“Atatürk İnkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bile ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirilmiş;

Beden, zihin, ahlak, ruh ve duyu bakımlarında dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hr ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini ağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır.”²⁹²

1984 yılı İmam Hatip Lisesi ğretim programı, okulun amaçları bölümümde yer alan *“Anayasa nizamına bağlı, Türk milli eğitimin amaçlarını benimsemiş ve bunları uygulamaya hazır”* maddesi dışında 1972 yılı İmam Hatip Okulu müfredat programındaki okulun amaçları bölümüyle tamamen aynıdır. Ayrıca her iki programda okul ve program bölümüyle din görevlisinin şahsiyeti ve vazifesi bölümlerinin içerikleri de benzerdir.

²⁹² Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, *Talim ve Terbiye Kurulu, İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Kısmı ğretim Programı*, 1984, 3.

1984 yılı İmam Hatip Lisesi orta ve lise kısmı öğretim programlarının sınıflara göre konu dağılımı şu şekildedir:

Kur'an-ı Kerim Dersi²⁹³

6. sınıf: Harfler ve Harekeler, Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Dualar, Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Sureler, Kur'an-ı Kerim, Yüzünden Okunacak Cüzler.

7. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Ayet ve Sureler, Tecvit, Yüzünden Okunacak Cüzler.

8. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Dua, Ayet ve Sureler, Tecvit, Yüzünden Okunacak Cüzler.

9. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Dua Ayet ve Sureler, Tecvit, Yüzünden Okunacak Cüzler.

10. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Sureler, Yüzünden Okunacak Cüzler.

11. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Ayet ve Sureler, Yüzünden Okunacak Cüzler.

12. sınıf: Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Sureler, Yüzünden Okunacak Cüzler, Kur'an Öğretiminde Metot.

Akaid ve Kelam Dersi²⁹⁴

11. sınıf: Akaid Bilgisi, İman, Allah'a İman, Meleklerle İman, Kitaplara İman, Peygamberlere İman, Ahirete İman, Kaza ve Kadere İman.

12. sınıf: Kelam İlmine Giriş, İtikadi Mezheplerin Doğuşu, İtikadi Mezhepler, Genel Bilgiler, Allah'a İman, Kaza ve Kadere İman, Meleklerle İman, Kitaplara İman, Peygamberlere İman, Ahirete İman, İman ve Küfür Arasındaki Sınır.

Fıkıh Dersi²⁹⁵

²⁹³ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 26.

²⁹⁴ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 79.

²⁹⁵ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 119.

9. sınıf: Fıkıh İlmi, İbadet, Mükellef ve Görevleri, Temizlik, Namaz, Namazlar ve Kılınışı, Namazla İlgili Diğer Meseleler.

10. sınıf: Oruç, Zekât, Sadaka, Hac, Kurban ve Av, Yemin ve Adak, Fıkıh İlminin Diğer Bölümleri.

11. sınıf: Fıkıh İlminin Doğuşu, Sahabe Tabiin ve Tebeu't-Tabiin Devirlerinde Fıkıh, Müctehit İmamlar Devri ve Sonrasında Fıkıh, Fıkıh Usulü, Asli Deliller, Fer'i Deliller, İctihad ve Müctehid.

Tefsir Dersi²⁹⁶

11. sınıf: Kur'an-ı Kerim, Tercüme, Tefsir Usulü, Tercüme ve Tefsir Edilecek Sureler.

12. sınıf: Tefsir Usulü, Tefsir Tarihi, Meşhur Müfessirler ve Tefsirlerinin Özellikleri.

Hadis Dersi²⁹⁷

10. sınıf: Sünnet, Hadis, Hadis İlminin Diğer İlimler Arasındaki Yeri, Hadis Terimleri, Hz. Peygamber Devrinde Hadis, Sahabe Devrinde Hadis, Hadis Rivayetiyle Meşhur Olan Sahabeler.

11. sınıf: Tabiinler Devrinde Hadis, Tabiinlerin Meşhur Muhaddisleri, Etba'ut Tabiin Devrinde Hadis, Hadislerin Yazı ile Tespiti ve Toplanması, Hadis Metinlerin Değerlendirilmesi, Hadislerin Çeşitleri, Sahih Hadisler, Hasen Hadisler.

12. sınıf: Zayıf Hadisler, Sahih, Hasen ve Zayıf Hadisler ile İlgili Terimler, Mevzu Hadisler, Hadis Tenkidi, Hadis Rivayeti, Hadis Usulü, Hadislerde İhtilaf ve Tercih Sebepleri.

Siyer Dersi²⁹⁸

9. sınıf: İslam'dan Önce Arabistan Yarımadası ve Cahiliye Devri, Hz. Muhammed'in Peygamberlikten Önceki Hayatı, Hz. Muhammed'in Peygamberliğin İlk Yılları, Hicretin 2-7. Yılı Önemli Olayları, Hicretin 8-11. Yılı Önemli Olayları.

²⁹⁶ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 170.

²⁹⁷ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 188.

²⁹⁸ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 231.

Dinler Tarihi Dersi²⁹⁹

12. sınıf: Dinler Tarihine Giriş, Dinin Kaynağı, İlkel Kabile Dinleri, Milli Dinler ve Budizm, İlahi Dinler, Semavi Dinler, Misyonerlik Faaliyetleri ve Bazı Yıkıcı Dini Cereyanlar.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi³⁰⁰

11. sınıf: Hitabete Giriş, Hitabetin Çeşitleri, Dini Hitabetin Çeşitleri, İmamlık ve Müezzinlik, Mübarek Gün ve Geceler.

12. sınıf: Dini Hitabet, Hutbe, Vaaz, Dini Merasim ve Dualar, Cenaze.

1.2.3.2. Öğretim Programının Yapısı

Müfredat program anlayışından öğretim programı anlayışına geçişin ilk örneği olan mevcut program, İmam Hatip Mekteplerinin kuruluşu olan 1924'ten İmam Hatip Liselerinde 1984 yılına dek altmış yıllık süreçte uygulanan programlardan farklılık arz etmektedir. Programın önceki müfredatların tamamından ayrılan en önemli yönü; programda her bir meslek dersinin genel amaçları ile buna bağlı olarak her sınıf düzeyindeki özel amaçlar ve bu özel amaçları tanımlayan davranışların ayrı ayrı belirlenmiş olmasıdır. Ayrıca öğretmene örnek ders işlenişini sunması, değerlendirmenin nasıl yapılacağı ve davranışların öğrenciye ne şekilde kazandırılması gerektiği de bu programda bulunan özelliklerdendir.

Öğretim programında her dersin programı, konunun adı, amaçlar, davranışlar, işleniş ve değerlendirme bölümlerine yer verildiğinden 1984 yılına kadar uygulanan programlara kıyasla en ayrıntılı, en kapsamlı ve program geliştirme ve değerlendirme ilke ve süreçleri açısından 1984 yılı İmam Hatip Lisesi öğretim programını, bu tarihe kadar hazırlanan en nitelikli program olarak ifade etmek mümkündür.

Genel olarak programın yapısı ve işleyişini örneklendirmek amacıyla Kur'an-ı Kerim dersi³⁰¹ doğrultusunda değerlendirilecek olursa:

²⁹⁹ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 263.

³⁰⁰ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 286.

³⁰¹ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 26-38.

Kur'an-ı Kerim dersiyle ilgili genel olarak 12 maddeden oluşan bir açıklamayla başlanır. Bu dersin öğretiminde önemli noktalar, öğrencinin ve öğretmenin eğitim öğretim sürecinde dikkat etmeleri gereken durumlara yer verilir. Devamında Kur'an-ı Kerim dersinin yedi yıllık sürede kazandırılmak istenen 10 maddelik amaçları görülür. Sonra sınıf seviyesine göre amaçlar ele alınır. 6. sınıf Kur'an-ı Kerim dersinde 19 amaç belirlemiş olup bütün bu amaçlar ayrı ayrı davranışlara yönlendirilir. Örnek bir ders işlenişiyle ilgili 7 maddeden oluşan işleniş bölümünün akabinde program, değerlendirme bölümüyle son bulmuştur. Her ders için süreç bu basamaklı yapı şeklinde sistemleştirilmiştir.

1.2.3.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları

Programın üçüncü bölümü olan Meslek Dersleri Öğretim Programları başlığı altında,

“Öğrenci belirtilen davranışın hepsini kazandığı yani eğitim faaliyetlerinin sonunda o davranışı gösterebildiği zaman ilgili amaca ulaşmış olur. O halde amaca ulaşmış ulaşmadığını anlayabilmek için amaçların ölçülebilir davranışlar cinsinden yazılması gerekir.”³⁰²

ifadesi meslek derslerinde davranışçı yaklaşımın önemsendiğini gösterir.

Kur'an-ı Kerim öğretimi ile ilgili açıklamalarda, *“Her öğrencinin kulak ve ses eğitimi ile ezberleme kabiliyeti yönünden eşit olmadığına, dolayısıyla ferdi farklılıkların bu konuda önem arz ettiğinin bilinmesidir.”³⁰³* bölümünden bu programda eğitimde bireysel farklılıkların önemsendiğini anlaşılır. Programda genel amaçların belirlenmesi çerçeve, bu amaçların öğretmenin inisiyatifine göre düzenlenmesi esnek bir program olduğunu da gösterir.³⁰⁴ Davranışlar bölümünde bilişsel ve duyuşsal alana ait kazanımlara yer verilmiştir.³⁰⁵ Bilişsel yaklaşımın etkisini ve izlerini bu öğretim programında görmek de mümkündür. Zira öğrencilerin zihinsel süreçleri kullanması gerekliliği vurgulanarak öğrencileri düşünmeye ve muhakemeye teşvik görülür.

Programın genelinde değerlendirme sorularının sadece bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarını kapsamadığı tespit

³⁰² Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 22.

³⁰³ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 26.

³⁰⁴ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 27.

³⁰⁵ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, 37.

edilmiştir.³⁰⁶ Öğretim ilkelerinden bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, somuttan soyuta doğru bir yöntem izlenilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³⁰⁷

Eğitim felsefesi olarak pragmatizmin izleri görülmekle birlikte idealizm ve realizm temelli daimicilik ve esasiciliğin hâkim olduğu bir programdır. Çünkü klasik konular, kurallı bir eğitim ve geleneksel değerlerin öğretimi önemsenmiştir. Program tasarımı olarak içeriğe/konuya ilişkin bilgilerin kazandırılmasının amaçlanması ve öğretmen odaklı olması nedeniyle konu merkezli tasarımın özellikleri belirgindir.

Öğretim tekniklerinden drama, münazara; anlatım tekniklerinden konferans ve eğitsel oyunların öğretmen tarafından planlanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁰⁸ Farklı mezhep ve düşünce akımlarına özellikle alanla ilgili olduğu için Kelam dersi kapsamında yer verilmiştir.³⁰⁹ Selefiyye, Eş'ariyye, Maturidiyye, Şia ve İmamiye fırkaları, Haricilik, Mutezile, Cebriye, Müşebbihe gibi farklı dini düşünce sistemleri incelenmiştir. 1984 yılı öğretim programında incelenen bu farklı dini yaklaşımlar, Ehl-i Sünnet'in anlayışla sunulduğundan doktriner/mezhebi yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Ayrıca Dinler Tarihi dersinin açıklamalar kısmının 2. maddesinde

*“Öğrencilere semavi, gayri semavi dinleri Kur'an'ın verdiği bilgiler ışığında değerlendirilebilecek seviye kazandırılmaya çalışılmalıdır.”*³¹⁰

ifadesi doktriner yaklaşımın farklı derslerde kullanıldığını göstermektedir.

1.2.4. 1999 Yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları

3.2.4.1. Öğretim Programının İçeriği

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 09.04.1999 tarih ve 134 sayılı teklif yazıları üzerine Talim ve Terbiye Kurulunun 18.10.1984 tarih ve 143 sayılı, Eğitim Öğretim Yüksek Kurulunun 11.12.1984 tarih ve 9 sayılı kararıyla kabul edilen İmam Hatip Lisesi lise kısmı meslek dersleri öğretim programlarının uygulamadan kaldırılarak

³⁰⁶ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984. s. 37-191.

³⁰⁷ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984. s. 70.

³⁰⁸ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984. s. 71.

³⁰⁹ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984. s. 102-106.

³¹⁰ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984. s. 263.

Kurulun 10.5.1999 tarih ve 39 sayılı kararıyla İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretim programları 1999-2000 yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir.

1999 yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları kapsamında; 4306 sayılı Kanun gereği ilköğretimin kesintisiz sekiz yıla çıkarılması, ortaöğretime geçişin yeniden düzenlenmesi ve yeni derslerin eklenmesinden ötürü, meslek derslerinin sınıf ve ders saatlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiş ve İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri bir yıl hazırlık sınıfı olmakla birlikte dört yıl olarak belirlenmiştir.

1999 yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 12, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1 öğretim üyesi ile öğretmenlerden oluşan bir program geliştirme ekibi tarafından hazırlanmıştır.

1965, 1972, 1984, 2008, 2017 ve 2018 meslek dersleri öğretim programlarında farklılık da gösterse başlangıç bölümünde veya meslek dersleri kısmında Türk Milli Eğitim genel amaçlarına yer verilmişken 1999 yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programlarında bu amaçlara yer verilmemiştir.

İçindekiler bölümü de bulunmayan 1999 yılı meslek dersleri öğretim programlarında sadece derslere dair program geliştirme ve değerlendirmeye süreçleriyle ilgili açıklamalar mevcuttur.

Karşılaştırmalı Dinler Tarihi dersinin özel amaçlarınının 14. maddesinde “*Laikliğe yönelik iç ve dış tehditleri açıklar.*”³¹¹ ifadesine 28 Şubat sürecinde oluşturulan öğretim programı olduğu düşünüldüğünde dönemin algı ve anlayışının meslek dersleri programlarına yansıtıldığı görülmektedir.

Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı:

³¹¹ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu, *İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 1999, 121.

İmam Hatip Liselerinin hazırlık sınıflarında haftada 8 saat; 9, 10 ve 11. sınıflarında haftada dörder saat olarak okutulacak olan Kur'an-ı Kerim öğretim programında hazırlık sınıflarında 8; 9. sınıflarda 5; 10. sınıflarda 4 ve 11. sınıflarda 4 ünite bulunmaktadır.³¹²

Üniteler

Hazırlık Sınıfı³¹³

- 1) Kur'an-ı Tanıma,
- 2) Kur'an Okumaya Giriş,
- 3) Kur'an-ı Doğru ve Güzel Okuma (Tecvit),
- 4) Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Sözler Dualar ve Anlamları,
- 5) Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Sureler ve Mealleri,
- 6) Yüzünden Okunacak Sureler,
- 7) Meali Okunacak Ayet Grupları,
- 8) Kur'an-a Ait Değerler ve Dayanakları.

9. sınıf³¹⁴

Üniteler

- 1) Kur'an-ı Doğru ve Güzel Okuma (Tecvit),
- 2) Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Ayetler, Sureler ve Mealleri,
- 3) Yüzünden Okunacak Sureler,
- 4) Meali Okunacak Ayet Grupları,
- 5) Ezberlenecek ve Yorumlanacak Kısa ve Özlü Ayetler.

10. sınıf³¹⁵

Üniteler

- 1) Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Ayetler, Sureler ve Mealleri,
- 2) Yüzünden Okunacak Sureler,
- 3) Meali Okunacak Ayet Grupları,
- 4) Kur'an-i Değerler ve Dayanakları.

³¹² MEB, 1999, 1.

³¹³ MEB, 1999, 4.

³¹⁴ MEB, 1999, 10.

³¹⁵ MEB, 1999, 13.

11. sınıf³¹⁶

Üniteler

- 1) Yüzünden Okunacak ve Ezberlenecek Ayetler, Sureler ve Mealleri,
- 2) Yüzünden Okunacak Sureler,
- 3) Meali Okunacak Ayet Grupları,
- 4) Ezberlenecek ve Yorumlanacak Kısa ve Özlü Ayetler.

Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı:

Temel Bilgiler Dersi,

“İnsan Bilimlerinin bir alt kolu olan İlahiyat Bilimlerine giriş niteliği de taşımaktadır. Açıklayıcı anlama yöntemini ve akılcı-eleştirel yaklaşımı esas alır. İmam Hatip Liselerine Hazırlık sınıflarında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liselerinin 9. sınıflarında haftada iki saat olarak okutulacak olan bu dersin öğretim programında 8 ünite yer almaktadır.”³¹⁷

Üniteler³¹⁸

- 1) Din Kavramı,
- 2) Din Bilim İlişkisi,
- 3) Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed,
- 4) İslam’ın İman Esasları,
- 5) İslami İbadetler,
- 6) İslam ve Ahlak,
- 7) Temel İslam Bilimleri,
- 8) Din ve Sosyal Değişme.

Siyer (Hz Muhammed’in Hayatı) Dersi Öğretim Programı:

İmam Hatip Liselerinde 9. sınıflarda haftada iki saat süreyle bir yıl okutulacak olan Hz Muhammed’in Hayatı (Siyer) dersi öğretim programında 5 ünite görülmektedir.³¹⁹

Üniteler³²⁰

³¹⁶ MEB, 1999, 15.

³¹⁷ MEB, 1999, 55.

³¹⁸ MEB, 1999, 58.

³¹⁹ MEB, 1999, 63.

³²⁰ MEB, 1999, 64.

- 1) İslamiyet Öncesi Arabistan'da Sosyal, Kültürel, Ekonomik, Yaşam, Dinsel İnanç ve Kabuller,
- 2) Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed,
- 3) Hz. Muhammed'in Çağrısı: Mekke Dönemi,
- 4) Hz. Muhammed'in Çağrısı: Medine Dönemi,
- 5) Hz. Muhammed'in Kişiliği.

Hadis Dersi Öğretim Programı:

İmam Hatip Liselerinin 10. sınıflarında haftada 2 saat uygulanacak Hadis Dersi öğretim programında 13 ünite yer almaktadır.³²¹

Üniteler:³²²

- 1) Hz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim'e Göre Konumu,
- 2) Hadis/Sünnet Kavramlarının Tanımı, Terimleşme Sürece ve Diğer İlgili Kavramlar,
- 3) Hadisin Tarihi Gelişimi,
- 4) Hadis Usulünün Doğuşu ve Gelişimi,
- 5) Hadisle İlgili Terimler ve Hadis Türleri,
- 6) Uydurma Hadisler,
- 7) Hadis Tenkidi,
- 8) Sünnet ve Hadisin Anlaşılması,
- 9) Dinin Kaynağı Olması Bakımından Hadis ve Sünnet,
- 10) Hz. Muhammed'in Örnekliliğinin Günümüzdeki Örnekleri,
- 11) Hadis ve Sünnet İle İlgili Tartışmalar,
- 12) Seçme Hadisler Anlam ve Yorumları.

Fıkıh Dersi Öğretim Programı:

“İmam Hatip Liselerinin 10. sınıflarında haftada 2 saat süreyle uygulanacak bu öğretim programında Fıkıh tarihi ve metodolojisi ile ilgili 10 ünite yer almaktadır.”³²³

³²¹ MEB, 1999, 70.

³²² MEB, 1999, 72.

³²³ MEB, 1999, 79.

Üniteleri³²⁴

- 1) Fıkıh İlmi,
- 2) Fıkıh İlminin Tarihi,
- 3) Fıkıh İlminin Temel Özellikleri,
- 4) İslam Hukukunun Kaynakları,
- 5) Şer’i Hükümler ve Öğeleri,
- 6) İçtihat,
- 7) Söz ve İfadeleri Anlama ve Yorumlama Yöntemleri,
- 8) Kişinin Allah’a Karşı Yükümlülükleri (İbadetler),
- 9) Kişiler Arası İlişkiler İle İlgili Kurallar (Muamelat),
- 10) Temel Hak ve Hürriyetler ve Bunların İhlaline Öngörülen Yaptırımlar.

Tefsir Dersi Öğretim Programı:

İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liselerinin 10. Sınıfında 13 ünite halinde tefsir disiplininin, konusu durumunda olan Kur’an-ı Kerim’i çeşitli yönleriyle tanıttak şekilde ele alınmıştır.

Üniteler³²⁵

- 1) Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım,
- 2) Kur’an-ı Kerim’in İndiği Ortam,
- 3) Mekke ve Medine Döneminde Kur’an,
- 4) Kur’an-ı Kerim’in Amaçları ve Ana Konuları,
- 5) Kur’an-ı Açıklama Bilimi Olarak Tefsir,
- 6) Tefsir ve Tarih Bilgisi,
- 7) Tefsir ve İnsan Dili,
- 8) Kur’an-ı Kerim’in Anlatım Bakımından Özellikleri,
- 9) Tarih İçinde Tefsir ve İlimleri,
- 10) Tefsir Tarihinin Önemli İsimleri,
- 11) Günümüzde Tefsir Çalışmaları,
- 12) Örnek Tefsir Metinleri,
- 13) Tefsir Alıştırmaları.

³²⁴ MEB, 1999, 80.

³²⁵ MEB, 1999, 88.

İslam Tarihi Dersi Öğretim Programı:

“İmam Hatip Liselerinin 10. sınıflarında haftada 2 saat süreyle uygulanacak bu öğretim programında İslam Tarihi ile ilgili temel bilgileri kazandırmaya yönelik 9 ünite yer almaktadır.”³²⁶

Üniteler³²⁷

- 1) İslam Tarihine Giriş,
- 2) İslamiyet’in Doğuşu: Hz. Muhammed Dönemi,
- 3) Dört Halife Dönemi,
- 4) Emeviler,
- 5) Abbasiler,
- 6) Türkler ve İslamiyet,
- 7) İslam Uygarlığı,
- 8) İslam Uygarlığın Tesirleri,
- 9) Günümüz İslam Dünyası.

Kelam Dersi Öğretim Programı:

“İmam Hatip Liselerinin 9. sınıflarında haftada 2 saat olarak okutulacak bu dersin öğretim programında öğrencilere, inanç konularında doğru bilgi kazandırmaya yönelik 11 ünite yer almaktadır.”³²⁸

Üniteler³²⁹

- 1) Kelam Bilimine Giriş,
- 2) İtikadi Mezhepler,
- 3) Varlık ve Bilgi Sorunu,
- 4) İman ve İnkâr,
- 5) Allah’ın Varlığı ve Birliğine İman,
- 6) Meleklerle İman,
- 7) Kitaplara İman,
- 8) Peygamberlere İman,
- 9) Kaza ve Kadere İman,
- 10) Ahrete İman,

³²⁶ MEB, 1999, 79.

³²⁷ MEB, 1999, 97.

³²⁸ MEB, 1999, 105.

³²⁹ MEB, 1999, 107.

11) Din ve Vicdan Özgürlüğü.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı:

“İmam Hatip Liselerinin 11. sınıflarında haftada 4 saat olarak okutulacak bu dersin öğretim programında Hitabet ve Mesleki Uygulama ile ilgili temel bilgi, duygu ve becerileri kazandırmaya yönelik 9 ünite yer almaktadır.”³³⁰

Üniteler³³¹

- 1) Din Hizmetleri ve Din Görevliliği,
- 2) Din Hizmetlerinde Kendine Kendini ve Hedef Kitleyi Tanıma,
- 3) Din Hizmetlerinde İletişim,
- 4) Hitabet Türleri ve Dini Hitabet,
- 5) İmamlık ve Müezzinlik,
- 6) Dini Hitabet Türü Olarak Hutbe,
- 7) Dini Hitabet Olarak Vaaz,
- 8) Çeşitli Törenlerde Dini Hitabet ve Dua,
- 9) Cenaze.

Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programı:

“İmam Hatip Liselerinin 11. sınıflarında haftada 2 saat süreyle uygulanacak olan Karşılaştırmalı Dinler Tarihi dersi öğretim programında bilgi, duygu ve davranış kazandırmaya yönelik 7 ünite yer almaktadır.”³³²

Üniteler³³³

- 1) Karşılaştırmalı Dinler Tarihine Giriş,
- 2) Dinin Mahiyeti,
- 3) Günümüzdeki Dinler Hakkında Temel Bilgiler,
- 4) Dinlerle İnanç Esasları,
- 5) Dinlerde İbadet ve İbadet Yerleri,
- 6) Dinlerde Ahlak İlkeleri,
- 7) Dini Çoğulculuk, Diyalog ve Misyonerlik.

³³⁰ MEB, 1999, 112.

³³¹ MEB, 1999, 114.

³³² MEB, 1999, 121.

³³³ MEB, 1999, 122.

3.2.4.2. Öğretim Programının Yapısı

Meslek dersleri programlarında giriş bölümünde dersin önemi ve önceliğine dair açıklamaların ardından, dersin genel ve özel amaçları, uygulamayla ilgili genel açıklamalar, üniteler ve ünite açıklamalarına yer verilmiştir.

1999 yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretim programlarında derslerin nasıl işlenmesi gerektiğiyle ilgili örnek anlatımlar görülmektedir.

Öğretim Programı; örnek işleniş bölümünde özel amaçtan sonra öğrenciyi derse hazırlama, dersi sunma, dersi özetleme, değerlendirme ve gelecek derse hazırlık gibi kısımlarından oluşmaktadır.

3.2.4.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları

Programın eğitim felsefesi açıkça ifade edilmemiştir. Ancak temel değerlere uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek amaçlandığından daimicilik ve esasicilik felsefelerine ait nitelikler görülür.

Örnek ders işleniş bölümlerinde buluş yolu ile öğretim stratejisinin özellikleri görülmektedir. Değerlendirme bölümlerindeki sorular analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarını ölçmede yetersiz olduğu; genelde bilme, kavrama ve uygulama ağırlıklı sorulardan oluştuğu görülmektedir.

Fıkıh dersi işlenirken³³⁴ zümre dersleri olan Tefsir ve Hadis; Felsefe grubu olan Mantık, Felsefe ve Sosyoloji gibi derslerin içeriğinden faydalanılması disiplinler arası yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir. Tartışma yönteminin ders işlenişinde (Fıkıh, Kelam...) etkin kullanıldığı görülmektedir. Eğitim programlarında tasarım yaklaşımları olarak genelde konu merkezli de olsa öğrenen merkezli tasarımdan da etkilendiği görülmektedir. Çünkü hem içerik hem öğrenci önemsenmiştir.

Eğitim yaklaşımı olarak programın genelinde akıl yürütme ve düşünmenin önemsenmesi, örnek ders işleniş bölümünde dikkatin öncelenmesi ve eski ile yeni bilgileri bütünleştirmeyi sağlayıcı niteliklerden ötürü bilişsel anlayışın hâkim olduğu tespit edilmiştir.

³³⁴ MEB, 1999, 80.

Karşılaştırmalı Dinler Tarihi dersinin giriş bölümünde yer alan bu ders, metodu ve amacı gereği hiçbir dinin savunmasını yapamaz ve dini fenomenleri olduğu gibi kabul eder, onları doğruluk ve yanlışlık bakımından değerlendirmez ifadeleri, fenomenolojik din öğretimi tasarımına ait özellikleri çağrıştırmaktadır.

3.2.5. 2008 Yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları

3.2.5.1. Öğretim Programının İçeriği

Program içindekiler bölümünde belirtildiği üzere Türk Milli Eğitimin amaçları, İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarıyla ilgili genel açıklamalar, meslek derslerinin öğretim programları, öğretmen bilgi notları ve ölçme değerlendirme ardından kaynakça bölümüyle son bulmaktadır.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 19.06.2008 tarih ve 1375 sayılı yazısı üzerine Talim Terbiye Kurulunda görüşülen İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Hadis, İslam Tarihi, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleri öğretim programları ekli örneklerine göre kabul edilerek Kurulun 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı kararıyla İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları 2008-2009 öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırılması kararlaştırıldı.

Talim Terbiye Kurulununun 22/07/2008 tarihli ve 152 sayılı kararıyla kabul edilen İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam dersi öğretim programı, 30/04/2014 tarihli ve 30 sayılı karar ile uygulamadan kaldırılarak Kelam olan dersin adı Akaid ve Kelam olarak değiştirilmiştir. Ayrıca İslam Kültür ve Medeniyeti adlı zorunlu olarak okutulacak bir ders eklenip İslam Tarihi seçmeli dersler arasında yer almıştır. Akaid ve Kelam dersi öğretim programı kapsamında seçmeli ders olarak okutulmak üzere Fıkıh Okumaları, Tefsir Okumaları, Hadis Metinleri, İslam Ahlakı, İslam Bilim ve Düşünce Tarihi, Kur'an Okuma Teknikleri, Arapça (Metin-Mükâleme), Seçmeli Hitabet ve

Mesleki Uygulama, Dini Musiki, Ebru, Hüsni Hat ve Tezhip adlı yeni dersler konulmuştur.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesine göre Türk millî eğitiminin genel amaçlarına 1984 yılı öğretim programlarında belirtildiği gibi mevcut programda da yer verilmiştir.

İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları başlığı altında mesleki din öğretiminin vizyonu, programın temel yaklaşımı, meslek dersleri öğretim programının yapısı, temel beceriler, değerler ve Atatürkçülükle ilgili konular çizelgesi bulunmaktadır.

Kelam dersinde Din ve Vicdan Özgürlüğü ünitesi ile öğrenciler,

“İslam dininin özgürlüğe verdiği önemi, özgürlüklerin hem din seçmede hem de dinin içinde olduğunu öğreneceklerdir. Ayrıca laikliğin din ve devlet işlerini birbirinden ayırdığını, inanç ve davranış özgürlüğünün teminatı olduğu hakkında bilgi sahibi olacaklardır.”

açıklaması laiklik anlayışının ders öğretim programında yer aldığını gösterir.

İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programıyla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:³³⁵

Kur'an-ı Kerim mealini kullanma becerisi, Kur'an-ı Kerim'i doğru, güzel okuma anlama ve yorumlama, Hadis kaynaklarını kullanma, Tefsir kaynaklarını kullanma, eleştirel düşünme, iletişim ve empati, problem çözme, araştırma becerisi, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, mekân, zaman ve kronolojiyi algılama, sosyal katılım olarak belirlenmiştir.

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarının her derse ait genel amaçları, meslek dersleri programlarının muhtevası ve farklı özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı

Kur'an-ı Kerim dersinin genel amaçları olarak:

³³⁵ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 2008, 14.

“Kur’an-ı Kerim’i doğru ve güzel okumanın İslam dinindeki ve kültürümüzdeki yerini fark eder.

Kur’an-ı Kerim harflerini mahrecine ve tecvit kurallarına uygun olarak doğru ve güzel bir biçimde okur.

Bazı sure ve ayetleri kurallarına uygun olarak ezberler ve gerektiğinde okur.

Programda yer verilen ayet ve surelerin anlamlarını yorumlar ve ilkeler çıkartma becerisi kazanır.”³³⁶

“Kur’an-ı Kerim Dersi öğretim programı, üç öğrenme alanı hâlinde yapılandırılmıştır. Bunlar; okuma, ezberleme ve anlama şeklinde ifade edilmiştir.”³³⁷

Daha önceki programlarda okuma ve ezberleme alanlarına dair amaç veya davranışlar ifade edilmişken, ilk defa 2008 yılındaki öğretim programında okuma, ezberleme ve anlama alanları yapılandırılmıştır. Bu durum özellikle 1999 yılı İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Kur’an-ı Kerim öğretim programında Kur’an-ı Kerim’in anlamı veya maline yönelik konular ve kazanımlar görülse de 2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim öğretim programında farklı bir öğrenme alanı olarak anlamamanın yer bulması ve Kur’an-ı Kerim’in anlamına odaklanması ciddi bir gelişme olarak görülmektedir. 2008 yılı meslek dersleri programında 9, 10, 11 ve 12 sınıfların Kur’an-ı Kerim derslerinde, Kur’an-ı Kerim’i anlamaya ayrılan ders saatleri ve oranları bu alana verilen önemi göstermektedir.

Tablo 3.10. 9. Sınıf Kur’an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri³³⁸

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	İHL SÜRE/DERS SAATİ	ORANI (%)	AİHL SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
OKUMA	I-Kur’an Okumaya Giriş	6	25	17,36	18	16,66
	II- Okunacak Sözler ve Dualar	2	15	10,41	10	9,25
	III- Tecvide Giriş	5	15	10,41	10	9,25
	IV-Yüzünden Okunacak Sureler	4	39	27,08	30	27,77
EZBERLEME	V-Ezberlenecek Sureler ve Ayetler	3	30	20,83	25	23,14
ANLAMA	VI- Kur’an’ı Anlama	3	20	13,88	15	13,88
	TOPLAM	23	144	100	108	100

³³⁶ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı*, 2008, 26-27.

³³⁷ MEB, 2008, 27.

³³⁸ MEB, 2008, 28.

Tablo 3.11. 10.Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri³³⁹

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	İHL SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)	AİHL SÜRE DERS SAATİ	ORAN (%)
OKUMA	I- Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvid	12	40	22,22	40	22,22
	II- Yüzünden Okunacak Sureler	3	50	27,77	50	27,77
EZBERLEME	III- Ezberlenecek Sureler	3	50	27,77	50	27,77
ANLAMA	IV- Ezberlenen Surelerin Anlamları	3	40	22,22	40	22,22
	TOPLAM	21	180	100	180	100

Tablo 3.12. 11. Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri³⁴⁰

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	İHL SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)	AİHL SÜRE/DERS SAAT	ORAN (%)
OKUMA	I-Yüzünden Okunacak Sureler	3	70	38,88	70	38,88
EZBERLEME	II-Ezberlenecek Ayet ve Sureler	3	70	38,88	70	38,88
ANLAMA	III-Ezberlenen Ayet ve Surelerin Anlamları	3	40	22,22	40	22,22
	TOPLAM	9	180	100	180	100

Tablo 3.13. 12. Sınıf Kur'an-ı Kerim Dersi Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri³⁴¹

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	İHL SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)	AİHL SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
OKUMA	I- Yüzünden Okunacak Sureler	3	60	41,66	40	37,03
EZBERLEME	II- Ezberlenecek Ayetler	3	60	41,66	48	44,44
ANLAMA	III- Ezberlenen Ayetlerin Anlamları	3	24	16,66	20	18,51
	TOPLAM	9	144	100	108	100

Talim ve Terbiye Kurulu, 22.07.2008 tarihli ve 152 sayılı karar ile kabul edilen İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programının, 2016-2017 eğitim öğretim yılından itibaren 12.05.2016 tarihli ve 27 sayılı karar ile 9. sınıftan başlamak üzere kademeli olarak uygulamadan kaldırılması kararlaştırılmıştır.

³³⁹ MEB, 2008, 28.

³⁴⁰ MEB, 2008, 29.

³⁴¹ MEB, 2008, 29.

Bu öğretim programındaki en önemli farklılık, anlama alanına ait kazanımlara Kur'an-ı Kerim öğretimindeki lafız ve anlam bütünlüğünü sağlamak için okuma ve ezberleme alanları içerisinde yer verilmesidir.

Temel Dinî Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Temel Dinî Bilgiler Dersi öğretim programının amaçları olarak:

“Din kavramı ve din-insanlık ilişkisi hakkında bilgi sahibi olur.

İslam'ın temel iman esaslarını kavrar.

İslam'ın temel ibadetlerinin neler olduğunu söyleyerek bunların yapıları hakkında bilgi sahibi olur.

Kur'an'ın vahyedilme sürecini, Kur'an'la ilgili kavramları, Kur'an'ın ana konularını ve eğitici niteliklerini kavrar.

İnsanlığın peygamberlere olan ihtiyacı ve Hz. Muhammed'in son peygamber oluşu hakkında bilgi sahibi olur.

İslam ahlakının temel kaynaklarının Kur'an ve sünnet olduğunu bilir ve İslam'ın ön gördüğü temel ahlak ilkelerini kavrar.

*İslam'ın hayata bakışını ve bilime verdiği önemi kavrar.*³⁴²

Temel Dinî Bilgiler dersi yedi ünite kapsamında yapılandırılmıştır. Üniteler belirlenirken dersin bilgi kazandırıcı ve diğer meslek derslerine hazırlayıcı nitelikte olmasına dikkate edilmiştir.

Tablo 3.14. Temel Dinî Bilgiler Dersi Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁴³

ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I- Din Kavramı ve İslam Dini	10	6	8,33
II- İslam'da İman Esasları	9	12	16,66
III- İslam'da İbadet	19	14	19,44
IV- Vahiy Süreci ve Kur'an	11	10	13,88
V- Peygamberlik ve Son Peygamber Hz. Muhammed	11	12	16,66
VI- İslam ve Ahlak	6	10	13,88
VII- İslam, Hayat ve Bilim	10	8	11,11
Toplam	76	72	100

³⁴² MEB, *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Temel Bilgiler Dersi Öğretim Programı*, 2008, 65.

³⁴³ MEB, 2008, 67

Siyer Dersi Öğretim Programı

Siyer dersinin genel amaçları şunlardır:

“İslamiyet öncesi Arabistan’ın coğrafi yapısı ile Mekke’nin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özellikleri hakkında fikir sahibi olur.

Hiz. Muhammed’in peygamberlik öncesi hayatı ve kişilik özellikleri hakkında bilgi sahibi olur.

Hiz. Muhammed’in peygamberlik sonrası hayatını, Mekke ve Medine döneminde meydana gelen olayları tarihsel bağlamına uygun olarak bilir.

Hiz. Muhammed’in İslamiyet’i tebliğde izlediği yöntemleri tarihsel bağlamı içerisinde kavrar.

*Hiz. Muhammed’in örnek kişiliğinin bireysel ve toplumsal yönünü kavrar.*³⁴⁴

Tablo 3.15. Siyer (Hz. Muhammed’in Hayatı) Dersi Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁴⁵

ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	SÜRE/ DERS SAATİ	ORAN (%)
1.Hiz. Muhammed’in Doğduğu Ortam	13	10	13,80
2. Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed	9	10	13,80
3. Peygamber Olarak Hiz. Muhammed ve Mekke Dönemi	15	16	22,22
4. Hiz. Muhammed’in Çağrısı: Medine Dönemi	20	20	27,77
5. Hiz. Muhammed’in Örnek Kişiliği	10	16	22,22
Toplam	66	72	100

Hadis Dersi Öğretim Programı

Hadis dersinin genel amaçları olarak:

“Hiz. Muhammed’in Kur’an-ı Kerim’deki konumunu kavrar.

Hadis ilmi ile ilgili temel kavramları bilir.

Hadis ilmi ve bu ilmin tarihî süreç içindeki gelişimini kavrar.

Hadislerin kaynağına, ravi sayısına ve derecesine göre tasnifini yapar.

Hiz. Muhammed’in sünnetini yerel ve evrensel boyutu ile kavrar.

Dinin anlaşılması ve yorumlanmasında hadis ve sünnetin önemini kavrar.

Hiz. Muhammed’e atfedilen rivayetlerin sağlıklı olup olmadıklarını kavrar.

³⁴⁴ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Siyer (Hiz. Muhammed’in Hayatı) Dersi Öğretim Programı*, 2008, s 199.

³⁴⁵ MEB, 2008, 121.

Hız. Muhammed'in sünnetinde biçim öz ilişkisinin olduğunu kavrar.

Hadisleri güncel olayların ışığında yorumlar.

Meslek hayatında karşılaşacağı hadislerle ilgili sorunların farkında olur.

*Sünnet ve hadis metinlerini sağlıklı bir şekilde yorumlayarak mesleğinde uygular.*³⁴⁶

amaçları belirlenmiştir.

Genel amaçlardan anlaşılacağı üzere hadis ve sünnetin kavramsal düzeyde tanımlanması, tarihî süreç içerisindeki gelişiminin tanıtılması, dinî kültür içindeki yerinin ve toplum hayatındaki öneminin kavratılmasına yönelik öğretim programı hazırlanmıştır. Nitekim okuma metni başlığı altında her ünitenin sonunda ve o ünitenin konusu teşkil eden okuma metinlerine yer verilerek öğrencilerin mesleki açıdan gelişimine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Tablo 3.16. Hadis Dersi Öğretim Programı Üniteleri ve Süreleri³⁴⁷

ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I-Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Konumu	6	10	13,88
II-Hadis İlmî ve Temel Kavramları	4	12	16,66
III-Hadis Tarihi	9	12	16,66
IV-Hadis Çeşitleri	8	14	19,44
V-Hadislerin Tahlil ve Tenkidi	4	10	13,88
VI-Hadis ve Sünnetin Anlaşılması	7	14	19,44
Toplam	38	72	100

³⁴⁶ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Hadis Dersi Öğretim Programı*, 2008, 166.

³⁴⁷ MEB, 2008, 168.

Fıkıh Dersi Öğretim Programı

Fıkıh dersinin genel amaçları olarak:

“Fıkıh ilminin diğer ilimler arasındaki yerini ve temel ilkelerini bilir.

Fıkıhın oluşum sürecini ve tarihteki fıkıh ekollerini bilir.

Mükellefiyetle ilgili kavramları ve fıkıhın kaynaklarını açıklar.

Güncel sorunların değerlendirilmesinde ve çözümlenmesinde taklit ve taassup yerine akılcı yaklaşımı uygular.

İbadetlerin yapıları açıklar.

Fıkıhın öngördüğü temel hak ve hürriyetleri açıklar.

Sosyal hayatın değişimine bağlı olarak ortaya çıkan sorunları, Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile birlikte sistemli, mantıklı ve tutarlı olarak yorumlar.”³⁴⁸

şeklinde belirlenmiştir.

İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde 2008 yılı programıyla uygulanacak olan fıkıh dersi öğretim programı, fıkıh ilminin niteliği, tarihî gelişimi, metodolojisi ve ibadetlerle sosyal hayatı içine alan bilgilerin yer aldığı yapılandırılmış 8 üniteden oluşmaktadır.

Tablo 3.17. Fıkıh Dersi Öğretim Programı Üniteleri ve Süreleri³⁴⁹

ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I- Fıkıh İlmi	5	6	8,33
II- Fıkıh İlminin Doğuşu ve Gelişmesi	8	12	16,66
III- Fıkıhî Hükümler ve Kaynakları	5	12	16,66
IV- İçtihat	7	4	5,55
V- Temizlik ve Namaz	14	14	19,44
VI- Oruç ve Zekât	10	8	11,11
VII- Hac ve Kurban	12	6	8,33
VIII- Fıkıh ve Sosyal Hayat	13	10	13,88
TOPLAM	74	72	100

³⁴⁸ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Fıkıh Dersi Öğretim Programı*, 2008, 139.

³⁴⁹ MEB, 2008, 141.

Tefsir Dersi Öğretim Programı

Tefsir dersinin genel amaçları şunlardır:

“Kur’an-ı Kerim’in okunan, kendisi ile ibadet edilen ve anlaşılması gereken bir kitap olduğunun farkında olur.

Kur’an-ı Kerim’i indiği tarihî zemin içinde tanır.

Kur’an-ı Kerim’in içeriğini kavrar.

Kur’an-ı Kerim’i bugün okuyan birisi olarak onu anlamlı kılmayı alışkanlık hâline getirir.

Tefsirin Kur’an-ı Kerim’i açıklamada bir yöntem bilgisi olduğunu kavrar.

Kur’an’ı tefsir etmede Kur’an ilimlerinin yerini ve önemini fark eder.

Tarih içerisinde tefsir geleneğinin farklı yorumlar ortaya koyduğunun farkında olur.

Tefsir ilmi adına günümüze ulaşan birikimin bugün nasıl anlamlandırılacağını ve yararlı kılınacağını kavrar.

*Tefsir disiplini ile diğer Temel İslam Bilimleri ve beşerî bilimler arasında ilişki kurar.*³⁵⁰

İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri 12. sınıflarında, Kur’an-ı Kerim’in içeriğini tanıması, incelemesi ve anlaması için gereken temel bilgileri edinmiş olmak amaçlanmıştır. Ayrıca öğrenci İslam kültürünün önemli bir unsurunu oluşturan Tefsir geleneğinin tarihi hakkındaki bilgileri de öğrenecektir. Bu bilgiler, onun Kur’an’ı kaynak edinen, Kur’an ve tefsir bilgisini gerektiren diğer dinî disiplinleri de daha iyi kavramasını sağlayacaktır. Bu anlamda Tefsir öğretim programı 6 ünite hâlinde düzenlenmiştir.³⁵¹

³⁵⁰ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Tefsir Dersi Öğretim Programı*, 2008, 193.

³⁵¹ MEB, 2008, 193.

Tablo 3.18. Tefsir Dersi Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁵²

ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I- Kur'an-ı Kerim Tarihi	6	10	13,88
II-Tefsir İlmi ve Temel Kavramları	4	6	8,33
III- Tefsir Tarihi	7	10	13,88
IV- Kur'an İlimleri	4	16	22,22
V- Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama	4	12	16,66
VI- Tefsir Edilecek Örnek Metinler	3	18	25,00
TOPLAM	28	72	100

Kelam Dersi Öğretim Programı

Kelam dersinin genel amaçları:

“İslam dininin inanç esaslarını kavrar.

İnsanı, özgür ve sorumlu bir varlık olarak tanır.

İnanç alanındaki farklılaşmanın nedenlerini kavrar.

Kur'an'ın iman ve bilgi anlayışını kavrar.

Olaylara ve olgulara Kur'an çerçevesinden bakma alışkanlığını kazanır.

Dini dinamik bir süreç olarak yorumlama yeteneği kazanır.

*Değerler sistemine uygun davranma alışkanlığı kazanır.*³⁵³

İmam Hatip Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liselerinin 12. sınıflarında okutulacak Kelam dersi öğretim programında öğrencilere inanç konularında doğru bilgi ve bilinç kazandırmak, yanlış ve eksik din anlayışından kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak ve çıkacak yeni sorunları da akılcı bir biçimde çözmek amacıyla 10 ünite yer almaktadır.

³⁵² MEB, 2008, 195.

³⁵³ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Kelam Dersi Öğretim Programı*, 2008, 280.

Tablo 3.19. Kelam Dersi Öğretim Programı, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁵⁴

ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I-Kelam İlmi ve Temel Sorunları	12	8	11,11
II-İslam Düşüncesinde Yorumlar	8	10	13,88
III-İman, Bilgi ve Amel	5	4	5,55
IV-Allah'ın Varlığı ve Birliği (Tevhid)	4	7	9,72
V-Melekler	6	5	6,94
VI-Nübüvvet ve İlahî Kitaplar	14	10	13,88
VII-Ahiret İnancı (Mead)	7	9	12,05
VIII-İnsan ve Kaderi	8	8	11,11
IX-Kelam İlminin Günümüzdeki Durumu	5	7	9,72
X-Din ve Vicdan Özgürlüğü	4	4	5,55
TOPLAM	73	72	100

Talim ve Terbiye Kurulunun 22.07.2008 tarihli ve 152 sayılı kararıyla kabul edilen İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam dersi (11 ve 12. sınıflar) öğretim programı, 2015-2016 öğretim yılından itibaren 30.04.2014 tarihli ve 30 sayılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kelam dersi (11 ve 12. sınıflar) öğretim programı ile uygulamadan kaldırılmıştır.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı:

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin genel amaçları:

“Hitabet ve mesleki uygulamaların din görevliliğindeki önemini kavrar.

Toplumla (cemaatle) iletişim kurma ve hitap etme becerisi kazanır.

İmam-hatiplik ve müezzinlik yapma becerisi kazanır.

Dinî törenlerde sunu ve dua yapar.

Usulüne uygun olarak hutbe okur.

Cenaze ile ilgili işlemleri bilir ve uygular.”³⁵⁵

Bu dersin öğretim programında, Hitabet ve Mesleki Uygulama ile ilgili temel bilgi, duygu ve becerileri kazandırmaya yönelik 7 ünite yer almaktadır.³⁵⁶

³⁵⁴ MEB, 2008, 284.

³⁵⁵ MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı*, 2008, 322.

³⁵⁶ MEB, 2008, 322.

Tablo 3.20 Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁵⁷

ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORAN (%)
I-Din Hizmetleri ve İletişim	10	10	13,88
II-Hitabet ve Dinî Hitabet	4	8	11,11
III-Dinî Hitabet Türü Olarak: Hutbe	5	10	13,88
IV-Dinî Hitabet Türü Olarak: Vaaz	5	10	13,88
V-Cenaze Adabı	7	10	13,88
VI-Çeşitli Törenlerde Dinî Hitabet ve Dua	5	14	19,44
VII-Çeşitli Törenlerde Dinî Musiki	6	10	13,88
TOPLAM	44	72	100

3.2.5.2. Öğretim Programının Yapısı

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında her ders için program yapısı; konu, ünite, kazanımlar, etkinlik örnekleri, açıklamalar –bu alanda ölçme ve değerlendirme çalışmalarına yer verilmiştir- şeklinde yapılandırılmıştır. Ayrıca öğretim programlarının sonunda örnek etkinlik uygulamalarına yer verilip bu uygulamalar açıklanmıştır.

Nitekim programların yapısı şöyle ifade edilmiştir:

“İmam Hatip liselerinde mesleki eğitim, birbirinden farklı alanlardaki derslerden oluşmaktadır. Bu derslerden Kuran-ı Kerim dört yıl boyunca devam etmektedir. Diğer dersler ise farklı sınıflarda birer kez okutulmaktadır. Bu nedenle bütün sınıflarda tekrar eden Kuran-ı Kerim dersleri için bütün sınıfları kuşatacak öğrenme alanları belirlenmiş ve bu derslerin programları buna göre ünitelerin birbirini tamamladığı bir bütün şeklinde oluşturulmuştur. İlgili yılda bir kez okutulan diğer dersler için ise, ünitelerin belirlenmesiyle yetinilmiş öğrenme alanları oluşturulmamıştır. Bu çerçevede yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının da gereği olarak meslek dersleri öğretim programlarının çatısını oluşturan unsurlar; öğrenme alanları (Kur’an-ı Kerim için), kazanımlar, etkinlikler, açıklamalar ve etkinlik örnekleridir. Ayrıca kazanımların netleşmesi ve öğretmenlerin konuları daha sistematik işlemelerine imkân sağlamak amacıyla işlenecek konular üniteler

³⁵⁷ MEB, 2008, 325.

başlığı altında yapılandırılmıştır.”³⁵⁸

Öğretmen bilgi notları (öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü) başlığında programın yapısına dair, ilk defa 2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında açık ve kapsamlı bir şekilde ele alınan eğitimde yaklaşımlar, yöntem ve tekniklerle ilgili bilgi verilmiştir.

Bu öğretim programında yapılandırmacılık esas alınmıştır. Öğrenme ve öğretme süreçleri, öğretmenin ve öğrencinin rolü bu yaklaşımla şekillendirilmiştir. Bu başlık altında yapılandırmacı öğrenme yaklaşımıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar görülür. Ayrıca farklı yöntem ve tekniklerle ilgili bilgiler meslek derslerinde kullanılabilir şekilde ifade edilmiştir.

Öğretim programının sonunda kaynakça kısmına yer verilmesi daha önceki programlarda görülmeyen bir farklılık olmakla beraber program geliştirme ve değerlendirme sürecinde yararlanılan eserlerin bilinmesinde ve belirlenmesinde önemli bir gelişmedir.

3.2.5.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları

İmam Hatip Liseleri Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu 16 madde³⁵⁹ halinde sıralanarak programların temel yaklaşımı bölümünde, meslek dersleri programları geliştirilirken yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının³⁶⁰ esas alındığı vurgulanmıştır.

Eğitim felsefesi açıkça belirtilmemekle birlikte program incelendiğinde öğrenen merkezli olması, öğretmenin danışman veya rehber konumunda bulunması, eleştirel düşünme ve üst düzey zihinsel becerilerin gelişimine yönelik anlayıştan ötürü ilerlemecilik felsefesinin benimsendiği görülmektedir. İlerlemecilik felsefesinin program tasarım yaklaşımına etkisinden dolayı öğrenen merkezli desene ait nitelikler söz konusudur.

Farklı bilişsel ve duyuşsal basamakları ile ölçme ve değerlendirmeye yönelik kavram, uygulama ve yöntemler görülmektedir. Bu bağlamda ölçme ve değerlendirme sürecinde, geleneksel değerlendirme araçlarıyla birlikte önceki öğrenmelerin yeni

³⁵⁸ MEB, 2008, 12.

³⁵⁹ MEB, 2008, 10-11.

³⁶⁰ MEB, 2008, 11.

durumlara uygulanması hedeflenir. Bu amaçla kısa cevaplı, uzun cevaplı, çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirmeli vb. sorulardan oluşan testler, açık uçlu sorular, grup değerlendirme formu, grup öz değerlendirme formu, öğrenci gözlem formu, proje değerlendirme ölçeği, İmam Hatip Liseleri meslek derslerine yönelik tutum ölçeği, formlar, ödev ve projeler kullanılarak öğrenci başarıları değerlendirilebilir.³⁶¹

Temel Dinî Bilgiler dersinin, disiplinler arası bir ders olduğu belirtilerek Kelam, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Dinler Tarihi alanlarına katkı sağlayacak nitelikte öğretim programı hazırlanmıştır. Dolayısıyla hem yapılandırma hem de disiplinler arası yaklaşımın uygulandığı görülür.

Kelam dersinin İslam Düşüncesinde Yorumlar ünitesiyle “*Tasavvufi bir yorum olan Alevilik-Bektaşiliğin tarihî gelişimini, bu düşüncenin temel unsurlarını, İslam kültürü içerisindeki yerini ve önemini kavrayacaklardır.*”³⁶² açıklaması ve bunun kazanıma yansıtılması önemli bir gelişmedir. Ayrıca Alevilik ve Bektaşiliğin İslam kültürü içindeki yeri ve öneminden hareketle işlenilmesi, mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımına ait niteliklileri çağırıştırır.

3.2.6. 2017 Yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları

3.2.6.1. Öğretim Programının İçeriği

Talim ve Terbiye Kurulunun 22/07/2008 tarihli ve 152 sayılı kararıyla kabul edilen öğretim programları, İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Temel Dini Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Hadis, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleri ile Kurulun 30/04/2014 tarihli ve 30 sayılı kararıyla kabul edilen Akaid ve Kelam Dersi (11 ve 12. sınıflar) öğretim programlarının uygulamadan kaldırılarak 02/05/2017 tarihli ve 46 sayılı kararı gereği Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretim programlarının uygulanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 2008 yılı meslek dersleri öğretim programında olduğu gibi bu öğretim programında da Din Öğretimi Genel Müdürlüğünce hazırlanacak eğitim materyallerinin kullanılması gerekliliği ifade edilmiştir. 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programı ile “Karşılaştırmalı Dinler Tarihi”nin adı “Dinler Tarihi”, tek

³⁶¹ MEB, 2008, 384.

³⁶² MEB, 2008, 281.

ders olan “Akaid ve Kelam” öğretim programı iki farklı ders olarak “Akaid” ve “Kelam” şeklinde, “Hz Muhammed’in Hayatı” dersi ise “Peygamberimizin Hayatı” olarak değiştirilmiştir.

1965, 1972, 1984 ve 2008 yılları meslek dersleri öğretim programlarında farklılık da gösterse başlangıç bölümünde Türk Milli Eğitim genel amaçlarına yer verilmişken 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında ise bu amaçların 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak her meslek dersi bünyesinde o dersin amaçları doğrultusunda oluşturulduğu görülmektedir.

2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarının genel olarak iki ana bölümden oluştuğu ifade edilebilir. Bunlar:

Giriş ile ders öğretim programları bölümleridir.

Giriş bölümünde; mesleki din öğretiminin vizyonu, öğrenme öğretme yaklaşımı, ölçme ve değerlendirme yaklaşımı, programın yapısı, yeterlilik ve beceriler ile kavramlar açıklanmıştır.

Derse ait öğretim programında; programın uygulanması, öğretim programının temel felsefesi ve genel amaçlar, programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar, derse ait kavramlar ve öğretim programının üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Giriş bölümünde; meslek dersleri öğretim programlarına neden ihtiyaç duyulduğu ve öğrenciye kazandırılmak istenen niteliklere dair şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Bireyin ve toplumun değişen talepleri, bilim, teknoloji, öğrenme öğretme yaklaşım, kuram ve stratejilerinde son yıllarda yapılan araştırma ve çalışmalarla gerçekleşen değişim ve gelişmeler, ulusal ve uluslararası değerlendirmelerin sonuçları, öğretim programlarının güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bakanlığımız, gerek anılan gelişmeler ve gerekse 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde, öğrencilerini sorumluluk sahibi, eleştirel düşünebilen, problem çözme ve karar verme becerileri yüksek bireyler olarak hayata hazırlamak için çalışmalarını sürdürmektedir.”³⁶³

2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programı hazırlanırken geniş katılımlı ve farklı paydaşlardan alınan görüş ve öneriler

³⁶³ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu, *Anadolu İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 2017, 4.

çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu anlamda daha önceki meslek dersleri öğretim programlarıyla kıyaslandığında bu durum bir ilk olma özelliği taşır. Öğretim programlarının ihtiyaca göre şekillendiği, şeffaf bir anlayışın hâkim olduğu, katılımcı ve katkı sunabilecek nicelik ve nitelikteki kurum, kuruluş ve kişilerin görüşlerinin alındığı görülmektedir.

Bu durum şöyle ifade edilmektedir:

“Yapılan çalışmalar bağlamında son yıllarda benzer nedenlerle güncellenen öğretim programları incelenmiş, eğitim öğretim alanında yapılan akademik çalışmalara ilişkin yayınlar taranmış, nicel ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak öğretmen, yönetici, öğrenci, velilerin yanı sıra üniversitelerden ve sivil toplum örgütlerinden görüşler alınmıştır. Toplanan veriler, Türkiye’nin çeşitli illerinde fiilen görev yapan öğretmen ve akademisyenlerden oluşan komisyonlarca değerlendirilerek öğretim programları güncellenmiştir. Ardından kamuoyunun görüşlerine sunulmuş, geri bildirimler doğrultusunda programlara son hâlleri verilmiştir.”³⁶⁴

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu 16 madde halinde sıralanmışken 2017 yılı meslek dersleri programında daha az ve öz bir şekilde belirtilmiştir. Anadolu İmam Hatip Liseleri Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu:

“İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren; Hz. Muhammed’i (s.a.v.) model alan; araştıran, sorgulayan ve edindiği bilgiler ışığında aklını kullanarak problemlere çözüm üretebilen; ibadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olan; dünya ahiret dengesini kurabilen; İslam’ın temel kaynaklarını tanıyan; din hizmetleri uygulama becerisi kazanan; toplumu din konusunda aydınlatan ve onların dinî bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilen bireyler yetiştirmektir.”³⁶⁵

ifadeleriyle vurgulanmıştır.

Diğer öğretim programlarında açıkça yer almayan yeterlilik ve beceriler bölümü 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

“Öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin tanımlamalar, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 2008 tarihinde kabul edilen Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi; Millî Eğitim Bakanlığınca öğrenci, öğretmen, okul, ilçe ve il gelişim seviyelerinin ülke genelinde yıllık olarak izlenmesi, değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan “Millî Eğitim Kalite Çerçevesi”; Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, meslek

³⁶⁴ MEB, 2017, 4.

³⁶⁵ MEB, 2017, 5.

örgütleri ve ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde ulusal ve uluslararası konu uzmanlarının katkılarıyla hazırlanan, 2/1/2016 tarih ve 29581 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi” dikkate alınarak belirlenmiştir. Yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin tanımlamaların belirlenmesinde ayrıca “21. Yüzyıl Becerileri” olarak anılan yeterlilik ve beceriler ile bunlara ilişkin açıklamalar dikkate alınmıştır.”³⁶⁶

Öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilikler ve bu yeterliliklerle ilgili bilgi, beceri ve tutumlar şunlardır: araştırma ve sorgulama, bilgi teknolojilerini kullanma, bireysel farkındalık, mesleki uygulama, değişim ve sürekliliği algılama, dini metinleri anlama ve yorumlama, iletişim, kültürel farkındalık, mekân, zaman ve kronolojiyi algılama, problem çözme, sosyal yeterlilikler, temel dini kaynakları tanıma ve kullanma.

Kavramlar, 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında ayrı bir bölüm halinde ilk defa ele alınmıştır. Türk Millî Eğitimin genel amaçları ve ilgili derslerin özel amaçları doğrultusunda bazı kavramlar yapılandırılarak bu kavramların öğrenciye kazandırılması hedeflenmiştir.

Meslek dersleri öğretim programlarının uygulanması şu başlık sıralamasına göre oluşturulmuştur: programın temel felsefesi ve genel amaçlar, öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar, kavramlar, programın üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri.

Fıkıh Dersi Öğretim Programı

“Fıkıh dersinin içeriğini; ibadet, ahlak ve sosyal hayat ile ilgili konular oluşturmaktadır. Bu derste öğrencilere teorik bilgiler vermenin yanı sıra davranış kazandırma da amaçlanmaktadır.”³⁶⁷

Bu ders işlenirken bütüncül bir bakış açısıyla, ünite içeriğine uygun fıkıhla ilgili okuma metinlerine yer verilerek somut örneklerle işlenmesi tasviye edilmektedir.

³⁶⁶ MEB, 2017, 13.

³⁶⁷ MEB, 2017, 17.

Tablo 3.21. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁶⁸

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Fıkıh İlmi	5	10
2.	Fıkıh İlminin Doğuşu, Gelişmesi ve İctihad	11	14
3.	Fıkhi Hükümler ve Kaynakları	7	10
4.	İbadât	13	24
5.	Muamelât ve Ukûbât	5	14
TOPLAM		41	72

Tefsir Dersi Öğretim Programı

Öğrencilerinin İslam kültürünün önemli bir unsurunu oluşturan tefsir geleneğinden yararlanarak Kur'an-ı Kerim'i tanımaları ve anlamaları için gereken temel becerileri kazanmaları ve diğer dinî ilimleri de daha iyi kavramaları hedeflenmiştir.³⁶⁹ Öğrencilere temel tefsir kaynaklarının tanıtılıp onların farklı tefsirlerden araştırma yapmaları önerilmektedir.

Tablo 3.22. Tefsir Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁷⁰

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Kur'an-ı Kerim Tarihi	8	10
2.	Tefsir İlmi ve Kavramları	7	14
3.	Tefsir Tarihi	7	12
4.	Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama	7	14
5.	Örnek Metinlerle Kur'an Tefsiri	3	22
TOPLAM		32	72

³⁶⁸ MEB, 2017, 19.

³⁶⁹ MEB, 2017, 27.

³⁷⁰ MEB, 2017, 29.

Hadis Dersi Öğretim Programı

Hadis Dersi öğretim programında; hadis ve sünnetin kavramsal düzeyde tanımlanması, tarihî süreç içerisindeki gelişiminin tanıtılması, dinî kültür içindeki yerinin ve toplum hayatındaki öneminin kavratılması gaye edinilmiştir.³⁷¹

Hadis dersinde öğrencilerin Peygamberimizi tanımaları, hadis ve sünnetin dinî hayatımızdaki yerini kavramaları, hadis ve sünnet ile ilgili yanlış anlayışları fark etmelerinin ve bu anlayışlardan uzak durmalarının gerekliliği ifade edilmiştir.

Tablo 3.23. Hadis Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁷²

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Hadis İlmi ve Temel Kavramları	5	10
2.	Sünnetin Konumu	5	10
3.	Hadis Tarihi	7	12
4.	Hadis Çeşitleri	6	16
5.	Hadislerin Tenkidi	4	12
6.	Hadis ve Sünnetin Anlaşılması	5	12
TOPLAM		32	72

Akaid Dersi Öğretim Programı

Akaid Dersi Öğretim Programı, öğrencilere inanç konularında doğru bilgi kazandırmayı hedeflemektedir. Bu öğretim programı yedi üniteden oluşmaktadır.³⁷³

Akaid dersinde konu ve kazanımlar; Kur'an ve sünnet merkezli bir bakış açısı geliştirmelerine yönelik etkinliklerle desteklenerek tefsir, hadis, kelam, felsefe ve psikoloji alanlarından da yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.

³⁷¹ MEB, 2017, 47.

³⁷² MEB, 2017, 50.

³⁷³ MEB, 2017, 60.

Tablo 3.24. Akaid Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁷⁴

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Akaid İlmi	4	8
2.	İman ve Mahiyeti	6	10
3.	Allah'a İman	6	10
4.	Meleklerle İman	5	6
5.	Peygamberlere ve Kitaplara İman	8	14
6.	Ahirete İman	4	12
7.	Kader ve Kazaya İman	5	12
TOPLAM		38	72

Kelam Dersi Öğretim Programı

Öğrencilere inanç esaslarını ve temel ilkelerini naslardan hareketle temellendirmek, bunları akli yöntemlerle açıklamak ve karşı fikirleri eleştirip cevaplama becerileri kazandırmak hedeflemektedir.³⁷⁵

Tablo 3.25. Kelam Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁷⁶

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Kelam İlmi	5	16
2.	Kelam İlminde Temel Meseleler	7	16
3.	Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar	6	20
4.	Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	3	20
TOPLAM		21	72

³⁷⁴ MEB, 2017, 61.

³⁷⁵ MEB, 2017, 71.

³⁷⁶ MEB, 2017, 73.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı:

Eğitim bilimlerinin, din eğitimi biliminin ve iletişim biliminin araştırmaya dayalı olarak ürettiği yeni bilgiler göz önünde bulundurularak program hazırlanmıştır. Öğrencilere din görevliliği formasyonu kazandırmayı amaçlayan Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi öğretim programında altı ünite yer almaktadır.³⁷⁷

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde uygulama becerisinin yeteneğe yansıyan yönü ve uygulamaya yönelik etkinliklerde bireysel farklılıklara dikkat edilmesi hususu üzerinde durulmuştur.

Tablo 3.26. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁷⁸

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	Din Hizmetleri ve İletişim	8	10
2.	Dinî Hitabet	5	6
3.	Dinî Hitabet Türü Olarak Hutbe ve Vaaz	11	24
4.	Din Hizmetlerinde Cami Müsikîsi	3	12
5.	Dinî Merasimlerde Hitabet ve Dua	3	12
6.	Cenaze Adabı	7	8
TOPLAM		37	72

Temel Dini Bilgiler Öğretim Programı

Temel Dini Bilgiler dersi; öğrencilerin Allah ve Resulüne karşı sorumluluklarını öğrenmelerini, bireysel ve toplumsal görevlerinin farkında olmalarını hedeflemektedir. İslam dininin özüne ve insanın yaratılışına uygun yaşamaya zemin hazırlayan iman, ibadet, ahlak ve sosyal hayatla ilgili konuları temel düzeyde öğrencilere vermeyi amaçlamaktadır.³⁷⁹

Temel Bilgiler Dersinin; Hadis, Fıkıh, Tefsir, Akaid, Kelam, İslam Ahlakı, Hitabet ve Mesleki Uygulama, İslam Kültür ve Medeniyeti gibi derslere zemin

³⁷⁷ MEB, 2017, 80.

³⁷⁸ MEB, 2017, 82.

³⁷⁹ MEB, 2017, 91.

oluşturduğundan bu ders temel düzeyde ve ilgili olduğu dersle ilişkilendirilerek işlenmelidir.

Tablo 3.27. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁸⁰

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	İnanç Dünyamız	7	6
2.	İbadet Hayatımız	17	10
3.	Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	8	6
4.	Ahlaki Davranışlar	6	8
5.	Adab-ı Muaşeret	9	6
TOPLAM		47	36

Talim ve Terbiye Kurulu, 3.9.2012 tarihli ve 147 sayılı karar ile kabul edilen Ortaöğretim Temel Bilgiler dersi (İslam, 1-2) öğretim programının, 2.5.2017 tarihli ve 48 sayılı karar ile 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırılmıştır.

Ortaöğretim Temel Bilgiler dersi (İslam, 1-2) öğretim programı, değişen ve gelişen şartlar doğrultusunda araştırmayı, yenilikçiliği ve temel becerileri esas alan bir yaklaşımla yeniden geliştirilmiştir.

Siyer Dersi Öğretim Programı

Siyer Dersi öğretim programı geliştirilirken Kur'an-ı Kerim, hadis, siyer ve tarih kaynakları esas alınmıştır. Öğrencilerin, Peygamberimizi daha iyi tanıyabilmeleri ve İslamiyet'i anlayabilmeleri için Arap Yarımadası'nın peygamberlik öncesi sosyal ve dinî durumu, Hz. Muhammed'in vahiy öncesi hayatı, İslam'ı tebliği, Mekke'de verdiği mücadele, Medine'de çok yönlü bir lider oluşu ve örnek kişiliğiyle ilgili bilgiler sunulacaktır.³⁸¹

³⁸⁰ MEB, 2017, 94.

³⁸¹ MEB, 2017, 102.

Siyer dersinde edebî metinlerden yararlanılmalı, peygamber sevgisini ve ona bağlılıktaki samimiyet sevgi ve hürmet ifadeleriyle yansıtılması öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar olarak belirtilmiştir.

Tablo 3.28. Siyer Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁸²

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ
1.	İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası	5	8
2.	Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatı	6	12
3.	Risâletin Mekke Dönemi	13	26
4.	Risâletin Medine Dönemi	8	26
TOPLAM		32	72

Talim ve Terbiye Kurulunun 31.08.2012 tarihli ve 144 sayılı kararıyla kabul edilen ve uygulanan Hz Muhammed'in Hayatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programı; 2.5.2017 tarihli ve 49 sayılı Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programıyla 2017-2018 eğitim-öğretim yılından itibaren 9. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulamadan kaldırılmıştır.

3.2.6.2. Öğretim Programının Yapısı

2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarının yapısı şu şekilde oluşturulmuştur:

“Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, birbirini tamamlayan ve destekleyen farklı derslerden oluşmaktadır. Bu çerçevede yeni öğretim yaklaşımlarına uygun olarak meslek dersleri öğretim programları; üniteler, konular, öğrenme çıktıları/kazanımlar, açıklamalar, amaçlar (beceriler ve kavramlar) şeklinde yapılandırılmıştır.”³⁸³

Amaçların; beceriler ve kavramlar şeklinde ayrılması ve açıklanması programı daha somut ve uygulanabilir bir anlayışın oluşumunu sağlamıştır.

³⁸² MEB, 2017, 104.

³⁸³ MEB, 2017, 11.

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında ölçme değerlendirme sürecinde kullanılması gereken değerlendirme araçları açıklanmış ve bunlarla ilgili örnekler verilmişken 2017 Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında ise ölçme değerlendirmeye dair genel açıklamalarda bulunulmuş.

Ölçme ve değerlendirme yaklaşımı 7 madde halinde belirtilmiştir. Bu programda bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerin değerlendirilmesinde dikkat edilecek noktalara değinilmekle birlikte bu becerilere dair ölçme değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. Ayrıca ölçme ve değerlendirme uygulamaları sadece öğrenme ürününün değil, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin de değerlendirilmesine imkân sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Sürecin her aşamasında, farklı yaklaşımlar ve yöntemler ön değerlendirme, süreç değerlendirme ve sonuç değerlendirme kapsamında önerilmiştir.

3.2.6.3. Öğretim Programın Eğitim Yaklaşımları

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında eğitimde yaklaşımlar, yöntem ve tekniklerle ilgili bilgi verilerek bu öğretim programında yapılandırıcılığın esas alındığı vurgulanmıştı. Böylece öğrenme ve öğretme süreçleri, öğretmenin ve öğrencinin rolü bu yaklaşım kapsamında yorumlanmıştı.

2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında ise hangi eğitim yaklaşımın benimsendiği açıkça ifade edilmemiştir. Öğrenme öğretme sürecinde kullanılacak yöntem ve tekniklerle ilgili sadece yönlendirmelerde bulunulmuştur. Bu programda öğrenme öğretme yaklaşımı ile ilgili olarak yapılması veya uygulanması gerekenler kısaca şöyle açıklanmıştır:

“Öğrenme öğretme süreci öğrenci için anlamlı ve bütünleştirici olmalıdır. Öğrenme öğretme süreci değer odaklı ve motive edici olmalıdır. Farklı öğretim yaklaşımları ve stratejileri bir arada ve dengeli şekilde kullanılmalıdır. Öğrenme öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri aktif şekilde kullanılmalıdır.”³⁸⁴

Öğrencinin bireysel farklılıklarının göz önünde bulundurulması, öğrenilen bilgilerin günlük hayatta kullanılmasına teşvik, öğrencilerin kendi öğrenme

³⁸⁴ MEB, 2017, 6-7.

sorumluluklarını almaları ve öz değerlendirme yapmaları, öğretmenlerin yönlendirici konumda olup da öğrenciyi cesaretlendirici yaklaşım sergilemesi gibi özellikler bu öğretim programında yapılandırmacılık yaklaşımının etkin olduğunu gösterir.

Eğitim programı tasarım yaklaşımı olarak öğrencinin ilgi ve yeteneklerinin önemsenmesi öğrenen merkezli tasarım; hayatın gerçek problemlerinin yanı sıra bireyin toplum içindeki gelişiminin sağlanması anlayışından ötürü sorun merkezli program tasarımının özellikleri görülmektedir.

2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında hangi eğitim felsefesinden yararlandığı açıkça ifade edilmemektedir. Ancak öğretim programlarında; öğrencilerin öğrendiklerini kullanabilmeleri, üst düzey zihinsel becerilerin geliştirilmesinin hedeflenmesi, öğrenci merkezli ve öğretmen rehberliğinin öncelenmesinden dolayı eğitim felsefesi olarak ilerlemeciliğin etkisini görmek mümkündür.

Dinler Tarihi dersi öğretim programında fenomenolojik din öğretimi tasarımının özelliklerine yer verilmiştir. Zira öğrencilerin dinlerin inanç, ibadet ve ahlaki yönlerini tanımaları, birlikte yaşama kültürü kazanmaları ve dinleri objektif olarak öğrenmeleri amaçlanmıştır.

2008 yılı İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında, meslek dersleri öğretim programlarını hazırlayan komisyona ve en son kısımda kaynakçaya yer verilmişken 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında bu iki bölümde görülmemektedir.

3.2.7. 2018 Yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları

3.2.7.1. Öğretim Programının İçeriği

Talim ve Terbiye Kurulunun 02.05.2017 tarihli ve 46 sayılı kararıyla kabul edilen Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programının uygulamadan kaldırılması; Kurulun 19.01.2018 tarihli ve 21 sayılı kararıyla gerçekleştirilmiştir.

2018 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programı, meslek dersleri programları haricinde iki bölümden oluşur. Bunlar:

Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programları ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programının uygulanması ana başlıkları şeklindedir.

Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programları; öğretim programlarının amaçları, perspektifi, öğretim programlarında ölçme değerlendirme yaklaşımı, bireysel gelişim, öğretim planları ve sonuç başlıklarından oluşmuştur.

Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programının uygulanması ise mesleki din öğretiminin vizyonu ve Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarının yapısı başlıklarından meydana gelmiştir.

2018 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında değerlerimiz ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. *“Bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır.”*³⁸⁵ denilmektedir. Ayrıca adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi nitelikler kök değer³⁸⁶ olarak kabul edilmiştir.

Değerler bölümü, 2017 yılı meslek dersleri öğretim planlarında ayrıca ele alınmamışken 2008 yılı meslek dersleri öğretim programında 35 madde³⁸⁷ ile belirtilmiştir. 2018 yılı meslek dersleri öğretim programı, güncelleme sürecinde ve aşamalarında çok katılımlı ve çeşitli araştırma faaliyetleri sonucunda oluşturulmuştur.

Meslek din öğretiminin vizyonu aynı ifadelerle 2018 ve 2017 yılları öğretim programlarında yer almışken 2008 yılı öğretim programında 16 maddeyle farklı bir görünüm ve içerik sunmaktadır.

2018 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları üniteler, konular ve kazanımlar bakımından 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları ile karşılaştırıldığında aralarında çok ciddi farklar görülmez. 2018 yılı meslek dersi programları güncellenip bir önceki programı tamamlamaya yönelik bir dinamik program geliştirme sürecinin yansımasıdır.

³⁸⁵ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 2018, 6.

³⁸⁶ MEB, 2018, 6.

³⁸⁷ MEB, 2008, 20-21.

Fıkıh Dersi Öğretim Programı

Fıkıh dersinin temelini; Temel Dinî Bilgiler, Tefsir, Hadis ve diğer meslek dersleri oluşturmaktadır. Bu derslerde verilen bilgilerin kazanılması, Fıkıh dersinin amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Fıkıh Dersi Öğretim Programı beş üniteden oluşmaktadır.³⁸⁸

Tablo 3.29. Fıkıh Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁸⁹

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS/SAATİ YÜZDESİ
1.	Fıkıh İlmi	5	10	13,88
2.	Fıkıh İlminin Doğuşu, Gelişmesi ve İctihad	11	14	19,44
3.	Fıkhi Hükümler ve Kaynakları	7	10	13,88
4.	İbadât	13	24	33,33
5.	Muamelât ve Ukûbât	5	14	19,44
TOPLAM		41	72	100

Meslek dersleri öğretim programları Fıkıh dersi kapsamında karşılaştırıldığında 1984 yılı meslek dersleri Fıkıh öğretim programının ders saatinin fazla ve konularının daha çok olduğu görülürken; 2008, 2017 ve 2018 yılları Fıkıh dersi programında sosyal hayatla ilişkinin kurulduğu ve teorik bilgilerin davranışa dönüşümünün amaçlandığı tespit edilmiştir.

Tefsir Dersi Öğretim Programı

Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılabilmesi için Peygamberimizin sünneti, sahabenin Kur'an'ı anlama biçimi, vahyin indiği dönemin tarihî şartları ile Arapçanın özelliklerinin bilinmesi önemlidir.

³⁸⁸ MEB, 2018, 15.

³⁸⁹ MEB, 2018, 17.

Tefsir ilmi, bunları yerine getirerek ayetlerin anlamlarını doğru bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir. Tefsir ilmini sayesinde öğrenciler, Kur'an-ı Kerim'i daha kolay anlama ve içselleştirme imkânı bulmaktadır.³⁹⁰

Tablo 3.30. Tefsir Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁹¹

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Kur'an-ı Kerim Tarihi	8	10	13,88
2.	Tefsir İlmi ve Kavramları	7	14	19,44
3.	Tefsir Tarihi	7	12	16,66
4.	Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama	7	14	19,44
5.	Örnek Metinlerle Kur'an Tefsiri	3	22	30,55
TOPLAM		32	72	100

Tefsir dersi öğretim programı 1955, 1965, 1972 ve 1984 yıllarındaki meslek dersleri müfredat programlarında, farklı sınıf düzeyinde ders saati olarak daha fazla okutulan bir program olma özelliği gösterirken günümüz İmam Hatip Liselerinin 11. sınıfında 2 saat olarak okutulmaktadır.

Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programı

Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programı; öğrencilerin fenomolojik (olgusal) yaklaşımla dinlerin inanç, ibadet ve ahlaki yönlerini tanımalarını, birlikte yaşama kültürü kazanmalarını ve kendi inançlarını içselleştirmelerini hedeflemektedir. Beş üniteden oluşmaktadır.³⁹²

Geçmişten günümüze İmam Hatip meslek dersleri öğretim programlarında Dinler Tarihi dersinin konularının pek değişmediği ancak 2008, 2017 ve 2018 yıllarındaki meslek dersleri öğretim programlarında, amaç ve kazanımların; öğrencilerin olgusal yaklaşımla dinleri kendi metinlerinden tanımayı ve farklı inanç mensuplarıyla birlikte yaşama kültürünü oluşturma özelliğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

³⁹⁰ MEB, 2018, 25.

³⁹¹ MEB, 2018, 27.

³⁹² MEB, 2018, 35.

Tablo 3.31. Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁹³

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Dinler Tarihine Giriş	7	12	16,66
2.	İslamiyet	5	12	16,66
3.	Yahudilik ve Hıristiyanlık	8	16	22,22
4.	Hint, Çin ve İran Dinleri	12	16	22,22
5.	Türkiye’de Bazı Dinî Gruplar	4	16	22,22
TOPLAM		36	72	100

Hadis Dersi Öğretim Programı

Hadis ve ilgili bilim dallarından elde edilen bilgiler göz önünde bulundurulmuştur. Programda altı ünite yer almaktadır.³⁹⁴

Tablo 3.32. Hadis Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁹⁵

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Hadis İlmi ve Temel Kavramları	5	10	13,88
2.	Sünnetin Konumu	5	10	13,88
3.	Hadis Tarihi	7	12	16,66
4.	Hadis Çeşitleri	6	16	22,22
5.	Hadislerin Tenkidi	4	12	16,66
6.	Hadis ve Sünnetin Anlaşılması	5	12	16,66
TOPLAM		32	72	100

Hadis dersi öğretim programı 1965, 1972 ve 1984 yıllarındaki meslek dersleri müfredat programlarında, farklı sınıf düzeyinde ders saati olarak daha fazla okutulan bir programa sahipken günümüz İmam Hatip Liselerinin 10. sınıfında 2 saat olarak

³⁹³ MEB, 2018, 37.

³⁹⁴ MEB, 2018, 45.

³⁹⁵ MEB, 2018, 47.

okutulmaktadır. Hadislerin Tenkidi, Hadis ve Sünnetin Anlaşılması konularının 2008, 2017 ve 2018 yıllarında Hadis dersi öğretim programına eklenen yeni konular olması; öğrencilerin hadis ve sünnet ile ilgili yanlış anlayışları fark etmelerini sağlamaya yönelik bir gayenin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Akaid Dersi Öğretim Programı

Akaid Dersi Öğretim Programı, öğrencilere inanç konularında doğru bilgi kazandırmayı hedeflemektedir. Bu öğretim programı yedi üniteden oluşmaktadır.³⁹⁶

Tablo 3.33. Akaid Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁹⁷

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Akaid İlmi	4	8	11,11
2.	İman ve Mahiyeti	6	10	13,88
3.	Allah'a İman	6	10	13,88
4.	Meleklerle İman	5	6	8,33
5.	Peygamberlere ve Kitaplara İman	8	14	19,44
6.	Ahirete İman	4	12	16,66
7.	Kader ve Kazaya İman	5	12	16,66
TOPLAM		38	72	100

Kelam Dersi Öğretim Programı

Kelam Dersi Öğretim Programı; öğrencilere inanç esaslarını ve temel ilkelerini naslardan hareketle temellendirmeyi, bunları akli yöntemlerle açıklamayı ve karşı fikirleri eleştirip cevaplama becerileri kazandırmayı hedeflemektedir. Program dört üniteden oluşmaktadır.³⁹⁸

³⁹⁶ MEB, 2018, 56.

³⁹⁷ MEB, 2018, 58.

³⁹⁸ MEB, 2018, 68.

Tablo 3.34. Kalam Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri³⁹⁹

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Kelam İlmi	5	16	22,22
2.	Kelam İlminde Temel Meseleler	7	16	22,22
3.	Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar	6	20	27,77
4.	Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	3	20	27,77
TOPLAM		21	72	100

Kelam ve Akaid dersleri 1984 yılı meslek dersleri müfredat programında birleştirilen dersler iken 1952, 1965, 1972, 2017 ve 2018 yılları meslek dersleri programlarında iki farklı ders şeklinde okutulmuştur.

2017 ve 2018 yılları meslek dersleri Kelam öğretim programı aynı içerikteki 4 ünite, 21 kazanım ve 72 ders saatiyle; 2017 ve 2018 yılları meslek dersleri Akaid öğretim programı aynı içerikteki 7 ünite, 38 kazanım ve 72 ders saatiyle benzer özellikler göstermektedir.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı

Din görevliliği formasyonu kazandırmayı amaçlayan Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programında altı ünite yer almaktadır.⁴⁰⁰

Uygulama ağırlıklı ünitelere daha fazla ders saatinin ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 3.35. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri⁴⁰¹

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1.	Din Hizmetleri ve İletişim	8	10	13,88
2.	Dinî Hitabet	5	6	8,33
3.	Dinî Hitabet Türü Olarak Hutbe ve Vaaz	11	24	33,33
4.	Din Hizmetlerinde Cami Musikisi	3	12	16,66
5.	Dinî Merasimlerde Hitabet ve Dua	3	12	16,66
6.	Cenaze Adabı	7	8	11,11
TOPLAM		37	72	100

³⁹⁹ MEB, 2018, 70.

⁴⁰⁰ MEB, 2018, 77.

⁴⁰¹ MEB, 2018, 79.

Özellikle 2008, 2017 ve 2018 yılları meslek dersleri Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretim programları; eğitim bilimlerinin, din eğitimi biliminin ve iletişim biliminin bilgileri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu programlarda uygulama ağırlıklı ünitelere daha fazla ders saatinin ayrıldığı görülmektedir. Cenaze Adabı konusuna sadece 1965 ve 1972 yılları Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama müfredat programlarında yer verilmemiştir.

Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Temel Dinî Bilgiler Dersi; öğrencilerin, İslam dininin özünü meydana getiren iman, ibadet ve ahlak konularını bütüncül bir bakış açısıyla kavramaları esasına dayanmaktadır. Konu ve kazanımlar verilirken bu ilkeye dikkat edilmiştir.⁴⁰²

Tablo 3.36. Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri⁴⁰³

ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATLERİ YÜZDESİ
1. İnanç Dünyamız	7	6	16,66
2. İbadet Hayatımız	17	10	27,77
3. Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	8	6	16,66
4. Ahlaki Davranışlar	6	8	22,22
5. Adab-ı Muaşeret	9	6	16,66
TOPLAM	47	36	100

2008, 2017 ve 2018 yılları meslek dersleri öğretim programlarında Temel Dini Bilgiler dersinin amaç, hedef, davranış ve kazanım bölümlerinde diğer meslek derslerine hazırlayıcı nitelikte olmasına ve ilgili olduğu dersle ilişkilendirilmesine dikkat edilmiştir.

Siyer Dersi Öğretim Programı

Siyer Dersi öğretim programı geliştirilirken Kur'an-ı Kerim, hadis, siyer ve tarih kaynakları belirleyici olmuştur. Öğrencilerin, Peygamberimizi daha iyi tanıyabilmeleri ve İslamiyet'i anlayabilmeleri için Arap Yarımadası'nın peygamberlik öncesi sosyal ve dinî durumu, Hz. Muhammed'in (sav) vahiy öncesi hayatı, İslam'ı tebliği, Mekke'de verdiği mücadele, Medine'de çok yönlü bir lider oluşu ile buna bağlı gelişmeler ve

⁴⁰² MEB, 2018, 88.

⁴⁰³ MEB, 2018, 89.

örnek kişiliğiyle ilgili bilgiler sunulacaktır. Bu öğretim programı dört ünite olarak yapılandırılmıştır.⁴⁰⁴

Siyer dersi, 1952 ve 1972 yılları meslek dersleri müfredat programlarında Siyer ve Ahlak dersi olarak isimlendirilmiştir. Geçmişten günümüze İmam Hatip meslek dersleri öğretim programlarında dersin adı değişse de Peygamberimizin Hayatı dersinin konularının pek değişmediği görülmektedir. 2008 yılı Siyer dersi öğretim programında yer alan etkinlik örneklerinin farklı düzeyde becerilerin gelişimine uygun olarak hazırlandığı tespit edilmiştir.

2017 ve 2018 yılları Siyer dersi öğretim programları konuları, kazanım sayıları ve ders saatleri bakımından aynı özelliklere sahiptir. Ancak 2017 yılı Siyer dersi öğretim programında kavramlar, ayrı bir bölüm olarak görülmektedir.

Tablo 3.37. Siyer Dersi Öğretim Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

ÜNİTELER		KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATLERİ YÜZDESİ
1.	İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası	5	8	11,11
2.	Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatı	6	12	16,66
3.	Risaletin Mekke Dönemi	13	26	36,11
4.	Risaletin Medine Dönemi	8	26	36,11
TOPLAM		32	72	100

3.2.7.2. Öğretim Programının Yapısı

“Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, birbirini tamamlayan ve destekleyen farklı derslerden oluşmaktadır. Bu çerçevede yeni öğretim yaklaşımlarına uygun olarak meslek dersleri öğretim programları; üniteler, konular, kazanımlar ve açıklamalar şeklinde yapılandırılmıştır.”⁴⁰⁵

2017 yılı meslek dersleri öğretim programının yapısı ile 2018 yılı meslek dersleri programının yapısı benzer olmakla birlikte 2017 yılı öğretim programında kavramların ağırlığı belirgindir.

Programın güncelleme sürecinde hangi işlemlerden ve aşamalardan geçtiğiyle ilgili bilgi verildikten sonra daha önceki hiçbir programda olmayan lakin program geliştirme ve değerlendirme sürecinin etkili ve etkin olmasını sağlayan şu ifadelere yer verilmiştir:

⁴⁰⁴ MEB, 2018, 97.

⁴⁰⁵ MEB, 2018, 12.

“Yapılan tespitler doğrultusunda öğretim programlarımız gözden geçirilip güncellenmiş ve yenilenmiştir. Programların uygulanmasına 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla topyekûn geçilecek ve sonrasında yapılacak izleme değerlendirme sonuçlarına göre yine gerekli güncellemeler yapılacaktır. Böylelikle programlarımızın gelişmelerle ve bilimsel, sosyal, teknolojik vb. ihtiyaçlarla koşutluğunun sürekliliği sağlanmış olacaktır.”⁴⁰⁶

3.2.7.3. Öğretim Programının Eğitim Yaklaşımları

2018 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları ile 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarının temel felsefesi, genel amaçlar ve öğretim programlarının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar başlıklarında benzer içerik ve özellikler görülür. 2017 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programlarında kavramlar daha belirgin iken 2018 yılı Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları daha günceldir ve bu programlarda gündeme dair konular yer alır.

2017 ve 2018 yıllarında meslek dersleri öğretim programlarında hangi eğitim yaklaşımın benimsendiği açıkça belirtilmemiştir. Ancak öğrenme ve öğretme süreçleri, öğretmenin ve öğrencinin rolü incelendiğinde yapılandırmacılığın özelliklerini görmek mümkündür. Bununla beraber Çoklu Zekâ Kuramı ve Bireyselleştirilmiş Öğretim yaklaşımlarından da faydalanılmıştır.

Eğitim programı tasarım yaklaşımları olarak öğrencinin bireysel farklılıklarının, ilgi ve yeteneklerinin önemsenmesi nedeniyle öğrenen merkezli tasarım; hayatın gerçek problemlerinin ele alınması, bireyin toplum içindeki gelişiminin sağlanması ve toplumun ihtiyaçlarına yer verilmesi anlayışından ötürü sorun merkezli program tasarımının özellikleri görülmektedir.

Hangi eğitim felsefesinden yararlandığı da açıkça ifade edilmemektedir. Ancak kazanımlar oluşturulurken “...tanır, ...açıklar, ...karşılaştırır, ...örnekler verir, ...fark eder” gibi ifadeler kullanılarak konuların işlenişinde öğrenciden beklenen davranışlara işaret edilmiş, farklı ve üst düzey zihinsel becerilerin kullanılması ve öğretmenin rehber olması önemsendiğinden ilerlemecilik; değişim ve dönüşümün kaynağı olarak okulun görülmesi ve gerçek hayatın öğretim programlarında yer alması sebebiyle -15

⁴⁰⁶ MEB, 2018, 10.

Temmuz'un işlenmesi gibi- Yeniden Kurmacılık felsefesinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Meslek dersleri öğretim programlarında özellikle hedefe görelilik, öğrenciye uygunluk, hayatilik, aktüalite ve somuttan soyuta öğretim ilkelerine dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin,

*“Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi derslerde usul konuları öğrencilerin hazır bulunuşlukları ve kavrama düzeyler dikkate alınarak güncel ve somut örnekler ile açıklanmalıdır.”*⁴⁰⁷

2017 ve 2018 yılları Dinler Tarihi dersi öğretim programlarında Hıristiyan ve Yahudilik konularının açıklama kısmında bu dinlerin kavramlarına ve inançlarına İslam'ın bakış açısına göre değinilmesi gerektiği,⁴⁰⁸ doktriner yaklaşımdan etkilenildiğini gösterir. *“Dinler Tarihi dersinde; dinler, kendi metinleri esas alınarak işlenmelidir.”* ifadesi ve farklı din mensuplarıyla sağlıklı iletişim kurma ve birlikte yaşama becerisini kazanma maddesi, 2017 ve 2018 yılları Dinler Tarihi dersi öğretim programlarında fenomenolojik din öğretimi yaklaşımına ait niteliklerin varlığını kanıtlar.

2017 ve 2018 yılları Dinler Tarihi dersinde, *“Kazanım işlenirken dinlerin ortaya çıktığı ve yayıldığı bölgeler harita üzerinde gösterilecektir.”*⁴⁰⁹ açıklaması farklı zekâ alanlarının önemsendiği Çoklu Zekâ Kuramının programlara yansımaları olarak değerlendirilebilir.

⁴⁰⁷ MEB, 2018, 16.

⁴⁰⁸ MEB, 2018, 41; MEB, 2017, 43.

⁴⁰⁹ MEB, 2018, 39.

3.3. İMAM HATİP OKULLARI MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kuruluşundan günümüze İmam Hatip Okullarına ait meslek dersleri öğretim programlarının şekil, yapı, içerik ve eğitim yaklaşımları bakımından karşılaştırılmış hali çizelgeler şeklinde gösterilmiştir. Meslek derslerinin çeşitliliğinden ötürü programlarda tespit edilen benzerlik veya farklılıklar genel değerlendirmeleri içermektedir.

Tablo 3.38. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Şekilsel Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması

Program-lar	Sayfa Sayısı	İçindekiler Bölümü	Komisyon	Kaynakça
1948	13	Yok	Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Özel Bir Komisyon	Yok
1952	60	Yok	Yok	Yok
1955	42	Yok	İlahiyat Fakültesi Hocalarından K. Edip Kürkçüoğlu, R. Melül Meriç	Yok
1965	149	Yok	Yok	Yok
1972	50	Var	Yok	Yok
1984	312	Var	Yok	Yok
1999	133	Yok	Ankara İlahiyat 9, Sivas İlahiyat 1, Görevli Öğretmenler	Yok
2008	402	Var	Ankara İlahiyat 3, Sivas İlahiyat 1, DİKAB Öğretmenleri 4, Meslek Öğretmeleri 1, Program Uzmanı 1	Var
2017	110	Var	Geniş Katılımlı	Yok
2018	134	Var	Var ama belli değil	Yok

Tablo 3.39. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının İçerik Bakımından Karşılaştırılması

Programlar	İçerik
1948	İmam Hatip Kursları Ders Dağıtım Çizelgesi, Ders Programı
1952	İHO I. Devre Müfredat Programı
1955	İHO II. Devre Müfredat Programı
1965	Türk Milli Eğitimin Amaçları, İHO'nun Tanımı ve Amaçları, Eğitim Öğretim İlkeleri, İHO I. Devre ve İHO II. Devre Ders Dağıtım Cetveli ve Müfredat Programı, Muhalefet Şerhleri
1972	Türk Milli Eğitimin Amaçları, İHO'nun Amaçları, İHO'nun Eğitim Öğretim Esasları, Din Adamının Şahsiyeti Görevi, İHO'nun Ders Dağıtım Çizelgesi, Meslek Dersleri, Kültür Dersleri Müfredatı
1984	Türk Milli Eğitimin Amaçları, İHL'nin Amaçları, Eğitim Öğretim Esasları, Orta Kısım Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi, Meslek Dersleri ve Kültür Dersleri Müfredatı
1999	Türk Milli Eğitimin Amaçları (Yok) İHL'nin Amaçları ve Ders Dağıtım Çizelgesi (Yok) Sadece Meslek Dersleri Öğretim Programları (Var)
2008	Türk Milli Eğitimin Amaçları, Giriş, Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu, Programların Temel Yaklaşımı, Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Yapısı, Temel Beceriler, Değerler, Programda Kullanılan Semboller, Şemalarla İlgili Açıklamalar, İHL Öğretim Programları, Atatürkçülükle İlgili Konular Tablosu, Öğretmen Bilgi Notları, Ölçme ve Değerlendirme
2017	Giriş, Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu, Öğrenme ve Öğretme Yaklaşımları, Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları, Programın Yapısı, Yeterlilik ve Beceriler, Kavramlar, Öğretim Programları
2018	Öğretim Programlarının Amaçları, Perspektifi, Değerlerimiz, Yetkinlikler, Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı, Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları, Sonuç, Mesleki Din Öğretiminin Vizyonu ve Yapısı

Tablo 3.40. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Yapısal Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması

Programlar	Yapısal Özellikler
1948 1952 1955	Ders, Sınıf ve Saat, Konu
1965	Ders, Amaç, Açıklamalar, Konu (Kur'an-ı Kerim, Arapça, Akaid, Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama'da açıklamalar bölümüne yer verilmiş.)
1972	Ders, Amaç, Açıklamalar, Konu (Sınıf ve Saat)
1984	Ders, Amaçlar (Genel ve Sınıf Düzeyinde Özel Amaçlar), Konu Davranışlar, İşleniş, Değerlendirme
1999	Giriş, Amaçlar (Genel ve Sınıf Düzeyinde Özel Amaçlar), Konu, Davranışlar, İşleniş, Değerlendirme
2008	Giriş, Genel Açıklamalar, Üniteler, Ünite Kazanım Sayıları ve Süreleri, Ünite, Kazanımlar, Etkinlik Örnekleri, Açıklamalar (Ölçme ve Değerlendirme) Programların sonunda örnek uygulama etkinliklerine yer verilmiştir.
2017 2018	Dersin Temel Felsefesi ve Amaçlar, Dikkat Edilecek Hususlar, Kavramlar, Üniteler, Kazanım Sayıları ve Süreleri Üniteler, Konular, Kazanımlar, Açıklamalar (Beceriler ve Kavramlar)

Tablo 3.41. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretim Programlarının Eğitim Yaklaşımları Bakımından Karşılaştırılması

Prog-ramlar	Eğitim Felsefesi	Program Tasarım Yaklaşımı	Eğitim Yaklaşımları	Din Öğret. Özgü Program Tasarımları
1948	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı	Doktriner
1952	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı	Doktriner
1955	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı	Doktriner
1965	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı	Doktriner
1972	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı	Doktriner
1984	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Davranışçı/Bilişsel	Doktriner
1999	Daimicilik/ Esasicilik	Konu Merkezli	Bilişsel	Fenomenolojik
2008	İlerlemecilik	Öğrenen Merkezli	Yapılandırmacılık	Mezhepler Üstü
2017	İlerlemecilik	Öğrenen/Sorun Merkezli	Yapılandırmacılık	Fenomenolojik
2018	İlerlemecilik/ Yeniden Kurmacılık	Öğrenen/Sorun Merkezli	Yapılandırmacılık	Fenomenolojik

SONUÇ

Kuruluşundan günümüze bir asrı aşkın zaman diliminde sadece din ve din eğitimi alanında değil, çeşitli siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı gündemde olan ve kalan İmam Hatip Okulları, birçok mahfilde tartışılmalıdır. Bu tartışmaların odak noktasını, genel eğitimde din ve din eğitiminin yeri oluşturmaktadır. İmam Hatip okulları ve öğrenci sayılarındaki artış veya azalış birincil sorun olarak görülmüş, niteliksel gelişim ve değişim göz ardı edilmiştir. Siyasi düşünce ve sistemsel yapı eksenindeki bakış açısının seküler ve otoriter tutumu, İmam Hatip ile ilgili açılan okulların program geliştirme sürecine de yansımış ve bu yaklaşım din eğitiminin niteliğini etkileyen önemli bir faktör olmuştur.

1924'ten 1984'e kadar yaklaşık altmış yıl sadece ders ve konulardan oluşan, öğretim programlarının temel unsurlarını barındırmayan ve ihtiyacı karşılayamayan meslek dersleri müfredat programlarının uygulandığı görülmektedir. Bu süreçte uygulanan müfredat programlarında amaç, eğitim durumları ve değerlendirme bölümleri de yer almaz. Nitekim 1948, 1952 ve 1955 yıllarında uygulanan İmam Hatip okullarına ait müfredat programlarında bu durumu tespit etmek mümkündür. 1984 ve 1999 yıllarında uygulanan meslek dersleri programları, içerik ve eğitim yaklaşımları bakımından önceki müfredatlarla benzer özellikler göstermektedir. Ancak 1984 ve 1999 yıllarında uygulanan meslek dersleri programlarındaki yapısal değişim dikkat çekicidir. Özellikle 2008, 2017 ve 2018 İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretim programlarında, farklı program geliştirme ve değerlendirme süreçleriyle farkındalık uyandıran eğitim yaklaşımlarının yer alması ciddi gelişmelerdendir. Bu programların kuşatıcı ve kapsayıcılığı, öğrenciyi ve değerleri merkeze alması, bilimselliği ve pedagojik ilkeleri öncelemesi önemli kazanımlardandır.

Cumhuriyetten günümüze İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretim programlarında, davranışçı öğrenme kuramından yapılandırmacılığa, konu ve öğretmen merkezli program tasarımıyla öğrenen ve sorun merkezli tasarıma, esasicilik ve daimicilik eğitim felsefesinden ilerlemecilik ve yeniden kurmacılığa doğru bir gelişimin olduğu tespit edilmiştir.

Yakın tarihimiz incelendiğinde özgün bir eğitim-öğretim kurumu olan İmam Hatip Okullarının darbeler ve olağanüstü hal uygulamalarıyla duraklama ve gerileme

dönemlerini yaşadığı; özgür ve demokratik bir ortamda niceliksel ve niteliksel gelişimin görüldüğü kanısına varılacaktır. İmam Hatip Okullarının geçmişi, yakın tarihin özeti; müfredatları/öğretim programları ise özüdür. Zira 1930-1948 yılları arasında 18 yıl boyunca İmam Hatip ile ilgili okulların kapalı kaldığını bilmekteyiz. 28 Şubat post modern darbe sürecinde ise 4306 sayılı yasa gereği ilköğretimin kesintisiz 8 yıla çıkarılması ve katsayı uygulamasıyla hem meslek hem de yükseköğrenime yönelik eğitim veren bu kurumlar, tükenme noktasına getirilmiştir. 2012 yılından sonra İmam Hatip Liselerinde nicelik ve nitelik bakımından ciddi gelişmeler gözlenmektedir. Katsayı farkının kaldırılıp 4+4+4 yeni eğitim sisteminin yürürlüğe girmesi niceliksel gelişim; farklı ilgi, yetenek ve zekâ alanlarına sahip öğrencilere yönelik program türlerinin uygulandığı Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin eğitim-öğretim sürecine dâhil olması niteliksel gelişimi sağlamaya yönelik önemli atılımlardır.

İmam Hatip Liselerinde eğitim-öğretimin niteliği; meslek dersleri öğretim programları, meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirme ve din eğitimi sunan diğer kurumların işbirliğiyle ilgili olduğu unutulmamalıdır.

Kuruluşundan günümüze bir asırdan daha fazla zaman geçmesine rağmen İmam Hatip Okulları meslek dersleri öğretim programlarının analizinin bilimsel anlamda yüksek lisans ve doktora tezlerinde gerekli ve yeterli düzeyde incelenmemesi önemli bir eksikliktir. Bu çalışma ile geçmişten günümüze İmam Hatip Okullarında hangi öğretim programlarının uygulandığı, programların içeriği, yapısı ve eğitim yaklaşımları tespit edilmiştir. Kuruluşundan günümüze meslek dersleri öğretim programlarının benzerlik veya farklılıkları belirlenmiştir. İmam Hatip Okulları meslek dersleri öğretim programlarının sistematik bir şekilde incelenmesi, yeni araştırmalara veri sunmanın yanında İmam Hatip meslek dersleri öğretim programlarını hazırlayan kurumların çalışmalarına katkı sunabilir. Nitekim çalışmaların verileri, eğitimin diğer paydaşlarından alınan görüş ve önerilerle ulusal ve küresel gerçeklik ekseninde toplumsal ve tarihsel yapımıza uygun ve uyumlu öğretim programları ve eğitim yaklaşımlarının oluşumunu ve uygulanmasını sağlayabilir. Bu bağlamda meslek derslerine, bu derslerde uygulanan programlara, eğitim yaklaşımlarına, İmam Hatip Okullarının güncel sorunlarına ve bu sorunların çözümlerine yönelik bilimsel çalışmaların artırılması gerekir.

İlahiyat Fakültelerinde uygulanan programlar, bireysel yeterlilik ve yetkinliğe göre şekillenen branşlaşma sürecine dönüştürülmelidir. Çünkü bir meslek dersi öğretmenin İmam Hatip Liselerindeki kapsamlı ve kadim olan İslami ilimlere ait derslerin tamamını öğretmesinin beklenmesi eğitimsel gerçeklikle uyuşmamaktadır. Farklı branşlara ait derslere giren ve fakülte programlarından ötürü yeterli eğitimi de alamayan öğretmenlere yönelik mesleki gelişim ve yeterlilik anlamında alternatif çözüm yolları sunulmalıdır.

Meslek dersi öğretim programlarının önemi, özellikleri ve öncelikleriyle ilgili olarak bu öğretim programlarının uygulayıcısı olan branş öğretmenlerine yönelik uygulamalı hizmet içi eğitim kursları verilmeli ve meslek dersi öğretmenlerinin programlara yönelik görüş ve önerilerini aktaracakları sistematik bir yapı oluşturulmalıdır. Ayrıca meslek dersleri öğretim programını hazırlayan komisyona iletişim uzmanları da eklenmelidir.

Din hizmeti veren kurumlar özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip öğrencilerinin meslek derslerine yönelik pedagojik ilkelere uygun ve uygulanabilir etkinliklerle kurumu bünyesinde istihdam edilecek elamanların yetiştirilmesine aktif olarak katkı sağlamalıdır.

Geçmişten günümüze İmam Hatip Okullarının meslek dersleri öğretim programlarına dair bilimsel çalışmalar yapılmalıdır. Meslek dersleri ve öğretim programları farklı yönleriyle incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- 11.4.2012 Tarihli ve 28261 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanarak Yürürlüğe Giren
30.03.2012 Tarihli ve 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı
Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 09.05.2012 Tarihli Genelge.
- Altıntaş, Erkan, *Öğrencilerde İmam Hatip Lisesi Algısı Batman Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2016.
- Anadolu İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları, Talim ve Terbiye Kurulu, MEB, 2017.
- Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, Talim ve Terbiye Kurulu, MEB, 2018.
- Aşlamacı, İbrahim, *Pakistan Medreselerinde Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, Dem Yayınları, İstanbul 2014.
- Ateş, Mustafa, *Bir Dirilişin Serencamı*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Aydın, M. Şevki, *Kültür Davamızda İmam-Hatip Liselerinin Yeri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Ayhan, Halis, “İmam Hatip Liseleri”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2000, XXII, 327-333.
- Ayhan, Halis, *Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Ayhan, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi (1920-1998)*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Bahçekapılı, Mehmet, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, İlke Yayınları, İstanbul 2014.
- Banguoğlu, Tahsin, *Kendimize Geleceğiz*, Derya Yayınları, İstanbul 1984.
- Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1998, 192-201.
- Batuhan, Hüseyin, *Din, Bilim ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, YKY, İstanbul 1998.
- Bayraklı, Bayraktar, *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri-Müzakereler-Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.

- Bilgin, Beyza, “Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Konulu İlmi Toplantıya Sunulan Tebliğ”, İstanbul 1994.
- Bilgin, Beyza, “Mezhepler Arası ve Dinler Arası Din Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1, (Ocak 1999), 1-25.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998.
- Bilgin, Beyza, *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Genel Öğretim Bilgisi*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1994.
- Birinci, Ali, *Tarihin Alacakaranlığında Meşâhir-i Meçhuleden Birkaç Zât-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, (1995), (Çev.: Durmuş Ali Özçelik), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.
- Bozan, İrfan, *Devlet İle Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007.
- Bulut, İlhami, *Yeni İlköğretim Birinci Kademe Programlarının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006.
- Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV Yayınları, Ankara 1995.
- Bümen, Nilay, *Okulda Çoklu Zekâ Kuramı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.
- Büyükkaragöz, S. S., Çivi, C., *Genel Öğretim Metotları*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul 1996.
- Cebeci, Suat, “Din Eğitiminde Medreseden Mektebe, Mektepten Nereye?”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 10, (2004), 197-201.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- Ceride-i İlmiye, Beşinci sene, 51 (Rebiülevvel 1338), 1639-1641.

- Çakır, R., Bozan, İ., Talu B., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler Raporu*, TESEV, İstanbul 2004.
- Çapcıoğlu, Fatma, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Çelikkaya, Tekin, *Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretiminde Başarı, Tutum ve Kalıcılığa Etkisi (5. Sınıf Örneği)*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.
- Çerçi, Ali, *Oluşturmacı Bilişsel Çıraklık Modelinin Yapı Tekniği ve Uygulaması-I Dersinde Psikomotor Öğrenmeye Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003.
- Dağlı N., ve Aktürk B., *Hükümetler ve Programları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1988, c. III, 1-23.
- Demirel, Özcan, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006.
- Demirel, Özcan, *Öğretme Sanatı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 1999.
- Demirtaş, Bahattin, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler,” *Akademik Bakış* 1, 2 (2008), 155-176.
- Deniz, A. Çağlar, *Türk Modernleşmesinde Düşünsel Dönüşümler*, M. Şemseddin Günaltay’ın Türkiyesi, Anahtar Kitaplar, İstanbul 2013.
- Dinçer, Nahit, *1913’ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1974.
- Ergin, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Kitapevi, İstanbul 1977.
- Ergün, Mustafa “Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri”. *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı. Bildiri ve Tartışmalar: 7-9 Nisan 2005- Malatya: (109-121) İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya 2005.*
- Ertan, Veli, *Ahmed Hamdi Akseki*, Kültür Turizm Bakanlığı, İstanbul 1988.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitim’de Program Geliştirme*, Yelkentepe Yayınları, Ankara 1984.

- Fer, S., ve Cırık, İ., *Yapılandırmacı Öğrenme: Kuramdan Uygulamaya*, Morpa Yayınları, İstanbul 2012.
- Fıkıh Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Flornes, Kari, “Çoğulcu Toplumların Okullarında Zorunlu Din Öğretimi” *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar: 28–30 Mart 2001-Ankara*, MEB, Ankara 2003.
- Gömleksiz, Müfit, *Kubaşık Öğrenme*, Öğrenmenin Oluşumu, Modül 1, MEB, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, Ankara 2001.
- Gözübüyüköğlü, Mustafa, *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim-Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları –Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmî Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Güleryüz, Hasan, *En Son Değişikliklerle İlköğretim Okulu Programı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2001.
- Güneş, Firdevs, *Yapılandırıcı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007.
- Gürol, Mehmet, “Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Oluşturmacı Öğrenme Tasarımının Uygulanması ve Başarıya Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, 169-179.
- Güven, Semra, “Program Geliştirme”, Mehmet Gürol, (Ed.) *Öğretimde Planlama-Uygulama-Değerlendirme*, Üniversite Kitabevi, Elazığ 2004.
- Hadis Dersi Öğretim Programı*, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Hâkimiyet-i Milliye, 1797, (10 Temmuz 1926), Vakıf, 3059, (9 Temmuz 1926,9 Cumhuriyet, 777, (9 Temmuz 1926).
- Hayıt, Halil, *İmam Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- Hesapçioğlu, Muhsin, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”, *M.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29 (2009), 121-138.
- Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.

- Howard, A. Reed, *Türkiye'nin Yeni İmam Hatip Okulları, (1955)* (Çev.: Hulusi Yavuz), *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.
- İmam Hatip Kursları Haftalık Ders Dağıtım Cetveli ile Programları, Talim ve Terbiye Dairesi, Maarif Vekilliği, 1948.
- İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi ve Müfredat Programı, Talim ve Terbiye Dairesi, MEB, 1974.
- İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi, Talim ve Terbiye Dairesi, MEB, 1972.
- İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Kısmı Öğretim Programı, Talim ve Terbiye Kurulu, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984.
- İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- İmam Hatip Okulları Birinci Devre Fıkıh ve Fıkıh Usulü Dersi Müfredat Programı, Talim ve Terbiye Dairesi, Maarif Vekâleti, 1954.
- İmam Hatip Okulları Birinci Devre Hadis ve Hadis Usulü Müfredat Programı, Talim ve Terbiye Dairesi, Maarif Vekâleti, 1954.
- İmam Hatip Okulları Birinci Devre Müfredat Programları, Talim ve Terbiye Dairesi, MEB, 1952.
- İmam Hatip Okulları İkinci Devre Müfredat Programları, Talim ve Terbiye Dairesi, Maarif Vekâleti, 1955.
- İmam Hatip Okulları Müfredat Programı, Talim ve Terbiye Dairesi, MEB, 1965.
- İmam Hatip Okulu Müfredat Programı, Talim ve Terbiye Dairesi, MEB, 1972.
- İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları, Talim ve Terbiye Kurulu, MEB, 1999.
- İpşirli, Mehmet, "Medrese", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara 2003, XXVIII, 327-333.
- Jacob M. Landau (Haz.), *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, Sarmal, ISBN 975-8304-18-6, İstanbul 1999.

- Kaptan, Saim, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Tekışık Web Ofset Ankara 1998.
- Kara, İsmail, *Şeyh Efendinin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.
- Karatepe, Dursun, “İmam Hatip Okulları yeniden açılıyor”, *Moral (Aylık Kültürel Aile Dergisi)*, Eylül 2012.
- Kaymakcan, Recep, *Günümüz İngiltere’sinde Din Eğitimi*, DEM Yayınları, İstanbul 2004.
- Kelam Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Kızılabdullah, Yıldız, *Yapılandırmacılık Yaklaşımının İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amaçlarının Gerçekleşmesine Etkisi*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Koca, Ferhat, “Musa Kazım Efendi”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006, XXXI, 221-222.
- Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Küçük, R., ve Öcal, M., *Türk Milli Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1983.
- Küçükahmet, Leyla, *Eğitim Programları ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 1997.
- MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı*, Ankara, 10.08.1994 Tarih ve 94/2030 Sayılı Yazı.
- MEB Tebliğler Dergisi*, sayı:1700, 29 Mayıs 1972.
- MEB Tebliğler Dergisi*, sayı:1950, 5 Eylül 1977.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumlarının Hazırlık, 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarına ait Haftalık Ders Çizelgelerinin Kabulü, Talim ve Terbiye Kurulu, MEB, 1998.
- Muttalıpoğlu, Zeki, “İmam Hatip Liselerinin Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları”, *Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Namlu, Aysel Gürcan, *Bilgisayar Destekli İşbirliğine Dayalı Öğrenme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999.

- Nedim, Ahmed, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.
- Okay, M. Orhan, “Beyatlı, Yahya Kemal”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992.
- Okçabol, Rıfat, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri”, *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı:7-9 Nisan 2005-Malatya*, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya 2005.
- Öcal, Mustafa, “Türk Hukuk Mevzuatında Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeri ve Uygulama Biçimi”, İlyas Çelebi (Ed.) İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 50, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat İstanbul 2007.
- Öcal, Mustafa, “Dünden Bugüne İmam-Hatip Liseleri”, *Tohum Dergisi*, 141 (Kasım-Aralık, 2011), 6-15.
- Öcal, Mustafa, “Kütahya İmam Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmet Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler”, *Diyanet Dergisi*, 27/4, (1991), 125-146.
- Öcal, Mustafa, “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), 2008, 399-430.
- Öcal, Mustafa, “Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, (7), 1998, 241-268.
- Öcal, Mustafa, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.
- Öcal, Mustafa, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Öcal, Mustafa, *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.
- Öcal, Mustafa, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, ÖNDER, İstanbul 2011.
- Öcal, Mustafa, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

- Özcan, Abdülkadir, “Atâ Bey, Mehmed”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991, IV, 34.
- Özdalga, Elizabeth, *İslamcılığın Türkiye Seyri, Sosyolojik Bir Perspektif*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- Özden, Yüksel, *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem A Yayınları, Ankara 2008.
- Palabıyık, M. Hanefi, “Bilim ve Eğitim Paradigmamız Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 2004, 323-350.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1966.
- Resmi Gazete, (18 Ağustos 1997), 23084, 3.
- Saban, Ahmet, *Öğrenme-Öğretme Süreci*, Nobel Yayınları, Ankara 2000.
- Sağlam, Halil İbrahim, *Türkiye’deki Davranışçı ve Yapılandırmacı Sosyal Bilgiler Öğretim Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.
- Seber, Gonca, *Çoklu Zekâ Alanlarında Kendini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2001.
- Senemoğlu, Nuray, *Gelisim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Gazi Kitapevi, Ankara 2003.
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Ertam Matbaacılık, Ankara 1997.
- Siyer (Hz. Muhammed’in Hayatı) Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Şişman, Mehmet, *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2003.
- Şubaşı, Necdet, İmam Hatip(li)ler Üzerine Teolojik Birikimin Modern Kaynakları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2/6, (2004), 115-132.
- Tan, Ş., Kayabaşı, Y., ve Erdoğan, A., *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.

- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1976.
- Tarman, Süleyman, *Program Geliştirme Sürecinde, Çoklu Zekâ Kuramının Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- Taşgetiren, Ahmet, Yeni Şafak Gazetesi, 3 Kasım 2003.
- TBMM, *Tutanak Dergisi*, 15, (1949).
- Tefsir Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Temel Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, 2008.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2001.
- Tümer, Günay, “Din”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994, IX, 312-320.
- Uzunpostalcı, Mustafa, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Ülgen, Gülten, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Ünsür, Ahmet, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Ürgüplü, Ali Suat, *Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi’nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- Varış, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1978.
- Vatandaş, Celalettin, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42 (2010), 41-62. VI, 35-39.
- Yaşar, Şefik, “Yapısalcı Kuram ve Öğrenme Öğretme Süreci”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 /1-2, 1998, 68-75.
- Yavuz, Hulusi, “Yabancı Gözüyle Türkiye de İmam Hatip Liseleri”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, 125-148.

- Yavuz, K. Eren, *Çoklu Zekâ Teorisi ve Uygulamaları*, Özel Ceceli Okulları Yayınları, Ankara 2001.
- Yazıcı, Nesimi, “Osmanlıların Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler”, *Diyanet Dergisi*, 4, (Ekim-Kasım-Aralık 1991/27), 106.
- Yeşilyaprak, Binnur, (Ed.) *Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Yılmaz, Gökcan, *İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Vatan ve Millet Ünitesinde Çok Boyutlu Zekâ Kuramına Göre Geliştirilen Eğitim Durumunun Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi ve Öğrencilerin Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.
- Yılmaz, Hasan; Sünbül, A. Murat, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Mikro Yayıncılık, Konya 2000.
- Yurdagür, Metin, “Harpûfî, Abdülatif”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 235-237.
- Yurdakul, Bünyamin, *Yapılandırıcı Öğrenme yaklaşımın Öğrenenlerin Problem Çözme Becerilerine, Biliş ötesi Farkındalık ve Derse Yönelik Tutum Düzeylerine Etkisi İle Öğrenme Sürecine Katkıları*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Yürük, Tuğrul, *Cumhuriyet Dönemi Din Programları Anlayışları*, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Zengin, Mahmut, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırıcı Yaklaşım*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2011.
- Zengin, Zeki Salih, *Medreseden Darülfünuna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi*, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana 2009.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammed Veysi TUNÇ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	